

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Mgr. Kamila Herinková

**Úkoly Probační a mediační služby při výkonu
alternativních trestů**

The Tasks of Probation and Mediation Service in Serving
Alternative Sentences

Rigorózní práce

Konzultant rigorózní práce: JUDr. Marie Vanduchová, CSc.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce: 15. března 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci vypracovala samostatně, že jsem v ní vyznačila všechny prameny, z nichž jsem čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 15.3.2014

.....
Mgr. Kamila Herinková

Poděkování

Děkuji paní JUDr. Marii Vanduchové, Csc., konzultantce mé rigorózní práce, za cenné připomínky a účinnou pomoc při zpracování rigorózní práce.

V Praze dne 15.3.2014

.....
Mgr. Kamila Herinková

Obsah

1 Úvod.....	1
2 Restorativní a retributivní justice.....	4
2.1 Retributivní justice.....	4
2.1.1 Základní znaky retributivní justice.....	5
2.2 Restorativní justice a její vývoj.....	6
2.2.1 Základní principy restorativní justice.....	7
2.2.2 Základní rozdíly mezi restorativní a retributivní justicí.....	8
2.2.3 Modely restorativní justice.....	9
2.2.4 Případy vhodné pro uplatnění restorativní justice.....	10
3 Probace.....	11
3.1 Pojem a význam probace.....	11
3.1.1 Parole.....	13
3.2 Zásady a etika probační práce.....	14
3.3 Vývoj probace.....	15
3.4 Vývoj probace v České republice.....	16
3.5 Probace v českém právním řádu.....	17
4 Mediace.....	21
4.1 Pojem mediace.....	21
4.2 Vývoj mediace.....	23
4.3 Mediační modely.....	24
4.4 Mediace v českém právním řádu.....	24
5 Probační a mediační služba ČR (PMS), struktura a činnost.....	29
5.1 Právní východiska PMS.....	30
5.2 Poslání a cíle PMS.....	30
5.3 Organizace PMS.....	31
5.4 Úředníci a asistenti	32
5.4.1 Práva a povinnosti probačních úředníků a probačních asistentů.....	33
5.5 Oblast činnosti PMS.....	35
5.6 Součinnost s jinými orgány	36
6 Vymezení jednotlivých úkolů PMS.....	38
7 Výkon alternativních trestů.....	42
7.1 Důvody zavádění alternativních trestů.....	44
7.2 Vývoj alternativních trestů v ČR.....	46
7.3 Výkon alternativních trestů, na jejichž realizaci se podílí PMS.....	52
7.3.1 Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody.....	53

7.3.2 Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.....	58
7.3.2.1 Dohled.....	59
7.3.2.2 Trest podmíněného odsouzení a trest podmíněného s dohledem z hlediska praxe probačních úředníků.....	64
7.3.3 Trest domácího vězení.....	66
7.3.3.1 Trest domácího vězení z hlediska praxe probačních úředníků.....	72
7.3.4 Trest obecně prospěšných prací (OPP).....	75
7.3.4.1 Úloha PMS v rámci zajištění možnosti ukládání a výkonu trestu OPP.....	80
7.3.4.2 Trest OPP z hlediska praxe probačních úředníků.....	84
7.4 Trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce.....	87
8 Případová studie výkonu některých alternativních trestů a další činnosti PMS.....	90
9 Exkurz do systému probačních a mediačních služeb ve Francii	101
9.1 Vývoj probační služby ve Francii.....	101
9.2 Organizace probační služby.....	103
9.3 Mediace ve Francii.....	106
10 PMS a její činnost v roce 2012 dle statistik.....	107
11 Závěr.....	117
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	121
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	122
PŘÍLOHY.....	126
RESUMÉ.....	134
ABSTRAKT.....	136
KLÍČOVÁ SLOVA.....	138

1 Úvod

Jako téma své rigorózní práce jsem si zvolila „Úkoly Probační a mediační služby při výkonu alternativních trestů“, téma, které bylo předmětem mé diplomové práce. Důvodem byl můj prohlubující se zájem o toto téma, i s ohledem na své zkušenosti získané v rámci koncipientské praxe s trestním řízením, způsobem ukládání trestů soudci i s činností probačních úředníků v praxi.

Cílem této práce je představení a vysvětlení činnosti Probační a mediační služby ČR (dále také jen „PMS“) jako nástroje k novému způsobu řešení trestních věcí, novému zacházení s pachateli trestných činů a v neposlední řadě zaměření se i na oběti trestných činů, jejich potřeby a zájmy.

Zavedení Probační a mediační služby v České republice je významným mezníkem ve vývoji českého trestního práva. Koncepce retributivní justice již nedokáže uspokojivě reagovat na vzrůstající problémy související s přeplněností věznic, nízkou účinností nápravy u osob odsouzených k trestu odnětí svobody, atd. PMS je hlavním prostředkem k efektivnímu institucionalizovanému uplatňování alternativ k standardnímu trestnímu řízení a k ukládání alternativních trestů. Tento způsob řešení trestních věcí vychází z koncepce restorativní justice. Je přínosný jak pro samotné účastníky trestního řízení, ke kterým je přistupováno individuálně a kteří mají větší možnost zapojit se do řešení dané věci, ale také pro stát, který je ušetřen nákladů spojených s umístěním odsouzených do věznic v případě uložení alternativních trestů, a času a práce justičních pracovníků např. při uplatnění odklonů v trestním řízení.

Jako specializovaná samostatná státní instituce s odborně vzdělanými pracovníky se může PMS lépe a kvalitněji zaměřit na práci s pachateli trestných činů, na oběti trestných činů, i na jejich sociální okolí. Zvláštní pozornost věnuje mladistvým delikventům a osobám závislým na psychotropních a omamných látkách.

Záměrem této práce je popsání instituce Probační a mediační služby ČR, její struktury a organizace, činnosti se zaměřením na výkon alternativních trestů jak z hlediska platné právní úpravy, tak také s přihlédnutím k jejím společenským a

historickým podmínkám. Upozorňuji také na konkrétní nedostatky stávající právní úpravy a její možná řešení. Zároveň v této práci také nastíním právní úpravu probačních a mediačních služeb ve Francii a na základě statistických údajů rozeberu a zhodnotím činnost PMS v období let 2008–2012, vývoj ukládání alternativních trestů v letech 2009–2012 a vývoj stavu vězněných osob v letech 2002–2012.

Tato rigorózní práce je rozdělena do devíti kapitol.

V první kapitole se věnuji koncepci restorativní justice, jejíž principy jsou právně-filozofickým východiskem alternativního řešení trestních věcí, a tedy i činnosti PMS. Pokouším se nastínit její vývoj, popsat její základní principy a porovnat je s principy retributivní justice.

Druhá a třetí kapitola je zaměřena na bližší vymezení pojmů probace a mediace, které tvoří hlavní náplň činnosti PMS. Popisují vývoj těchto institutů a jejich uplatňování v českém právním řádu.

Ve čtvrté a páté kapitole rozebírám organizační strukturu PMS, její poslání a cíle, součinnost s jinými orgány a její úkoly a činnosti uplatňované v jednotlivých fázích trestního řízení.

Šestá kapitola pojednává o celosvětovém trendu zavádění alternativních trestů a jeho důvodech. V této části se specializuji na alternativní tresty, na jejichž zajištění a výkonu se podílí PMS. Těmito tresty jsou převážně trest obecně prospěšných prací a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem. Popisují zde i nově zavedené tresty ke dni 1. 1. 2010, kterými jsou trest domácího vězení a trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, na jejichž zajištění se také výrazně PMS podílí. Při analýze činností PMS a případných problémů, které se v praxi objevují při zajištění a výkonu těchto trestů, jsem vycházela z poznatků z odborné literatury, které jsem doplnila o zkušenosti probačních úředníků získané v rámci své stáže na středisku PMS v Jihlavě a Praze.

Sedmá kapitola představuje studii několika případů, kterými se PMS v rámci výkonu alternativních trestů zabývala či zabývá, se kterými jsem měla možnost se seznámit ve středisku PMS v Praze a Jihlavě v rámci své stáže.

Osmá kapitola je exkurzem do právní úpravy probačních a mediačních služeb ve Francii pro vytvoření základní představy o jejich fungování ve státě s bohatší historií a tradicí těchto institutů.

V deváté kapitole se zabývám rozbořem statistických údajů o činnosti PMS v posledních letech. Shrnuji a hodnotím práci PMS jak v přípravném řízení, tak v řízení před soudem a ve vykonávacím stadiu. Dále se zaměřuji na vývoj a poměr ukládaných alternativních trestů a nepodmíněného trestu odnětí svobody v České republice za posledních několik let a věnuji se také vývoji stavu vězněných osob v České republice v letech 2002–2012. V závěru pak hodnotím současnou právní úpravu činnosti PMS a poukazuji na její nedostatky.

2 Restorativní a retributivní justice

Činnost Probační a mediační služby ČR (dále také „PMS“) se uplatňuje především při alternativním řešení trestních věcí, tedy při alternativních způsobech řízení před soudem, při využívání alternativ k potrestání v trestních věcech a k ukládání alternativních trestů. Toto pojetí řešení trestních věcí vychází z principu tzv. restorativní justice, tedy obnovující trestní spravedlnosti.

Od 80. let 20. století se princip restorativní justice začíná nově objevovat po boku klasické trestní justice, která vychází z koncepce tzv. retributivní justice neboli odplatné trestní spravedlnosti. Tato koncepce začala být postupně kritizována zejména kvůli rostoucím problémům, jako je např. vysoký růst kriminality, nízká účinnost trestu odnětí svobody, přeplněnost věznic a náklady s ní spojené či vysoké zatížení soudů. Zmiňován je negativní dopad výkonu trestu odnětí svobody na odsouzeného, zejména přerušení jeho pozitivních sociálních vazeb s původním prostředím, přerušení pracovních aktivit, ztížené uplatnění v životě po propuštění, atd.¹ Do popředí se dostává také otázka, zda dosavadní systém dostatečně reflektuje potřeby obětí trestných činů a zda zajišťuje ochranu jejich práv. Restorativní justice hledá jiná řešení těchto problémů a této situace než nabízí klasický model.

2.1 Retributivní justice

V popředí principu retributivní justice stojí stát, který je považován za primární oběť trestného činu. Na jeho ochranu jsou soustředovány všechny prostředky a síly.² Průběh celého řízení je značně formalizován, zaměřuje se na zjištění, zda jednání naplňuje všechny znaky skutkové podstaty, zhodnocení trestní odpovědnosti pachatele a uložení trestu. Není kladen takový důraz na konkrétní příčiny trestné činnosti, ani na postoj poškozeného k ní.

Tento model se soustřeďuje převážně na vztah státu a pachatele trestného činu.

1 Karabec, Z. RESTORATIVNÍ JUSTICE: Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: IKSP, 2004, s. 8 a násled.

2 Fenyk, J. a kol. Mediace jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti. Trestní právo, 1998, č. 2, s. 5

Oběť trestného činu zůstává v pozadí, je tedy spíše pasivním účastníkem řízení s nevelkými právy. Oběti mají omezený přístup k informacím, nemohou zasahovat do rozhodnutí soudu. Řízení ve vztahu k nim je totiž omezeno pouze na zjištění důkazních skutečností a na případnou možnost náhrady škody. Obvinění nemají osobní kontakt s obětí, nemohou vidět všechny konkrétní následky svého chování, a nejsou tudíž většinou ani více motivováni ke změně svého přístupu a k uvědomění si morální dimenze svého činu. Naopak oběť se může cítit průběhem vyšetřování zneužita, frustrována. Nemůže náležitě vyjádřit svůj názor k projednávaným skutečnostem ani k rozhodnutí soudu.³

Toto tradiční pojetí trestní spravedlnosti je založeno na myšlence, že náprava činu spočívá v omezení pachatele a k jeho újmě a je spjata s trestem odnětí svobody. V praxi se však ukazuje, že tento přístup má mnohdy u pachatele opačný účinek a nedochází ani k odškodnění poškozeného.

2.1.1 Základní znaky retributivní justice

Základními znaky retributivní justice jsou:⁴

- „zločin je definován jako újma, resp. násilí způsobené státu;
- pozornost je soustředěna na zavržení a odsudek vycházející z viny v minulosti;
- pravidlem je adversární nebo inkviziční proces;
- způsobení újmy jako prostředek potrestání a prevence recidivy;
- spravedlnost garantovaná právem na spravedlivý proces;
- potlačení přirozené podstaty zločinu, delikt je chápán jako konflikt mezi jednotlivcem a státem;
- jedna sociální nespravedlnost je nahrazena jinou;
- dotčené sociální společenství je odsunuto stranou a je abstraktně – formálně reprezentováno státem;
- stimulace kompetitivních individualistických hodnot;
- stát vystupuje proti pachateli, přičemž opomíjí či nezdůrazňuje práva oběti;
- pachatel zůstává pasivním objektem procesu;
- odpovědnost pachatele za delikt vede k jeho potrestání;

3 Sotolář, A., Půry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 8

4 Větrovec, V. a spol. Zákon o mediaci a probaci: komentář. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 14

- *zločin je definován formálně-právními termíny bez zohlednění morálních, sociálních a ekonomických aspektů;*
- *trvalá či dlouhodobá stigmatizace pachatele;*
- *žádný nebo jen minimální důraz na projev lítosti a pokání;*
- *závislost výsledku trestní věci na aktivitě profesionálů (policistů, soudců, obhájců).”*

2.2 Restorativní justice a její vývoj

Princip restorativní justice se začal rozvíjet v polovině 80. let 20. století, a to nejprve v Kanadě a USA, poté začal postupně pronikat do západní Evropy. Výraz „restore” pochází z angličtiny a znamená obnovit, navrátit do původního stavu. Znaky restorativní justice můžeme však nalézt již v tradicích původních obyvatel Nového Zélandu, u Maorů, v severní Kanadě či se uplatňovaly v africkém zvykovém právu.

Restorativní justici lze vyložit jako určitý koncept zacházení s pachateli, odlišný od klasické retributivní neboli trestající justice. Vychází z názoru, že současná trestní spravedlnost není adekvátní reakcí společnosti na růst kriminality, nevede k ochraně jednotlivce ani společnosti.

„Restorativní justici lze chápat jako soubor postulátů, cílů a metod, které charakterizují určitý přístup k řešení problematiky zločinnosti. Jde o takové pojetí trestní justice, ve kterém jsou hojně zastoupeny prvky zdůrazňující práva oběti a jejich ochranu, mimosoudní projednávání trestních věcí aj. Restorativní justici nelze pojímat jako nějaký ucelený systém reakce společnosti na trestnou činnost.”⁵

Princip restorativní justice je založen na odlišném pojetí trestného činu. Soustředí se na konflikt mezi obviněným a obětí trestného činu, který vzniká jako následek trestného činu, jež je potřeba napravit. Vidí v trestném činu především poškození jedné osoby druhou, nikoliv útok na stát, porušení trestních norem, ohrožení nebo porušení veřejného zájmu. Důraz je kladen na obnovení ohrožených nebo narušených vztahů a systému chráněných hodnot.⁶

Postavení oběti se dostává do popředí, v trestním procesu má aktivní roli, jsou

⁵ Karabec, Z. RESTORATIVNÍ JUSTICE: Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: IKSP, 2004, s. 8

⁶ Sotolář, A., Půry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 9 a násl.

zohledňovány její zájmy a potřeby. Stejně tak jsou zohledňovány zájmy dalších dotčených subjektů, např. rodiny oběti. Následky trestného činu, který pachatel způsobil, jsou pojímány široce, nejsou omezeny pouze na přímou materiální škodu, ale také na emocionální újmu, kterou oběť utrpěla a kterou je nutno kompenzovat.

Restorativní justice se od formalizovaného postupu při standardním trestním řízení posouvá k subjektivnějšímu vnímání trestného činu dotčenými subjekty a jejich přístupu k řešení dané věci. Vychází totiž z toho, že mezi dvěma či více subjekty došlo k určitému sociálnímu konfliktu. Smysl spatřuje v obnovení vztahu těchto subjektů, který byl tímto konfliktem narušen. Snahou je tedy zapojit do řešení konfliktu nejen tyto subjekty, ale i ty osoby, které byly konfliktem zasaženy i nepřímo, tedy sociální společenství, rodinu, obyvatele obce, ve které oběť a obviněný žije atd.

Proces je subjektivizován, důraz není kladen ani tak na důsledné formální zajišťování důkazů, jako spíše na postoj účastníků k projednávané skutečnosti, k jejich dohodě na návrhu řešení věci a na jejich pocit spravedlivého vyřešení.

I když je princip restorativní justice určitým opakem retributivní justice, v mnohém stojí na stejných nebo podobných základech a východiscích. V žádném státě není tento princip uplatňován samostatně, stojí vedle principu retributivního a doplňuje ho. V různých státech pak převažuje uplatňování toho či onoho principu.

2.2.1 Základní principy restorativní justice

Můžeme uvést následující principy, na kterých je založena restorativní justice:⁷

- *„zločin nemá být považován za porušení společenského pořádku, ani za porušení abstraktních právních a morálních pravidel, ale především za škodu (újmu), která byla způsobena oběti, a za hrozbu pro bezpečnost společnosti;*
- *škodu způsobenou oběti je třeba chápat široce, jde o újmu materiální, fyzickou, psychickou, o ztrátu společenského postavení, narušení sociálních vazeb, osobního a rodinného života;*
- *reakce na zločin má přispět k snížení (odstranění) této hrozby a škody;*
- *hlavním účelem není potrestání pachatele, ani jeho převýchova nebo odstrašení, ale vytvoření takových podmínek, které by pomohly odstranit následky trestné*

⁷ Karabec, Z. RESTORATIVNÍ JUSTICE: Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: IKSP, 2004, s. 9

činnosti;

- *tendence k zpřísňování trestní represe jsou kontraproduktivní, zejména u mladistvých pachatelů;*
- *pachatel se má aktivně podílet na náhradě způsobené škody (na odstranění škodlivých následků trestného činu), mají mu být při tom zachována veškerá práva jako ostatním;*
- *jestliže pachatel nehodlá participovat, je k tomu donucen soudem;*
- *státní orgány (orgány činné v trestním řízení) by se měly angažovat až v případě, jestliže čistě vyjednávací postup mezi pachatelem a obětí nevede k cíli ne jestliže spáchaný trestný čin je takového druhu (závažnosti), že je klasický trestní proces nezbytný;*
- *oběť trestného činu nemůže být nucena k vyjednávání s pachatelem o způsobu a rozsahu kompenzace za způsobenou škodu”*

Z těchto nastíněných principů lze vyvodit mimo jiné, že východiska restorativní justice jsou založena na přesvědčení, že pokud má pachatel převzít skutečnou osobní, nikoli pouze formálně trestněprávní odpovědnost za to, co svým činem způsobil, musí si nejprve plně uvědomit a přiznat svou vinu a porozumět svému jednání v jeho sociálních i individuálních důsledcích. Měl by podle svých možností nahradit, příp. snížit způsobenou škodu a oběť trestného činu by se měla pokusit o odpuštění pachateli trestného činu.

2.2.2 Základní rozdíly mezi restorativní a retributivní justicí

Howard Zehr, který je považován za duchovního otce restorativní justice, ve své knize Úvod do restorativní justice⁸ uvedl tyto základní rozdíly mezi restorativní a retributivní justicí: Trestající neboli retributivní justice vnímá trestný čin jako „*porušení práva a prohřešek proti státu. Porušením zákona vzniká vina. Spravedlnost je naplněna prostřednictvím uznání viny pachatele a jemu uložené újmy (trestu). Hlavní zřetel je kladen na to, aby byli pachatelé podle zásluhy potrestáni.*” Naproti tomu obnovující neboli restorativní justice vnímá trestný čin jako „*prohřešek proti osobě a narušení*

⁸ Zehr, H. Úvod do restorativní justice. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, s. 15

vzájemných osobních vztahů. Porušení normy vytváří závazky a povinnosti. K naplnění spravedlnosti dochází za účasti poškozeného, pachatele a členů komunity, kteří usilují o obnovu narušeného stavu a vztahů. Hlavní zřetel je kladen na potřeby poškozeného a odpovědnost pachatele v procesu nápravy.” Howard Zehr definuje restorativní justici jako „proces, jenž v maximální možné míře zapojuje všechny, kterých se daná trestná činnost dotkla. Restorativní justice usiluje o maximální možnou danou míru uzdravení a obnovu trestným činem narušených vztahů a za tímto účelem účastníkům umožňuje společně identifikovat způsobené újmy a vzniklé potřeby a od nich se odvíjející povinnosti a závazky.”

V současnosti fungují oba tyto principy trestní spravedlnosti současně. Snaha o prosazování restorativního systému je velmi přínosná jak pro účastníky trestního procesu, tak pro stát, nesmíme však dopustit, aby se s rozšiřující restorativní praxí ztratily principy, které reprezentuje tradiční právní systém, jako např. zákonnost soudního procesu, právo na řádný proces a ochrana základních lidských práv a svobod.

2.2.3 Modely restorativní justice

V současnosti se principy restorativní justice využívají v rámci ukládání alternativních trestů především v rámci odškodňování obětí trestných činů a způsobu zacházení s odsouzenými.

Mezi základní tři modely restorativní justice, se kterými se v praxi setkáváme v zahraničí⁹, patří konference mezi obětí a pachatelem, tzv. mediaci nebo victim offender conferences, dále tzv. family group conferencing neboli rodinné skupinové konference a tzv. circle sentencing, kruhy neboli společné rozhodování.

Rodinné skupinové konference jsou určitým druhem mediaci, při které se mimosoudně projednává trestní jednání, jehož se pachatel dopustil, za účasti rodiny pachatele a rodiny oběti. Tento způsob projednávání, který vychází z tradic původního obyvatelstva na Novém Zélandu, je považován za vhodný zejména u mladistvých delikventů. Je oceňován zejména proto, že projednávání trestného činu v širším okruhu

⁹ V České republice se setkáváme především s mediací mezi pachatelem a obětí trestného činu za případné účasti dalších osob. Rodinné skupinové konference a tzv. kruhy si bohužel praxe v České republice zatím neosvojila.

lidí, kteří byli trestným činem dotčeni, by mohlo napomoci k tomu, aby si pachatel lépe uvědomil dosah svého jednání, navíc širší okruh účastníků by mohl pozitivně působit na pachatele. Účast rodin také přispívá k tomu, že oběť má větší pocit satisfakce a cítí se bezpečněji.

K tzv. kruhům, které se prvotně objevují u původního obyvatelstva Kanady, jsou přizváni nejen rodinní příslušníci, ale také účastníci z komunity. Navazují na tradiční rituály a zvyklosti při projednávání deliktů v některých etnických komunitách. Tato metoda užívaná v restorativní justici není příliš rozšířena.¹⁰

Základními rysy jsou u těchto modelů jejich dobrovolnost, kontakt mezi účastníky, seznámení se se všemi fakty týkající se daného případu, možnost vyjádřit se, možnost řešení otázek do budoucna, příp. náhrady škod, uvědomění si odpovědnosti za spáchaný trestný čin. Setkání vede tzv. felicitátor, vyjednávач.¹¹

2.2.4 Případy vhodné pro uplatnění restorativní justice

Koncept restorativní justice je v současné době aplikován pouze v určitých případech, které jsou vhodné zejména vzhledem k osobě pachatele, závažnosti trestného činu nebo situaci oběti. Proto se objevuje jako určitá alternativa vedle klasického trestního řízení, v němž se projednávají trestné činy, které nevyhovují stanoveným kritériím pro tyto odklony. Neměli bychom však nabýt dojmu, že je vhodný pouze pro méně závažné trestné činnosti nebo prvopachatele. Koncept restorativní justice lze doporučit také u středně závažné kriminality a nelze odsouvat jeho význam také v ojedinělých případech závažnější kriminality.¹²

Zastánci tohoto konceptu uvádějí, že restorativní justice je schopna individualizovat a diferencovat jednotlivé případy, které může řešit, nacházet k nim vhodná řešení, případně trestní sankce, které reagují na specifika daného případu, situaci pachatele i oběti. Může se uplatňovat jak v přípravném řízení, v řízení před soudem či místo něj, tak v průběhu vykonávacího stádia, případně po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

10 Karabec, Z. RESTORATIVNÍ JUSTICE: Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: IKSP, 2004, s. 13–14

11 Žatecká, E. Postavení a úkoly probační a mediační služby. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007, s. 19

12 Blíže k tomuto Zehr H. Úvod do restorativní justice. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, s. 9

3 Probace

„Skutečné naplnění smyslu alternativních sankcí není myslitelné bez kvalifikovaného uplatnění probační práce cíleně zaměřené na resocializaci obviněných, resp. odsouzených osob.“¹³

3.1 Pojem a význam probace

Slovo „propace“ pochází z latinského slova probare, jehož význam je zkoušeti, ověřovati. Její podstata spočívá v pozitivním působení na pachatele trestného činu. Tato činnost se skládá ze tří prvků: z kontroly, pomoci a poradenství. Její význam se tedy posouvá od pouhého zjištění viny obviněného, vyslovení trestu a zajištění výkonu, k diferencovanému a individualizovanému přístupu k pachateli, použití účinnějších prostředků k reakci na méně závažnou trestnou činnost. Tím také vytváří příznivější podmínky a možnosti k postihu závažnější trestné činnosti. Dochází k uvolňování míst ve věznicích a možnosti kvalitnějšího přístupu k vězňům.¹⁴

Rozlišujeme význam probace ve dvou směrech: probaci v užším slova smyslu a probaci v širším slova smyslu.

Probaci v užším slova smyslu můžeme chápat především jako určitý typ opatření, které spočívá v podmíněném odložení trestu, dále v osobní péči a dohledu, který je ukládán soudem tomu, kdo je uznán vinným za spáchání trestného činu. Tento dohled může být spojen s uložením podmínek obžalovanému soudem, které musí být dodržovány.

Probaci v širším slova smyslu chápeme jako celý systém služeb, který poskytuje Probační a mediační služba.

V našem právním řádu chápeme probaci i jako vykonávání dohledu při podmíněném odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, při podmíněném upuštění od potrestání s dohledem, dále při kontrole výkonu trestů nespojených s odnětím

¹³ Sotolář, A., Půry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 24

¹⁴ Sotolář, A., Půry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 24–25

svobody, včetně kontroly uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného během zkušební doby podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.¹⁵

Smyslem práce probačních úředníků není pouhá kontrola chování pachatele, ale také péče o něj, pomoc při různých problémech pachatele, která by měla směřovat k jeho vedení k bezkonfliktnímu způsobu života, jeho motivování při hledání práce atd. Probační pracovník by se měl snažit pochopit sociální pozadí trestné činnosti pachatele, zjistit motivy, které ho k trestné činnosti vedly. Proto zkoumá osobnost pachatele, jeho rodinné zázemí, přátele, zároveň se ale snaží také chránit společnost i před případnou recidivou pachatele.

Při práci probačního pracovníka se uplatňuje celá řada metod a způsobů zacházení s pachatelem trestného činu. Proto by měly být kladeny určité požadavky na kvalifikaci probačního úředníka, např. v oblasti sociologicko-psychologické, speciální pedagogiky, kriminologické atd., ať už tuto činnost vykonávají v některých zemích dobrovolníci, či speciální probační úředníci jako svoji práci.

Rámec této činnosti s pachatelem tvoří soudem a zákonem stanovené povinnosti a omezení, které by měly usměrňovat chování odsouzeného. „*Cílem těchto opatření, rad a výchovného vedení je pomoc pachateli při jeho úsilí napravit se a vést řádný život.*” Pachatel by měl aktivně spolupracovat při výkonu probace.¹⁶

Provádění institutu probace v praxi se uplatňuje především při odkladu rozsudku na zkušební dobu, při které jsou pachateli uloženy určité povinnosti a omezení, v případě, že s tím souhlasí, nebo při odkladu výkonu trestu, při stanovení zkušební doby a přiměřených povinností.

Vzhledem k tomu, že při probaci se pachatel nedostává do vězení a nepůsobí tedy na něj negativní dopady vězeňství, je probace považována za prostředek humanizace zacházení s odsouzenými. Probace netraumatizuje tolik odsouzeného a nenarušuje sociální vazby s jeho okolím. Díky probaci může tedy pachatel zůstat ve společnosti a žít „normální” život v okolí své rodiny a svých přátel, má možnost pracovat, živit

15 Větrovec, V. a spol. Zákon o mediaci a probaci: komentář. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 27 a násl.

16 Rozum, J., Kotulan, P., Vůjtěch, J. Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR - výzkum uskutečněný v rámci programu Účinky transformace trestního zákonodárství na stav kriminality a zvyšování efektivnosti justice ve vztahu k bezpečnosti občanů v horizontu roku 2000. Praha: IKSP, 2000, s. 6

rodinu, příp. snadněji nahradit škodu, kterou způsobil.

3.1.1 Parole

Specifickou formou probace je tzv. parole, která se uplatňuje u pachatelů propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody. Tato činnost je specifická především tím, že pracovníci PMS pracují s lidmi, kteří již mají zkušenost s vězeňským prostředím.¹⁷ Někdy již převzali chování, které získali ve vězení, či začínají ztrácet přehled o tom, jaké je to žít na svobodě. Možnost uložení dohledu i u osob podmíněně propuštěných nelezeme v českém právním řádu v § 89 odst. 1 TZ. Slovo „parole“ pochází z francouzštiny a znamená „slovo“, „výpověď“. V souvislosti s propuštěním odsouzeného z věznice ji chápeme jako propuštění na čestné slovo, resp. slib odsouzeného, že se bude řádně chovat.

Tato probační činnost pomáhá překonat náročné období mezi propuštěním z výkonu trestu a návratem odsouzeného do společnosti. Tento koncept vychází z přesvědčení, že pomoc, vedení a kontrola propuštěného v této fázi pomůže k lepšímu začlenění propuštěného do společnosti. Zároveň tato činnost napomáhá k ochraně společnosti, neboť je vlastně po trestu odnětí svobody pokračující kontrolou s mírnějšími prostředky.¹⁸ Důraz je také kladen na různé resocializační prostředky, které by měly napomáhat propuštěnému k lepšímu zařazení do společnosti.¹⁹

Odsouzený má možnost ve věznici v rámci přípravy na podmíněně propuštění požádat o spolupráci probačního úředníka. Tato spolupráce probíhá prostřednictvím návštěv probačního úředníka ve věznici, kde spolu s odsouzeným a ve spolupráci s pracovníky věznice připravuje podklady pro rozhodnutí soudu o žádosti o podmíněně propuštění.²⁰ Probační úředník dále zajišťuje spolupráci s poskytovateli různých programů a služeb, kteří se zaměřují na pomoc při řešení problémů lidí, kteří opouštějí věznice. Probační úředník se snaží rozpoznat rizika a potřeby odsouzeného v souvislosti

17 Žatecká, E. Probační a mediační služba dle platné právní úpravy. Časopis pro právní vědu a praxi, 2004, č. 2, s. 155

18 Sotolář, A., Pury, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 25–26

19 Největší překážkou resocializace dle praxe a poznatků pracovníků PMS bývá ztráta bydliště odsouzených, ztráta rodinného a sociálního zázemí, nemožnost nalézt zaměstnání, finanční problémy, návrat do závadového prostředí, neochota změnit styl života. Blíže Hrudka J. Místo mediace a alternativního řešení trestních věcí v sociální prevenci kriminality. Bezpečnostní teorie a praxe, 2007, č. 4, s. 85

20 Ke spolupráci PMS s Vězeňskou službou ČR blíže Rozum, J. a kol. Institut dohledu u podmíněně propuštěných. Praha: IKSP, 2004, s. 189 a násl.

s jeho návratem na svobodu. Na základě těchto zjištění doporučí nebo nedoporučí soudu podmíněné propuštění odsouzeného, příp. uložení dohledu či dalších povinností. Tyto informace slouží jako podklad pro rozhodnutí soudu. V případě rozhodnutí o podmíněném propuštění odsouzeného s dohledem provádí probační pracovník kontrolu plnění podmínek během zkušební doby, která činí u odsouzených za přečin až tři roky a u odsouzených za zločin jeden až sedm let, a dále pomáhá odsouzenému při řešení problémů, které souvisí s jeho návratem na svobodu.²¹

Práce probačního úředníka spočívá tedy jak v kontrole soudem uložených přiměřených omezení a povinností a provádění dohledu, tak i ve výběru vhodných kandidátů doporučených soudem na propuštění.

Tento nástin institutu parole uvádím pouze pro dokreslení představy o činnosti probačních úředníků v rámci dohledu a blíže se jím v této práci již zabývat nebudu.

3.2 Zásady a etika probační práce

S rozvojem probačních služeb dochází stále více k prosazování zásad a etiky, ze kterých by měla probační práce vycházet. Především v evropských zemích se jedná o tyto společné zásady:²²

- „*respektování klienta, jeho lidské hodnoty, integrity a soukromí;*
- *poctivost, otevřenost a zodpovědnost, respektování lidské důstojnosti a spravedlnosti;*
- *zásada minimální intervence a normalizace, tj. nepoužívat více síly či restrikcí, než je nezbytně nutné, a dohlížet na to, aby podmínky klientů ve vězení, během probace nebo jiného uloženého trestu odnětí svobody odpovídaly podmínkám mimo rámec systému trestního soudnictví;*
- *zásada včasné intervence, tj. k zajištění účinné reakce na spáchání trestného činu a účinné práce s případem je nutné, aby měl probační úředník možnost přijít do kontaktu s klientem v časných fázích trestního řízení;*
- *zásada kontinuity zásahu;*
- *ochota spolupracovat s jinými organizacemi.*”

²¹ http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=35, použito 15. 8. 2009

²² Derks, J. a spol. Probace v Evropě. Praha: IKSP, 2002, s. 19

Dodržování těchto zásad a etiky přispívá k efektivnějšímu uplatňování probačních prací.

3.3 Vývoj probace

Probace jako alternativa k nepodmíněnému trestu pochází z anglosaského práva.²³ Její kořeny leží v americkém státě Massachusetts, ve kterém byla roku 1878 uzákoněna. Dodatečně byla legalizována také v Anglii. V kontinentální Evropě byl její vývoj poněkud jiný. Probace se zde vyvíjí z klasického podmíněného odsouzení, při kterém se postupně začaly uplatňovat probační prvky.

Hlavní rozdíl mezi probací v anglosaském právu a podmíněným odsouzením v Evropě spočíval v tom, že při podmíněném odsouzení chyběl ochranný dozor odsouzeného vykonávaný zvláštním orgánem. V Evropě spočívala tedy podstata podmíněného odsouzení prakticky v jakési hrozbě vykonání odloženého trestu v případě, že odsouzený spáchá v této zkušební době další trestný čin a bude za něj odsouzen. Soudem uložené příkazy a zákazy určitého chování byly spíše formální, neboť je nikdo nekontroloval. Podmíněné odsouzení bylo tedy možností k neuložení trestu odnětí svobody pachatelům méně závažných trestných činů.²⁴

Angloamerická probace je spojena s ochranným dozorem vykonávaným zvláštními orgány (probation officers). Ukládá se při podmíněném odkladu výroku o vině a trestu či pouze výroku o trestu. Odsouzený má svým chováním prokázat, že není nutné ukládat či vykonat trest. Již v první polovině 19. století je tento institut využíván v praxi v Anglii a ve Spojených státech amerických, kde byly také vydány první zákony o probaci.²⁵

V Evropě se nejvíce rozšířil francouzsko-belgický typ podmíněného odsouzení, tzv. sursis. Odkládal se vždy pouze výkon trestu. Tato evropská úprava podmíněného odsouzení je poměrně dlouhou dobu ovlivněna odplatným pojetím trestu. Hlavním prostředkem působení na pachatele je hrozba výkonu trestu. Až po 1. světové válce se v

23 Znaky probace bychom našly při absenci současného humanistického vnímání již ve formě určitého dohledu nad pachateli trestných činů či výkonu určitých sankcí vyplývajících již ze zvykového práva či později psaného práva téměř vždy a všude. Jedná se zejména o zajištění trestu vyhnanství, dohled nad otroky, výkon středověkých ordálů atd. První známky probace v současném pojetí nalézáme od počátku 19. století.

24 Rozum, J., Kotulan, P., Vůjtěch, J. Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR - výzkum uskutečněný v rámci programu Účinky transformace trestního zákonodárství na stav kriminality a zvyšování efektivnosti justice ve vztahu k bezpečnosti občanů v horizontu roku 2000. Praha: IKSP, 2000, s. 4

25 Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M. Část III. Tresty a ochranná opatření. Systém českého trestního práva. 1. vydání. Praha: Novatrix, s.r.o., 2009, s. 99

Evropě k podmíněnému odsouzení postupně připojují další probační prvky. Ať jsou to již zmiňované povinnosti a omezení uložené soudem bez dozoru nebo dozor jako fakultativní doplněk podmíněného odsouzení nebo dozor jako prvek samostatné probace.²⁶ Probace se tak stává nejen možností neuložení trestu odnětí svobody, ale také jiným přístupem k nápravě pachatele.

„V právním smyslu slova se probací rozumí alternativní trestní sankce, umožňující podmíněný odklad trestu na zkušební dobu při současném stanovení určitých povinností (příkazů a zákazů) a podrobení odsouzeného dohledu probačního pracovníka. Probace představuje systém, celý komplex výchovných opatření, pomoci a služeb, zajišťovaných a organizovaných specializovanou probační službou.

Probační služba je tu integrální součástí dohledu. Podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody je tu jen určitým pružným rámcem pro uplatnění výchovných a resocializačních opatření, integrujících prvky materiální a morální pomoci, výchovného vedení a kontroly chování odsouzeného.”²⁷

3.4 Vývoj probace v České republice

Počátky probačních a mediačních služeb, resp. sociálních služeb, sahají v České republice již do 60. let 20. století. Nejedná se ještě o klasickou probaci a mediaci, ale spíše o aktivity směřující k alternativnímu řešení trestních věcí. V 60. letech to bylo především úsilí odborníků z tzv. pomáhajících profesí. Zaměřovali se na posilování sociálně-výchovných prvků při práci s pachateli trestných činů, a to především na odstranění příčin porušování právních norem.²⁸

V roce 1968 vzniklo v Praze při Národním výboru hlavního města Prahy a Výzkumném ústavu kriminologickém experimentální středisko ambulanti nápravné péče. Pracovalo na projektu „Výzkum faktorů recidivy“. Díky této iniciativě došlo k vytvoření celostátního systému tzv. sociálních kurátorů, působících v rámci okresních úřadů. Tito kurátoři pracovali s tzv. sociálně nepřizpůsobivými osobami, kterým

26 Rozum, J., Kotulan, P., Vůjtěch, J. Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR - výzkum uskutečněný v rámci programu Účinky transformace trestního zákonodárství na stav kriminality a zvyšování efektivnosti justice ve vztahu k bezpečnosti občanů v horizontu roku 2000. Praha: IKSP, 2000, s. 5

27 Rozum, J., Kotulan, P., Vůjtěch, J. Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR - výzkum uskutečněný v rámci programu Účinky transformace trestního zákonodárství na stav kriminality a zvyšování efektivnosti justice ve vztahu k bezpečnosti občanů v horizontu roku 2000. Praha: IKSP, 2000, s. 5

28 Doubravová, D., Ouředníčková, L., Štern, P., Urban, M. Příručka pro probaci a mediaci. Praha: SPJ – Institut pro probaci a mediaci, 2001, s. 1, A2

poskytovali různé formy pomoci a poradenství. Dodnes působí v rámci tzv. postpenitenciární péče. Tato činnost sociálních kurátorů je dobrovolná, nikoliv tedy nařízena soudně.

V 70. letech vznikl systém kurátorů mládeže, kteří pracovali také při okresních úřadech a kteří se zaměřovali na pomoc a dohled nad problémovou mládeží jak ve věcech občanskoprávních a rodinných, tak ve věcech trestních. Kurátoři pro mládež, nyní orgány sociálně-právní ochrany dětí, dodnes úzce spolupracují s Probační a mediační službou.

Některé probační činnosti začínaly vykonávat v 70. letech také sociální pracovníci Vězeňské služby ČR. Jednalo se především o pomoc odsouzeným v udržování pozitivních kontaktů s jejich rodinným a sociálním zázemím po dobu výkonu trestu odnětí svobody, přípravu podmínek pro jejich podmíněně propuštění atd.

Další probační prvek se objevil v souvislosti se zákonem č. 44/1973 Sb., kterým byl zaveden institut tzv. ochranného dohledu. Ten měl působit jako určitá forma probačního dohledu, avšak v podmínkách totalitního režimu zůstal jeho smysl nenaplněn. Zákonem č. 175/1990 Sb. byl tento dohled zrušen.

Po roce 1989 došlo k rozvoji nových koncepcí a trendů, k rozšiřování zavádění alternativních trestů a odklonů a k posílení psychosociálního zacházení s pachateli trestných činů. Budují se základy probace a mediace v České republice.²⁹

V roce 1991 byl zahájen experiment „Mimosoudní alternativa pro delikventní mládež“ ve spolupráci s Ústavem státu a práva ČSAV, prokuratury a odborníky z řad sociálních pracovníků.³⁰ Díky této aktivitě došlo k většímu zapojení pachatele v souvislosti s náhradou škody a poškozeného v rámci mediace.

Od roku 1993 dochází postupně k zavádění jednotlivých alternativních institutů.

3.5 Probace v českém právním řádu

Probace je definována zákonem o PMS velmi široce. Dle § 2 odst. 1 zákona o PMS se jí rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených

²⁹ Novotný, O., Zapletal, J. a kol. Kriminologie. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008, s. 246 a násl.

³⁰ Doubravová, D., Ouředníčková, L., Štern, P., Urban, M. Příručka pro probaci a mediaci. Praha: SPJ – Institut pro probaci a mediaci, 2001, s. 2, A2

povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.

Prvky probace byly zavedeny do českého právního řádu novelou trestního zákona č. 253/1997 Sb., která nabyla účinnosti dne 1. 1. 1998. Důvodová zpráva k tomuto zákonu uvádí, že se při probaci jedná o institucionalizovaný dohled nad chováním pachatele trestného činu a o takové zacházení, při němž je kombinován aspekt penologický (trest, hrozba trestem, omezení) a sociální (dohled, pomoc). Probace se v trestním zákoně objevuje ve dvou nových institutech, a to v podmíněném upuštění od potrestání s dohledem (§ 26 zákona č. 140/1961 Sb.) a podmíněném odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem (§ 60a a § 60b zákona č. 140/1961 Sb.).³¹

Podstata, účel a obsah dohledu byly v trestním zákoně č. 140/1961 Sb. vymezeny zákonem č. 265/2001 Sb., s účinností od 1. 1. 2002. Tato novela rozšířila využití probace ještě na další trestněprávní instituty, a to podmíněné odsouzení (§ 60 odst. 1 písm. a) zákona č. 140/1961 Sb.), podmíněné propuštění (§ 63 odst. 2 zákona č. 140/1961 Sb.) a nahrazení vazby dohledem (§ 73 odst. 1 písm. c) TŘ).³²

Nový trestní zákoník, který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2010, obsahuje stejné instituty, u kterých je možné dohled uložit, jako zákon č. 140/1961 Sb., zavádí však také instituty nové, při nichž lze dohled aplikovat.

Nalezneme tedy zde opět institut podmíněného upuštění od potrestání s dohledem (§ 48 TZ), podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody při současném stanovení dohledu (§ 88 a násl. TZ), podmíněné odsouzení s dohledem, resp. podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody s dohledem (§ 84 a násl. TZ), dále možnost výjimečného ponechání podmíněného odsouzení v platnosti za současného stanovení dohledu (§ 83 odst. 1 písm. a) TZ).

Nově lze s účinností od 1. 1. 2010 výjimečně ponechat trest obecně prospěšných prací v platnosti nebo prodloužit výkon tohoto trestu až o šest měsíců v případě, že odsouzený zavinil příčinu k přeměně tohoto trestu dle § 65 odst. 2 TZ, vzhledem k

³¹ Rozum, J., Kotulan, P. a spol. Vybrané problémy sankční politiky. Praha: IKSP, 2005, s. 79

³² tamtéž

okolnostem případu a osobě odsouzeného, stanoví-li soud zároveň nad odsouzeným (jako jednu z variant) v době výkonu trestu obecně prospěšných prací nebo jeho zbytku dohled (§ 65 odst. 3 písm. a) TZ).

Další novinkou je rozšíření možnosti ukládat dohled v rámci výchovných opatření dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže pachatelům ve věku blízkém věku mladistvých, a to při uložení trestu obecně prospěšných prací, trestu domácího vězení a trestu zákazu pobytu³³ (§ 60 odst. 6, § 65 odst. 3, § 75 odst. 4 TZ). Dohled může soud uložit mladým pachatelům samostatně či vedle přiměřených povinností a přiměřených omezení dle § 48 odst. 4 TZ. Tuto možnost uložení dohledu hodnotím velmi pozitivně, neboť využití dohledu při uložení výše uvedených alternativních trestů může pomoci mladým pachatelům k správnému nasměrování, motivaci a vedení při jejich resocializaci. Kontrola v rámci těchto alternativních trestů je spíše formální a strávení více času s mladými pachateli v rámci dohledu tak může přispět k jejich správnému pochopení uložených trestů a kontrolou jejich chování jako celku v době uložených trestů.

Dohled lze uložit také dle § 99 odst. 6 věta druhá TZ při ukončení ochranného léčení, a to v případě, bylo-li ochranné léčení uloženo pachateli, který zneužívá návykovou látku, a spáchal-li trestný čin pod jejím vlivem nebo v souvislosti s jejím zneužíváním, pokud účelu ochranného léčení nebylo možno dosáhnout a je-li nebezpečí, že pachatel spáchá další trestný čin. Tento dohled lze uložit až na dobu pěti let.³⁴

S účinností od 8. 12. 2012 lze dále uložit dohled dle § 91 odst. 1 TZ, a to ve výjimečných případech, kdy podmíněně propuštěný či odsouzený, u něhož se podmíněně upustilo od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti, zákazu pobytu nebo zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, zavedá příčinu k rozhodnutí, že se zbytek trestu vykoná, a soud rozhodne vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného, že ponechá podmíněně propuštění nebo podmíněně upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti, zákazu pobytu nebo zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce v platnosti. V tomto případě musí soud zároveň stanovit nad odsouzeným dosud neuložený dohled či využít jiné ze dvou variant

³³ Porušení podmínek dohledu nemá vliv na další průběh trestu zákazu pobytu. Může zakládat odpovědnost za spáchání trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání dle § 337 odst. 1 písm. c) TZ. Ščerba, F. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011, s. 169

³⁴ Také v tomto případě bude při porušení podmínek dohledu nastávat odpovědnost pachatele za trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání dle § 337 odst. 1 písm. j) TZ. Ščerba, F. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011, s. 170.

uvedených v ustanovení § 91 odst. 1 TZ.

4 Mediace

4.1 Pojem mediace

Výraz mediace pochází z latinského slova *medius*, *median*, které znamená střed, prostřední. Mediací se rozumí neformální způsob urovnání konfliktu mezi obviněným a poškozeným za účasti nestranné osoby, mediátora, který tento proces řídí a usměrňuje. Jedná se o mimoprocesní metodu řešení trestních věcí, která nabízí stranám větší prostor při jejím projednávání. Konečné řešení však ponechává soudu, případně v přípravném řízení státnímu zástupci.³⁵

Mediace má dlouhodobou tradici v jiných právních odvětvích, např. v právu obchodním, rodinném atd. V trestním řízení se však jedná o postup specifický, z hlediska postavení jednotlivých účastníků, kteří nemají stejnou právní pozici, tak i z hlediska projednávané věci.

Mediace se nesnaží nalézt viníka nebo příčinu vzniklého konfliktu, jejím hlavním cílem je nalezení žádoucího řešení pomocí vyjednávání. Při využívání mediace vycházíme z toho, že trestný čin je konflikt mezi obviněným, poškozeným a společnostmi. Tyto subjekty by tedy nejlépe měly být ti, kdo se hlavně podílejí na řešení tohoto konfliktu, který mezi nimi vznikl. Mediace je tedy založena na procesu komunikace, nikoliv na pouhé mechanické aplikaci práva. Dává jim prostor k vyjádření vlastních pocitů, potřeb a požadavků. Již to je většinou přínos pro strany, neboť tuto možnost v klasickém trestním řízení nemají.³⁶

Mediátor jednání usměrňuje, usnadňuje komunikaci mezi stranami a ukazuje účastníkům možná řešení. Nenavádí je však ke konkrétní možnosti řešení, nemůže strany soudit či je sankcionovat. Měl by být nestranný při jednáních, komunikačně zdatný a mít přehled o právních možnostech daného případu. Řešením by mělo být uspokojivé východisko jak pro poškozeného, tak i obviněného. Toto řešení by mělo být přiměřené a také akceptovatelné z hlediska veřejného zájmu.³⁷

35 Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 21

36 Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 21

37 Žatecká, E. Postavení a úkoly probační a mediační služby. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007, s. 33

Oba účastníci sporu mají volbu, zda chtějí řešit svůj spor tímto způsobem, či nikoliv.³⁸ Důležité je také navození pocitu bezpečí při mediaci. Oběť by se neměla cítit ohroženě v průběhu mediace, např. budoucím chováním obviněného.

Při procesu mediace dochází k využívání poznatků z psychologie, psychoterapie a poradenství. Její cíle jsou však odlišné. Neponořují se tolik do jednotlivých problémů a jejich příčin, nýbrž se soustředí především na úspěšné řešení následků trestného činu.

„Cílem mediace je efektivní urovnání či alespoň zmírnění určitého konfliktního stavu spojeného s trestným činem a odčinění jeho následků. To předpokládá, aby obviněný porozuměl svému jednání v jeho sociálních a individuálních souvislostech a převzal skutečnou osobní odpovědnost za to, co svým činem způsobil.“³⁹ Výsledek mediace sice není právně závazný, může a měl by však ovlivnit rozhodování v trestním řízení.

Mediaci je možné rozdělit na mediaci přímou a nepřímou. Během přímé mediace dochází k osobnímu kontaktu poškozeného a obviněného za účasti mediátora, u mediace nepřímé se jako podmínka klade pouze snaha pachatele vyrovnat se s poškozeným, není zde tedy nutný osobní kontakt obviněného s poškozeným.

Při využívání tohoto institutu by orgány činné v trestním řízení měly spolupracovat s PMS. Ta, aby efektivně působila, by měla být přizvána k jednotlivým případům již od samého začátku, nikoliv až při odsouzení obviněného. Především u mladistvých je to vhodné, neboť někteří z nich mohou páchat trestnou činnost pouze z nerozvážnosti, nevědomosti či ze zvědavosti a mediace jim otvírá cestu k většímu náhledu na dopady jejich trestné činnosti, jejich odčinění a pochopení nesprávnosti jejich jednání. Zpráva probačního úředníka o obžalovaném, jeho motivech trestné činnosti, mohou pomoci při rozhodování o trestu. V některých případech, kdy je to vhodné, spolupracuje probační úředník také s odborníky, např. s psychiatry, psychology a dalšími.⁴⁰

Přednosti mediace můžeme shrnout do následujících bodů:⁴¹

38 Mediací není vhodné řešit všechny trestné činy. Není to vhodné např. u úvěrových podvodů, u hospodářské trestné činnosti, atd. Projednávání sporu v rámci mediace může být také problematičtější u osob s depresivními stavy, s hlubšími poruchami osobnosti nebo s tendencí k závislosti na druhých. Blíže Chodura, B., Bernard, J. Zkušenosti s mediací v rámci výkonu trestu odnětí svobody a vyhlídky do budoucna. Český vězeňství 2005, č. 1, s. 12

39 Sotolář, A., Pury, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 21

40 Žatecká, E. Postavení a úkoly probační a mediační služby. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007, s. 30

41 Rozum, J., Kotulan, P. a kol. Výzkum institutu narovnání. Praha: IKSP, 1999, s. 11

- „rychlejší a pružnější řešení trestních případů,
- poškozený se rychleji zapojuje do procesu náhrady škody,
- poškozený nachází při tomto postupu uspokojivější řešení,
- kromě odškodnění je důležitá i určitá morální satisfakce,
- méně závažné případy mohou být řešeny velice efektivně a rychle,
- snižuje se pracovní zatížení justičních orgánů,
- pozitivní jsou i ekonomické aspekty takového řešení,
- mediace přináší vyvarování se nadměrné stigmatizaci obviněného,
- z hlediska preventivního působení je hodnocena mediace jako velice účinná.“

4.2 Vývoj mediace

Mediace je mladší disciplínou než probace. Začíná se vyvíjet od poloviny 20. století, a to zprvu v oblasti pracovních konfliktů a podnikové politiky, později také v oblasti občanskoprávních a rodinných sporů. Do trestního práva se dostává mediace v průběhu 60. let v USA a Kanadě a od 70. let se začíná objevovat jako samostatná profese.

První mediační program se uskutečnil roku 1974 v kanadském Ontariu. Jednalo se o využití mediace na případ dvou mladistvých delikventů, kteří svým vandalismem poškodili majetek několika poškozeným. Soudce přistoupil na návrh probačního úředníka k vyjednávání mezi delikventy a poškozenými o způsobu nápravy škody. Tento způsob řešení získal velkou podporu místní komunity i poškozených.⁴²

V Evropě se začíná mediace uplatňovat v trestním řízení již od 70. let. Nejprve ve Velké Británii, později i v Norsku a Finsku.⁴³ Postupně zavádějí tento institut i další země. V současné době je mediace významně uplatňována v Rakousku, Belgii, Finsku, Francii, Německu, Velké Británii a Norsku. Další země se však rychle připojují v zavádění tohoto institutu.

V České republice je tento institut poměrně mladý. První snahy o mediaci v trestních věcech pro mladistvé se objevují v roce 1991, kdy se formuje tzv. „Out of

⁴² Doubravová, D., Ouředníčková, L., Štern, P., Urban, M. Příručka pro probaci a mediaci. Praha: SPJ – Institut pro probaci a mediaci, 2001, s.7 A1

⁴³ Projekt Exether Youth Aupport Team realizovaný ve Velké Británii roku 1979 byl první zkušeností se systematickým použitím mediace mezi obviněným a obětí. Blíže Fenyk, J. a kol. Mediace jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti. Trestní právo 1998, č. 1, s. 15

court Alternatives for juveniles”.

4.3 Mediační modely

Rozlišujeme dva základní typy mediačních modelů. Jeden vychází z kontinentální Evropy a jejího tradičního inkvizičního typu trestního řízení. Tento model mediace si zachovává dominantní postavení orgánů činných v trestním řízení jak při iniciaci mediačního procesu, tak i v některých případech v možnosti zasahovat do průběhu mediačního procesu. Výsledek mediačního procesu má neveliký právní dopad na výsledek klasického trestního řízení. V nejčistší podobě se můžeme s tímto modelem setkat v Belgii a Francii. Mediátor zde nemá velký prostor při vedení jednání, které je ovlivněno státním zástupcem. Státní zástupce se může účastnit mediace. Vypracovává také plán, kterým se má mediátor v průběhu jednání řídit. Tímto způsobem je značně omezen způsob a uplatňování mediace, tak i její význam.

Druhý, anglosaský mediační model, který je spojen převážně s adversárním typem trestního procesu, je otevřenější. Svým původem je starší než první model. Vnímá mediaci jako mimoprocesní řešení sporu, do které nezasahují orgány činné v trestním řízení. Tento model umožňuje uplatnění mediace v různorodých případech. Mediátorovi je ponechána volnost při vedení jednání, může i mediační proces zahájit. Za výsledek jednání je odpovědný. Proto jsou na mediátory také kladeny větší nároky, na jejich vzdělání, komunikační dovednosti a sociální schopnosti.⁴⁴ Tyto modely se uplatňují především ve Velké Británii, Kanadě, USA, na Novém Zélandu a v Austrálii.

4.4 Mediace v českém právním řádu

Mediace našla své praktické uplatnění v České republice až zavedením PMS. Mediace je dle § 2 odst. 2 zákona o PMS vymezena jako mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením⁴⁵. Mediaci lze provádět

⁴⁴ Žatecká, E. Postavení a úkoly probační a mediační služby. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007, s. 31 a násled.

⁴⁵ Mediací rozumíme dobrovolné, osobní a přímé setkání oběti a pachatele trestného činu za účasti mediátora. V případě, že mediaci nelze uskutečnit, může PMS přistoupit k tzv. jiné činnosti směřující k urovnání konfliktního stavu. Touto činností je především spolupráce pracovníka PMS s pachatelem trestného činu, obětí, zástupci postižené komunity a dalších osob, jejímž výsledkem je vypracování zprávy pro soudce či státního zástupce.

jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.

V českém právním řádu se setkáváme s mediačními postupy především v rámci institutu narovnání⁴⁶ (§ 309-314 TŘ) a podmíněného zastavení trestního řízení⁴⁷ (§ 307 – 308 TŘ). Tímto způsobem lze řešit především případy menší závažnosti, při kterých ustupuje zájem státu na potrestání pachatele a přednost je dána kompenzací škody a jiné újmy, která byla způsobena oběti trestného činu. Tyto instituty umožňují urychlení trestního řízení a ulehčují situaci poškozeného.⁴⁸ V této práci se věnuji těmto procesním institutům a způsoby jejich uplatnění za pomoci mediace zejména z důvodu, že jejich samotná aplikace na pachatele trestného činu má sankční prvky (ať již jde o povinnost náhrady škody poškozenému, složení peněžní částky k obecně prospěšným účelům či v jiných směrech), tedy prvky trestu.

V rámci institutu narovnání působí PMS jako zprostředkovatel jednání mezi poškozeným a obviněným o náhradě škody či o jiném odčinění způsobené újmy. Jednání může být ukončeno dohodou mezi obviněným a poškozeným. V rámci podmíněného zastavení trestního řízení PMS především zprostředkovává jednání o náhradě škody mezi poškozeným a obviněným, sleduje obviněného, zda vede řádný

46 Institut narovnání se dostal do českého právního řádu novelou trestního řádu č. 152/1995 Sb., s účinností od 1. 9. 1995. V § 309 odst. 1 TŘ jsou stanovena kritéria pro možnost aplikace narovnání. Je nutné kumulativně splnit tyto podmínky: obviněný spáchal přečin; obviněný prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán, a nejsou důvodné pochybnosti o tom, že jeho prohlášení bylo učiněno svobodně, vážně a určitě; uhradí poškozenému škodu způsobenou přečinem nebo učiní potřebné úkony k její úhradě, případně jinak odčiní újmu vzniklou trestným činem, a složí na účet soudu nebo v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžitou částku určenou státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti podle zvláštního zákona a tato částka není zřejmě nepřiměřená závažnosti přečinu. V tomto případě může soud a v přípravném řízení státní zástupce se souhlasem obviněného a poškozeného rozhodnout o schválení narovnání a zastavit trestní stíhání, jestliže považuje takový způsob vyřízení věci za dostačující vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného činu, k míře, jakou byl trestným činem dotčen veřejný zájem, k osobě obviněného a jeho osobním a majetkovým poměrům.

47 Institut podmíněného zastavení trestního řízení (PZTS) byl zaveden zákonem č. 292/1993 Sb., s účinností od 1. 9. 1994. Podmínky jeho aplikace jsou stanoveny v § 307 odst. 1 TŘ: obviněný spáchal přečin; obviněný se k činu doznal a souhlasí s podmíněným zastavením trestního stíhání; nahradil škodu, pokud byla činem způsobena, nebo s poškozeným o její náhradě uzavřel dohodu, anebo učinil jiná potřebná opatření k její náhradě, vydal bezdůvodné obohacení činem získané, nebo s poškozeným o jeho vydání uzavřel dohodu, anebo učinil jiná vhodná opatření k jeho vydání, a vzhledem k osobě obviněného, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu lze důvodně takové rozhodnutí považovat za dostačující. Je-li to však odůvodněno povahou a závažností spáchaného přečinu, okolnostmi jeho spáchání nebo poměry obviněného, lze podmíněně zastavit trestní stíhání jen za splnění dalších podmínek stanovených v § 309 odst. 2 TŘ, kterými jsou: obviněný se zaváže k zdržení se určité činnosti, v souvislosti s níž se dopustil trestného činu; složí na účet soudu a v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžitou částku určenou státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti podle zvláštního právního předpisu a tato částka není zřejmě nepřiměřená závažnosti přečinu, a vzhledem k osobě obviněného, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu, lze důvodně takové rozhodnutí považovat za dostačující. U PZTS dle § 309 odst. 1 TŘ je stanovena zkušební doba na šest měsíců až dva roky, u PZTS dle § 309 odst. 2 TŘ lze uložit zkušební dobu až na pět let. Lze tedy shrnout, že institut narovnání je výhodnější než PZTS vzhledem k tomu, že se obviněnému nestanoví další podmínky k zastavení trestního řízení, tedy zkušební doba, během které musí vést řádný život, případně jsou mu uloženy další omezení, naopak narovnání je přísnější z hlediska splnění podmínek, které jsou nutné k jeho aplikaci, v porovnání s podmínkami dle § 309 odst. 1 TŘ, především složení peněžní částky k obecně prospěšným účelům, jejíž výše nemusí být soudem považována za dostatečnou a schválena.

48 Císařová, D., Čížková, J. Několik poznámek k otázce narovnání jako zvláštního způsobu řízení, ratio legis a vztah k předpisům práva občanského. Trestní právo 1998, č. 6, s. 11

život, a pokud mu byla uložena přiměřená omezení a povinnosti, kontroluje jejich dodržování.

PMS provádí úkony spojené s mediací jak na pokyn orgánů činných v trestním řízení⁴⁹, tak ve vhodných případech na základě podnětu obviněného a poškozeného. Zahájit činnost může i na základě vytipování případu z vlastní iniciativy. V těchto případech o tom neprodleně informuje příslušný orgán činný v trestním řízení, který může rozhodnout, že věc se k mediaci nepředává a mediace proto dále prováděna nebude (§ 4 odst. 7 zákona o PMS).

Po získání souhlasu státního zástupce nebo soudce, příp. po obdržení pokynu k zahájení činnosti v dané věci, zahajuje PMS aktivitu k navázání kontaktu se zúčastněnými stranami⁵⁰. Pracovník PMS pozve klienty, obviněného a poškozeného, k úvodní konzultaci, a to podle možností písemně, ústně nebo osobně. Individuální konzultace je vhodný prostor pro zjištění možností uskutečnění mediace v konkrétním případě. Úředník PMS zjišťuje zájmy a potřeby klientů, zároveň jim poskytuje všechny potřebné informace pro jejich rozhodnutí, zda svůj spor budou řešit v rámci mediace, či nikoliv. Z individuální konzultace je vyhotoven úředníkem PMS záznam, ve kterém by měla být uvedena mimo jiné informace o představě klienta o způsobu řešení situace, informace o tom, že byly klientovi sděleny všechny relevantní informace, a jeho souhlas s mediací, případně nesouhlas. V případě nesouhlasu obviněného nebo poškozeného s mediací může úředník PMS nabídnout klientům další formu spolupráce.⁵¹

Účastníci mediace, obviněný a poškozený, mají právo si přizvat další osoby, např. rodinné příslušníky, obhájce, soudní znalce, pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí atd. Tyto osoby může přizvat i probační úředník. Na přítomnosti těchto osob a pravidlech jejich vstupu do jednání se musí obě strany shodnout. Během mediačního jednání úředník PMS napomáhá stranám vzájemně komunikovat, vyjasňovat sporné oblasti, podporuje strany v hledání společného způsobu řešení případu, vysvětluje

49 Policejní orgán a státní zástupce vyrozumívá PMS o věcech vhodných k mediaci. Zejména v trestních věcech mladistvých postupuje tak, aby mediace byla využita od počátku trestního stíhání nebo místo něj (§ 4 odst. 9 zákon o PMS).

50 PMS usiluje o zahájení činnosti již v rané fázi trestního řízení, v co možná nejkratší době po zahájení trestního stíhání. Lze očekávat vyšší míru motivace pachatele, oběť může získat v co nejkratší lhůtě morální a materiální satisfakci. Pouze u závažnějších trestných činů je vhodnější zahájení této činnosti později, a to zejména s ohledem na stav oběti trestného činu, která nemusí být v kratší době po spáchání trestného činu připravena na setkání s pachatelem. Takto je nutné postupovat i v případech, kdy v důsledku trestného činu dojde k nenávratné újmě, zejména smrti atd.

51 Metodický standard činnosti PMS v oblasti přípravného řízení a řízení před soudem, s. 2–3 (Internetová publikace na www.pmscr.cz)

trestněprávní kontext.

Společné setkání pachatele a oběti je vyvrcholením mnohdy několikátýdenní práce pracovníka PMS s účastníky mediace. Pracovník PMS jednání vede. V úvodu informuje účastníky o účelu setkání, seznámí je s pravidly komunikace. Poté by jednání mělo být zaměřeno na popis události trestného činu oběma stranami. V případě, že se jednání účastní více osob, měly by mít i tyto osoby příležitost se k události trestného činu vyjádřit. Při mediaci není důležité zjištění přesného průběhu toho, co se při páčání trestné činnosti odehrálo. Důraz je kladen především na pohled oběti trestného činu, jak ona prožívala spáchání trestného činu, jaký na ní měl dopad tento trestný čin, jaké jsou její potřeby. Pro obviněného je to příležitost k uvědomění si důsledků svého jednání. Jednou z klíčových věcí v průběhu mediace je omluva pachatele. Až teprve po vyřešení nemateriální újmy je vhodné přejít k otázkám náhrady škody. Úředník PMS je odpovědný za proces mediace. Mediaci musí probíhat v souladu se zákonem. V případě dosažení dohody mezi stranami dbá úředník PMS o to, aby byla dohoda v souladu s dobrými mravy a aby vyjadřovala svobodnou vůli obou stran.⁵²

Probační spisy, které obsahují záznamy z konzultací a další podstatné materiály, jsou v průběhu mediace přístupné pouze účastníkům mediace a úředníkovi PMS. Výsledek mediace shrne úředník PMS do zprávy o výsledku mediace a předá ji příslušnému státnímu zástupci nebo soudci jako podklad pro další rozhodnutí v dané věci. V případě, že nedojde k uzavření dohody, neměla by zpráva o výsledku mediace obsahovat údaje, které by mohly být k tíži obviněného.⁵³

Specifikem mediační činnosti PMS je zejména skutečnost, že probíhá paralelně se standardním řízením. Policejní orgány nepřihlížejí k průběhu, ani výsledkům mediační činnosti. Teprve státní zástupce, resp. soudce může (nemusí však) k výsledku mediační činnosti přihlídnout a rozhodnout o zastavení trestního řízení.

I přes snahu pracovníků PMS je tento institut značně nevyužíván. Důvodem je zejména nezájem oběti o aktivní vstup do procesu, její obava ze setkání se s pachatelem trestného činu, obava z pomsty ze strany pachatele. Pachatel naopak bývá ke spolupráci ochoten. Důvodem bývá především uvědomění si závažnosti situace a obava z hrozící sankce. V případě zájmu pouze jedné strany na řešení sporu formou mediace lze

⁵² Metodický standard činnosti PMS v oblasti přípravného řízení a řízení před soudem, s. 4 (Internetová publikace na www.pmscr.cz)

⁵³ Metodický standard činnosti PMS v oblasti přípravného řízení a řízení před soudem, s. 5 (Internetová publikace na www.pmscr.cz)

postupovat v řešení způsobené újmy a snaze o dosažení vzájemné dohody zprostředkovaně bez společného setkání oběti a pachatele.

Rizika tohoto institutu lze spatřovat předně v přetížení justice a celkovém důrazu na rychlost trestního řízení. Následkem může být snaha o urychlení procesu mediace, který může vést k jeho formálnosti a k nedostatku individualizace konkrétních případů. Mediace lze pak v tomto kontextu chápat jako komplikaci, která brání rychlému vyřízení trestní věci.

Dále je třeba věnovat pozornost výběru vhodných případů pro jejich řešení formou mediace. Důležité je zvážit rizika při společném setkání pachatele a oběti trestného činu v konkrétních případech, zejména zajištění bezpečí oběti trestného činu. Nutné je také vzít na vědomí, že pachatel se např. může doznat k trestné činnosti pouze za účelem vyhnout se přísnějšímu trestu a jeho chování je tedy čistě účelové či naopak oběť trestné činnosti může vyžadovat neúměrně vysokou náhradu škody a pachatel pouze ve snaze vyhnout se přísnějšímu trestu bude souhlasit s jejím uhrazením.

5 Probační a mediační služba ČR (PMS), struktura a činnost

Velkým mezníkem v alternativním řešení trestních věcí v České republice je zřízení Probační a mediační služby ČR. PMS je samostatnou státní institucí, jež vyvíjí v zákonem stanoveném rozsahu svou činnost, která směřuje k resocializaci a jinému pozitivnímu ovlivňování pachatele trestného činu uplatňováním prvků kontroly, pomoci a poradenství (probace) a k mimoprocesnímu, neformálnímu způsobu urovnání konfliktu mezi pachatelem a obětí spojeného s určitým trestným činem (mediace).

Činnost PMS je v České republice zahájena ke dni 1. 1. 2001. PMS je zřízena zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon je úzce spjat se základními trestněprávními předpisy, s trestním zákoníkem, trestním řádem a také se zákonem o soudnictví ve věcech mládeže. Zatímco zákon o PMS se věnuje především organizační struktuře a působnosti PMS, postavení jejich úředníků a asistentů a obecnému vymezení pojmů probace a mediace, konkrétní úprava institutů, při jejichž realizaci PMS působí, je upravena v trestním zákoníku, trestním řádu a zákonu o soudnictví ve věcech mládeže.

Počátky probace a mediace v České republice se vážou na Usnesení vlády č. 341/1994 v rámci programu Prevence kriminality, kterým vláda uložila ministru spravedlnosti, aby zřídil místa probačních úředníků v souvislosti s přijatými a připravovanými instituty alternativních opatření a trestů. Od 1. 1. 1996 bylo toto usnesení zrealizováno, byla zřízena místa probačních úředníků v některých krajských a většině okresních, městských a obvodních soudů. Tyto funkce zastávali většinou pracovníci odborného aparátu soudů a vyšší soudní úředníci.⁵⁴ I přesto, že se toto řešení ukázalo jako nedostatečné⁵⁵, došlo díky němu k zapojení prvních sociálních pracovníků

⁵⁴ Některé soudy, zejména v Praze, později v Karlových Varech a Brně, využily této příležitosti k obsazení těchto míst lidmi vzdělanými v oboru sociální práce, kteří se v rámci těchto míst pokoušeli o zavádění nových pracovních postupů již v předzodkusové fázi trestního řízení, a tak přispěli k rozvíjení využití jednotlivých institutů v praxi.

⁵⁵ Tito pracovníci se zejména potýkali s problémem kumulovanosti funkcí, nedostatkem prostoru pro dostatečné zajištění probačních a mediačních aktivit, pochybností ze stran právní veřejnosti. Výrazným nedostatkem byla i absence kvalifikačních požadavků na výkon této funkce.

do české justice při uplatňování postupů probace a mediace v praxi.

5.1 Právní východiska PMS

Právní východiska PMS vycházejí z principů restorativní justice, která vnímá trestný čin jako konfliktní sociální situaci mezi poškozeným a obviněným. Mezi principy, ze kterých PMS čerpá především, patří:⁵⁶

- „*motivace pachatele k odpovědnosti za spáchaný trestný čin;*
- *motivace pachatele k životu bez konfliktu se zákonem;*
- *poskytnutí prostoru k participaci na odstranění následků nežádoucího chování;*
- *eliminace efektu labelingu;*
- *efektivní řešení případu, rychlé a dostačující;*
- *zplnomocnění oběti trestného činu, poskytnutí příležitosti stát se aktivním aktérem řešení případu, možnosti vyjádřit postoj ke spáchanému skutku a své představy o formě nápravy způsobené újmy;*
- *respektování zájmu společnosti a budování její ochrany, působení v oblasti sekundární a zejména terciální prevence;*
- *účinná kontrola pachatelů;*
- *spravedlnost jako změna vztahu mezi účastníky konfliktu, jehož míra narovnání se posuzuje podle subjektivního měřítka dostatečnosti řešení.*”

5.2 Poslání a cíle PMS

PMS je novou institucí, která v sobě spojuje dvě oblasti, sociální práce a trestní právo. Jejím posláním je urovnávání konfliktů mezi obviněnými a poškozenými, prevence před kriminalitou a snižování rizik opakování trestné činnosti. Snaží se také o vytvoření podmínek pro to, aby byly vhodné případy projednávány v jednom ze zvláštních druhů trestního řízení nebo aby byl uložený trest nespojený s odnětí svobody, příp. aby byla vazba nahrazena jiným opatřením.

Snaží se usilovat o dosažení těchto tří základních cílů:⁵⁷

⁵⁶ Větrovec, V. a spol. Zákon o mediaci a probaci: komentář. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 9

⁵⁷ www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=21, použito dne 22. 9. 2009

„1) *Integrace pachatele – Probační a mediační služba směřuje k začlenění pachatelů do života společnosti bez dalšího porušování zákonů. Integrace je proces, který usiluje o obnovení respektu pachatelů k právnímu stavu společnosti, o jejich uplatnění a seberealizaci.*

2) *Participace poškozeného – Probační a mediační služba se snaží o zapojení poškozeného do „procesu“ odškodnění, řešení následků trestného činu a obnovení pocitu bezpečí a důvěry v systému trestní spravedlnosti.*

3) *Ochrana společnosti – Probační a mediační služba chce prospívat k ochraně společnosti účinným řešením konfliktních a rizikových stavů spojených s trestním řízením a efektivním zajištěním realizace uložených alternativních trestů a opatření.”*

Zaměřuje se tedy nejen na pachatele trestných činů, ale také na poškozené a na ochranu společnosti, a to vše především prostřednictvím probační a mediační činnosti.

Základní myšlenky probace a mediace vedou k přechodu od neosobního jednání při projednávání trestného činu a sankce za něj k jednání osobnímu, dále od trestu k zodpovědnosti pachatele za svůj trestný čin, od izolacionismu k sociálnímu pojetí trestu a od přijímání opatření ke spolupráci a alternativním trestům.⁵⁸

5.3 Organizace PMS

PMS je organizační složkou státu (§ 1 odst. 2 zákona o PMS), která je podřízena Ministerstvu spravedlnosti. Není právnickou osobou. V jejím čele stojí ředitel PMS. Ředitel PMS má povinnost zajišťovat chod PMS po stránce personální, organizační, hospodářské, materiální a finanční (§ 3 odst. 1 zákona o PMS). Organizační struktura je dvoustupňová. Tvoří ji ředitelství PMS a střediska působící v sídlech okresních soudů nebo jim naroven postavených obvodních nebo městských soudů (§ 3 odst. 2 zákona o PMS). Celkový počet středisek je v současnosti 74. Zákon umožňuje zřídit v místech, která jsou sídly dvou nebo více okresních soudů, společné středisko či střediska PMS, aby byl její výkon optimálně zajištěn s ohledem na místní poměry.⁵⁹

⁵⁸ Žatecká, E. Postavení a úkoly probační a mediační služby. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007, s. 47 a násled.
⁵⁹ viz Příloha č. 1 – Schéma organizační struktury PMS

V čele každého střediska PMS stojí jeho vedoucí, který řídí práci střediska. Toho z řad úředníků střediska jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti po projednání s Radou pro probaci a mediaci, která by se měla vyjádřit především k jeho odborným znalostem a praktickým zkušenostem.

Střediska mohou být rozčleněna na jednotlivá oddělení zaměřená např. na mladistvé obviněné, uživatele omamných látek atd. (§ 3 odst. 5 zákona o PMS). Podrobnosti jsou upraveny ve Statutu PMS, který vydalo Ministerstvo spravedlnosti⁶⁰ (§ 3 odst. 6 zákona o PMS).

K usměrňování činnosti PMS a v zájmu koncepčního a metodického ovlivňování je zřízena Rada pro probaci a mediaci, která je poradním orgánem ministra spravedlnosti (§ 12 odst. 1 zákona o PMS). Jedním z jejích základních úkolů je projednávat koncepci činnosti PMS a metodické materiály připravené Ministerstvem spravedlnosti. Dalším oprávněním Rady je navrhování pravidel, na jejichž základě jsou vytvářeny probační programy, a tvoření pravidel a standardů probační a mediační činnosti. Ty jsou nezbytné ke sjednocování přístupů k výkonu této činnosti a sjednocování zásad, kterými se pracovníci PMS řídí při kontrole výkonu alternativních trestů.⁶¹

5.4 Úředníci a asistenti

Činnost probačních a mediačních služeb vykonávají probační úředníci a probační asistenti. Probační úředníci vykonávají práci odbornější, asistenti zabezpečují méně složité úkony probační a mediační činnosti, včetně administrativně technických prací.

Pro přijetí na pozici probačního úředníka je nutné mít dokončené vysokoškolské vzdělání magisterského stupně v oblasti společenskovední a úspěšné vykonání odborné zkoušky. Pro práci probačního asistenta je třeba vystudovat střední školu v oblasti společenskovední. Úředník je asistentovi nadřazen, pověřuje jej plněním úkolů. Úředník může být jmenován do funkce vedoucího střediska.

Na průběžné odborné vzdělávání probačních pracovníků se klade veliký důraz. Probační úředníci a asistenti procházejí řadou školení a přednášek. Od kvalifikačního kurzu pro úředníky a specializačního kurzu pro asistenty přes systém teoreticky a prakticky zaměřených seminářů ukončených odbornou zkouškou až po další systém

⁶⁰ viz Příloha č. 2 - Statut PMS

⁶¹ blíže Větrovec, V. a spol. Zákon o mediaci a probaci: komentář. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 107 a násled.

přednášek, který by měl zvyšovat a prohlubovat specializaci probačních pracovníků. Předpokladem úspěšného výkonu práce probačního úředníka a asistenta jsou také jejich dobré komunikační schopnosti a dovednosti, jejich umění předcházet konfliktům a řešit konfliktní situace.⁶²

5.4.1 Práva a povinnosti probačních úředníků a probačních asistentů

Práva a povinnosti probačních úředníků a asistentů jsou v zákoně o PMS vymezeny v § 7 až § 9.

Probační úředník je oprávněn zjišťovat stanovisko obviněného k podmíněnému zastavení trestního stíhání, k uložení trestu obecně prospěšných prací nebo k uložení jiného trestu nespojeného s odnětím svobody. V případě schválení narovnání i stanovisko poškozeného (§ 7 odst. 2 zákona o PMS). Dále má právo v mezích působnosti PMS nahlížet do trestních spisů, dělat si z nich výpisky a poznámky, pořizovat si jejich kopie (§ 7 odst. 4 zákona o PMS). Dle § 5 odst. 3 zákona o PMS jsou probační pracovníci oprávněni obracet se na státní orgány a jiné osoby s dožádáním o sdělení potřebných údajů v souvislosti s výkonem probace a mediace. Probační úředník je oprávněn navštěvovat obviněného ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody. Je-li důvod uložené vazby uveden v § 67 písm. b) TŘ, je tato návštěva možná jen se souhlasem předsedy senátu (samosoudce) nebo v přípravném řízení státního zástupce.⁶³ Novela trestního zákona č. 256/2001 Sb., s účinností od 1. 1. 2002, zavedla oprávnění probačním pracovníkům vstupovat do obydlí osoby, které byl uložen dohled (§ 50 písm. d) TZ). Vzhledem k tomu, že v této souvislosti není uveden souhlas odsouzeného jako podmínka vstupu, má se za to, že tento vstup je možný i bez souhlasu odsouzeného.⁶⁴

Mezi základní povinnosti úředníka PMS patří především povinnost řídit se při výkonu své funkce zákony, jinými právními předpisy a pokyny předsedy senátu nebo samosoudce a v přípravném řízení státního zástupce. Tyto pokyny však nesmí směřovat ke způsobu a výsledku prováděné mediace. Pracovník PMS musí postupovat odpovědně, respektovat a chránit lidská práva a svobody a důstojnost člověka. Jejich

62 Větrovec, V. a spol. Zákon o mediaci a probaci: komentář. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 93 a násl.

63 Větrovec, V. a spol. Zákon o mediaci a probaci: komentář. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 99

64 Srovnej nesoulad tohoto ustanovení s LZPS, čl. 12 odst. 1. Tento článek zakotvuje nedotknutelnost obydlí bez souhlasu toho, kdo v něm bydlí.

jednání nesmí vést ke zmaření účelu trestního řízení nebo vzbudit pochybnosti o jeho objektivitě a nestrannosti (§ 7 odst. 1 zákona o PMS).

Probační pracovník je povinen informovat předsedu senátu (samosoudce) nebo v přípravném řízení státního zástupce v případě, že obviněný poruší omezení či povinnosti stanovené mu v rozsudku. Při méně závažném porušení může úředník PMS upozornit obviněného na zjištěné nedostatky a dát mu poučení, že v případě opakování nebo závažnějšího porušení bude informovat předsedu senátu (samosoudce), v přípravném řízení státního zástupce (§ 7 odst. 3 zákona o PMS). V případě výkonu dohledu nad mladistvým může probační úředník udělit mladistvému výstrahu (§ 80 odst. 4 ZSM).

Probační pracovníci jsou také povinni bezodkladně informovat předsedu senátu (samosoudce) nebo v přípravném řízení státního zástupce v případě, že se dozvědí o skutečnostech, pro něž by mohli být vyloučení z úkonů probace a mediace (§ 8 odst. 1 zákona o PMS). Do doby rozhodnutí o jejich vyloučení mohou provádět jen bezodkladné úkony.

Vzhledem k tomu, že probační činnosti jsou zaměřeny jen na jednu stranu trestního řízení, obviněného, resp. odsouzeného, není vhodné, aby jedna a tatáž osoba v téže trestní věci prováděla jak úkony probace, tak mediace (§ 7 odst. 5 zákona o PMS).

Úředníci i asistenti PMS jsou povinni zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, o nichž se dozvěděli v souvislosti s výkonem své funkce, a to i po skončení pracovního poměru. Zprostit mlčenlivosti je může pouze ředitel PMS, pokud nepřenesl tuto pravomoc na vedoucího střediska (§ 9 odst. 1 zákona o PMS). Mlčenlivosti se však nemohou dovolávat vůči policejnímu orgánu, soudu, státnímu zástupci ani Ministerstvu spravedlivosti, pokud se jedná o údaje potřebné k plnění závazku dle mezinárodní smlouvy (§ 9 odst. 1 zákona o PMS).

Úředníka ani asistenta PMS nelze v návaznosti na jeho mediační činnost vyslýchat ke skutkovým okolnostem, které se dozvěděl při zprostředkování řešení sporu nebo v souvislosti s ním, s výjimkou případů zákonem uložené povinnosti překazit spáchání trestného činu nebo oznámit trestný čin (§ 9 odst. 1 zákona o PMS).

5.5 Oblast činnosti PMS

Práce PMS by v zásadě měly plynule navazovat od práce v přípravném řízení, resp. před zahájením trestního stíhání⁶⁵, přes řízení před soudem po vykonávací řízení.

V přípravném řízení se PMS zabývá tím, jak zapojit klienta do řešení sporu. V tomto stadiu je možné uplatnit odklony v trestním řízení jako je narovnání nebo podmíněné zastavení trestního stíhání nebo nahradit vazbu probačním dohledem.

Obviněný i poškozený jsou seznámeni s možností alternativního řešení trestních věcí a s průběhem trestního řízení. Probační úředník se snaží využít mediace k řešení sporu nebo nabízí stranám poskytnutí probačních služeb. Pracuje také s osobami blízkými obviněnému a poškozenému a s jejich rodinnými příslušníky. Tyto probační služby nejsou povinné. Obviněný nebo poškozený jich mohou nebo nemusí využít. Práce probačního pracovníka končí také v případě, pokud spolupráci na mediaci nabídl oběma stranám, jedna však odmítne.

PMS připravuje v přípravném řízení tzv. zprávy před rozhodnutím – zprávy soudní pomoci, především na základě kontaktu s obviněným a poškozeným. Tyto zprávy přinášejí informace o osobě obviněného, o jeho sociálním zázemí, o okolnostech, které ho vedly ke spáchání trestného činu, jeho postoji k trestné činnosti, příp. k náhradě škody, kterou způsobil, a o postoji poškozeného. Tyto informace jsou součástí spisu. V případě, že nedojde k odklonu trestního řízení, mohou tyto informace sloužit státnímu zástupci nebo soudci jako podklad při jejich rozhodování.

Probační úředníci s účinností od 1. 1. 2010 vypracovávají zprávy obsahující informace o možnostech výkonu trestu OPP a domácího vězení, včetně stanoviska obviněného k uložení těchto trestů v souladu s § 314e odst. 3, 4 TR. Tyto zprávy lze podřadit pod zprávy před rozhodnutím.

Během řízení před soudem může dále probační úředník vykonávat např. probační dohled nad obviněným jako náhradu za vazbu.

⁶⁵ Nevýhodou provádění mediace před zahájením trestního stíhání je to, že často není vymezena výše škody, okruh poškozených. Není jasné, zda bude skutečně zahájeno trestní stíhání. Na to většinou spoléhají pachatelé trestných činů, kteří nepřiznávají svoji odpovědnost. Proto bude vhodné zahájit mediaci před trestním stíháním především u případů, kdy je faktické zavinění pachatele zřetelně dáno. Výhodou je především dostatek času, během kterého se probační úředník může mediací zabývat. Mediace může probíhat jak při prověřování a vyšetřování věci policejním orgánem, tak i po předložení spisu státnímu zástupci. Blíže Šabata, K. Některé aspekty spolupráce státního zástupce s Probační a mediační službou. Státní zastupitelství, 2007, č. 3, s. 37

Převážná část činnosti probačních pracovníků spadá do fáze vykonávací. V této fázi působí pracovníci PMS zejména při výkonu alternativních trestů. Jedná se především o kontrolu a realizaci trestů spojených s probačním dohledem (§ 49, 50, 84 TZ) nebo trestů spojených s uložením přiměřených povinností a omezení (§ 48 odst. 4 TZ). Pracovníci PMS jsou vázáni rozhodnutím soudu či státního zástupce a tento rozsah nesmí překročit. PMS také působí významně při uložení trestu domácího vězení (§ 60 TZ) a trestu obecně prospěšných prací (§ 62 TZ).

PMS dále uplatňuje svou činnost při zajišťování podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody za současného stanovení dohledu (§ 88, § 89 odst. 1 TZ; jedná se o tzv. paroli) či opatření dle § 89 odst. 1, 2 TZ. Podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže zajišťuje PMS v této fázi také dohled nad vykonáváním výchovných opatření (§ 15 a násl. ZSM).

5.6 Součinnost s jinými orgány

S ohledem na své poslání je PMS zřízena odděleně od ostatních státních institucí.

Nezbytným předpokladem pro její efektivní činnost je spolupráce s jinými orgány a institucemi, a to jak státními, tak nestátními.

Pro získání co nejúplnějších informací o obviněném se PMS obrací na státní orgány a právnické subjekty, které jsou povinny vyhovět PMS bez zbytečného odkladu, pokud jim v tom nebrání zvláštní zákon. V případě, že subjekt odmítne vyhovět PMS, předá tuto věc pracovník PMS k dalšímu projednání soudci nebo státnímu zástupci (§ 5 odst. 3, 4 zákona o PMS).

Při předávání informací a podkladů potřebných pro probační zprávy mladistvých spolupracuje PMS především se sociálními kurátory, kurátory pro mládež a pracovníky oddělení péče o děti a mládež.

Náplní práce pověřeného pracovníka příslušného střediska PMS by měla být koordinace různých programů zabývajících se probací a mediací, měl by zajišťovat spolupráci s dalšími osobami, které se specializují na práci s rizikovou mládeží, s osobami závislými na psychotropních a omamných látkách nebo které se zaměřují na

psychosociální poradenství.⁶⁶

Spolupráce PMS a státních zástupců je uvedena v ustanoveních Pokynu obecné povahy č. 8/2009 Nejvyšší státní zástupkyně. Pokyn počítá s činností PMS ve vhodných případech již v raných fázích trestního řízení, kde by měla napomáhat především k uplatnění některého z odklonů v trestním řízení.

Spolupráce státních zástupců a PMS by měla být využívána především za účelem obstarávání podkladů k osobě obviněného, při mimosoudním vyřízení věci a při výkonu dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy bude rozhodnuto o nahrazení vazby dohledem probačního úředníka.

V případě, že je vedeno řízení proti obviněnému ve vazbě nebo odsouzenému ve výkonu trestu odnětí svobody, spolupracuje PMS s Vězeňskou službou a justiční stráží ČR.

Při výkonu trestu obecně prospěšných prací spolupracuje PMS s orgány obce a dalšími obecně prospěšnými institucemi, které zajišťují pracovní místa odsouzeným.

Další nestátní organizace zajišťují různé výchovné, terapeutické programy nebo programy prevence kriminality. PMS postupuje, je-li to účelné, také v součinnosti s orgány sociálního zabezpečení, školami a školskými zařízeními, zdravotnickými zařízeními, s registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi, nadacemi a dalšími institucemi, které sledují humanitární cíle.⁶⁷

⁶⁶ Větrovec, V. a spol. Zákon o mediaci a probaci: komentář. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 86 a násl.

⁶⁷ Větrovec, V. a spol. Zákon o mediaci a probaci: komentář. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 13

6 Vymezení jednotlivých úkolů PMS

Činnost PMS je vymezena v zákoně o PMS v § 4. Úkolem PMS je vytváření předpokladů k tomu, aby věc mohla být ve vhodných případech projednána v některém ze zvláštních druhů trestního řízení nebo aby mohl být uložen a vykonán trest nespojený s odnětím svobody anebo aby vazba byla nahrazena jiným opatřením. Za tím účelem poskytuje obviněnému odborné vedení a pomoc, sleduje a kontroluje jeho chování a spolupracuje s rodinným a sociálním prostředím, ve kterém žije a pracuje, s cílem, aby v budoucnu vedl řádný život (§ 4 odst. 1 zákona o PMS).

V jednotlivých fázích trestního řízení se můžeme setkat převážně s těmito konkrétními činnostmi PMS:⁶⁸

Přípravné řízení:

- obstarávání a zajišťování podkladů k osobě obviněného a jeho rodinnému i sociálnímu zázemí (§ 4 odst. 2 písm. a) zákona o PMS);
- vytváření podmínek pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo pro schválení narovnání, zejména projednání a uzavření dohody mezi obviněným a poškozeným o náhradě škody nebo dohody o narovnání, případně podmínek pro další takové procesní postupy či tresty nespojené s odnětím svobody (§ 4 odst. 2 písm. b) zákona o PMS);
- vykonávání dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy bylo rozhodnuto o nahrazení vazby probačním dohledem (§ 4 odst. 2 písm. c) zákona o PMS);
- vytváření podmínek pro propuštění mladistvého z vazby za současného uložení dohledu, případně pro podmíněné upuštění od trestního opatření s dohledem.

Řízení před soudem:

- obstarávání a zajišťování podkladů k osobě obviněného a jeho rodinnému i sociálnímu zázemí (§ 4 odst. 2 písm. a) zákona o PMS);
- vytváření podmínek pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání

⁶⁸ Žatecká, E. Postavení a úkoly probační a mediační služby. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007, s. 57-60

nebo pro schválení narovnání, zejména projednání a uzavření dohody mezi obviněným a poškozeným o náhradě škody nebo dohody o narovnání, případně podmínek pro další takové procesní postupy či tresty nespojené s odnětím svobody (§ 4 odst. 2 písm. b) zákona o PMS);

- zjištění skutečností relevantních pro uložení trestu obecně prospěšných prací (§ 314e odst. 3 TR, § 64 TZ);
- zjištění skutečností relevantních pro uložení trestu domácího vězení (§ 314e odst. 4 TR);
- vykonávání dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy bylo rozhodnuto o nahrazení vazby probačním dohledem (§ 4 odst. 2 písm. c) zákona o PMS);
- vykonávání dohledu nad průběhem probačního programu mladistvého.

Vykonávací řízení:

- obstarávání a zajišťování podkladů k osobě obviněného a jeho rodinnému i sociálnímu zázemí (§ 4 odst. 2 písm. a) zákona o PMS);
- ve vykonávání dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy byl dohled uložen, ve sledování a kontrole obviněného v průběhu zkušební doby, v kontrole výkonu dalších trestů nespojených s odnětím svobody, včetně trestu obecně prospěšných prací, domácího vězení a trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, ve sledování výkonu ochranných opatření (§ 4 odst. 2 písm. d) zákona o PMS);
- ve sledování a kontrole chování odsouzeného v průběhu zkušební doby v případech, kdy bylo rozhodnuto o podmíněném propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody (§ 4 odst. 2 písm. e) zákona o PMS), za současného uložení dohledu (§ 89 odst. 1 TZ a § 75 odst. 1 písm. g) ZSM);
- sledování chování mladistvého při uložení výchovných opatření nebo peněžitého opatření s podmíněným odkladem výkonu (§ 75 odst. 1 písm. d) a e) ZSM).

Mezi další úkoly PMS patří pomoc při odstraňování následků trestného činu poškozeným a dalším osobám dotčeným trestným činem (§ 4 odst. 3 zákona o PMS). Tuto pomoc zajišťuje PMS především prostřednictvím mediace, která poskytuje prostor

poškozeným, aby se vyjádřili k danému trestnému činu a uplatnili svoje nároky a zájmy v souvislosti se spáchaným trestným činem. Činnost PMS zahrnuje přímé zapojení poškozeného, poskytování důležitých informací a odborných rad poškozenému.⁶⁹

Úkolem PMS je také poskytování zvláštní péče mladistvým obviněným a obviněným ve věku blízkém věku mladistvých (§ 4 odst. 3 zákona o PMS). Na jednotlivých střediscích PMS pracují specialisté, kteří se věnují této agendě. Pracovníci PMS zajišťují výkon výchovných a trestních opatření nad mladistvými, především dohled probačního úředníka a obecně prospěšné práce. Usilují o co nejrychlejší vstup do případů, mimosoudní řešení sporu (mediaci) ve vhodných případech a nabízejí speciální programy pro mladistvé.⁷⁰

PMS zajišťuje sociální a terapeutické programy práce s obviněnými, zejména jde-li o mladistvé a uživatele omamných a psychotropních látek (§ 4 odst. 3 zákona o PMS). Zde je kladen velký důraz na zvláštní požadavky pracovníků, kteří pracují s těmito osobami. PMS spolupracuje také s dalšími organizacemi, které se touto problematikou zabývají, jako jsou např. krizová centra a protidrogové poradny.

V neposlední řadě se PMS zaměřuje na prevenci a snižování rizik opakování trestné činnosti (§ 4 odst. 4 zákona o PMS).

V rámci plnění těchto úkolů můžeme rozlišit následující oblasti činnosti pracovníků PMS:⁷¹

- soudní pomoc, tj. *„získávání relevantních informací o osobě obviněného a jeho sociálním a rodinném zázemí pro účely soudního řízení, vyhledávání vhodných případů pro alternativní způsoby řešení a obstarávání podkladů pro rozhodnutí v trestním řízení včetně vyhodnocování rizik páčání další trestné činnosti;*
- včasnou pomoc, která předchází odsouzení, např. *při náhradě vazby mladistvých zárukou nebo slibem;*
- mediační činnost, tj. *zprostředkování alternativního řešení konfliktu mezi poškozeným a obviněným, objasnění skutečností sporných mezi stranami a*

69 http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=37, použito dne 18. 9. 2013. V této souvislosti bych zmínila přijetí zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), v platném znění, který významným způsobem přispěl k posílení postavení obětí trestných činů a jejich práv.

70 http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=56, použito dne 18. 9. 2013

71 Poslání a organizační struktura probační a mediační služby (mezinárodní diskusní fórum). Příloha č. 1 časopisu České vězeňství, 1999, č. 1, s. 74

příprava podkladů pro rozhodnutí soudu;

- *vlastní probační činnost, zahrnující odborné vedení, psychosociální podporu, pozitivní motivaci a dohled nad chováním obviněných v průběhu zkušební doby;*
- *zajištění realizace trestu obecně prospěšných prací, včetně podílu na vytváření seznamu nabídky rozličných druhů prací vhodných pro tento trest;”*
- *zajištění realizace trestu domácího vězení;*
- *zajištění realizace trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce.*

Činnost PMS můžeme také rozdělit podle toho, zda při ní probační pracovníci využívají aktivních nebo pasivních nástrojů. Rozdíl mezi nimi je v míře aktivní spolupráce klienta. Mezi aktivní nástroj patří osobní kontakt s klientem a komunikace s ním. Mezi pasivní nástroje můžeme řadit různé dotazy pracovníků PMS na soud, rejstřík trestů, zaměstnavatele, rodinu, školu, atd. Dále je to vedení dokumentace o klientovi, ověřování a získávání informací. Pasivní nástroje by měly představovat pouze doplňkovou činnost pracovníků PMS.⁷²

72 Žatecká, E. Postavení a úkoly probační a mediační služby. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007, s. 61

7 Výkon alternativních trestů

V ustanovení § 52 TZ nalezneme druhy trestů, které je možné ukládat za spáchání trestného činu. Tzv. alternativními tresty lze nazývat tresty, které nejsou spojeny s trestem odnětí svobody. Podle českého právního řádu mezi ně patří podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, trest domácího vězení, trest obecně prospěšných prací, peněžitý trest, trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, trest zákazu činnosti, trest zákazu pobytu, trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce a trest, který lze uložit pachateli, který není občanem České republiky nebo není osobou, které bylo přiznáno postavení uprchlíka, trest vyhoštění. Jen výjimečně by se mohlo jednat o trest propadnutí majetku a trest ztráty vojenské hodnosti. Vyloučen je trest ztráty čestných titulů a vyznamenání, který lze uložit jen vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody.⁷³ V užším pojetí však mezi alternativní tresty řadíme pouze ty, které představují náhradu za nepodmíněný trest odnětí svobody, kam spadá pouze trest domácího vězení, trest obecně prospěšných prací, peněžitý trest a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody, včetně podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem. Tyto tresty jsou neslučitelné s uložením nepodmíněného trestu odnětí svobody, i když u peněžitého trestu to platí pouze zčásti (v případě uložení dle § 67 odst. 2 písm. b) TZ).⁷⁴

Výchova pachatele k tomu, aby vedl řádný život a zdržel se páchaní další trestné činnosti, je poměrně složitý proces, který by měl být jedním z účinků trestu. Pobyt ve vězení však většinou k nápravě pachatele nestačí, mnohdy má i opačný efekt. Proto je často vhodnější u méně narušených pachatelů ukládat některé alternativní tresty pro jejich přímou výchovnou složku, např. podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem. Tyto alternativní tresty mohou pomoci při výchově pachatele především s rozvíjením jeho pozitivních stránek, udržováním jeho sociálně užitečných svazků, usměrňováním či podporou jeho zájmů.⁷⁵ Pachatel není tolik frustrován jako ve vězení, má možnost řešení svojí situace při současném zapojení do společenského života.

První vlnu kritiky trestu odnětí svobody nalezneme již v 19. století. Vyzdvihuje

⁷³ Větrovec, V. a spol. Zákon o mediaci a probaci: komentář. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 55

⁷⁴ Ščerba, F. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011, s. 31

⁷⁵ Solotář, A., Sovák, Z. a spol. Právní rámec alternativního řešení trestních věcí, díl první. Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, s. 190–191

nedostatky nepodmíněného trestu odnětí svobody spočívající v odcizení odsouzeného svobodnému životu a neefektivnost převýchovy odsouzeného ve vězeňském prostředí. Zaměřuje se také na zvláštní nedostatky krátkodobých trestů, jejichž odstrašující účinky jsou minimální, poskytují málo času na převýchovu odsouzených a zároveň dochází ke škodlivému působení vězeňského prostředí na odsouzené.⁷⁶ Myšlenky omezování krátkodobých trestů odnětí svobody podpořily mezinárodní sjezdy pořádané organizací Commission internationale (pénala et) pénitentiaire.⁷⁷ Postupně se prosazuje instituce podmíněného odkladu výkonu kratších trestů v jejích různých formách⁷⁸ a účinnou náhradou krátkodobých nepodmíněných trestů se stává i peněžitý trest⁷⁹. Dále jsou zaváděny tresty domácího vězení, zákazu pobytu, propadnutí věci, zákazu činnosti atd. S rozvojem sociálních prací dochází k postupnému zaměřování se při využívání alternativních trestech i na oblast kriminality střední. Zavedení trestu obecně prospěšných prací od počátku 70. let 20. století ve Velké Británii přispívá k postupnému prosazování konceptu restorativní justice.

Omezení nepodmíněných trestů odnětí svobody získalo nový rozměr v 70. letech 20. století, a to zejména z důvodu masového růstu kriminality a přeplněnosti věznic, které zatěžují státní rozpočty. K prosazování alternativních trestů přispělo i zjištění, že nelze sladit výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody s oprávněnými zájmy poškozených. Naopak alternativními tresty lze různými způsoby omezit osobní svobodu pachatele za současné kontroly a podpory jeho chování.

Někteří zahraniční odborníci hovoří v této souvislosti dokonce o tzv. krizi trestu odnětí svobody. Myslím si, že je tato kritika oprávněná. Postup k alternativním trestům je přínosnější než izolace pachatele ve vězení. Zkušenost s pobytem ve vězení může mít pro odsouzeného hluboké negativní důsledky, které mu mohou činit potíže v jeho budoucím životě, lze ho považovat také za cestu k zdokonalení jeho trestné činnosti. Pro stát jsou alternativní sankce také pozitivní, neboť nezatěžují tolik státní rozpočet jako

76 Nelze však trest odnětí svobody úplně zavrhnout. Je nezbytným trestem hlavně pro pachatele závažných trestných činů, kdy je potřeba chránit společnost před těmito pachateli a zabránit jim v páčení další trestné činnosti.

77 I. kongres se konal v roce 1872 v Londýně, III. kongres v roce 1885 v Římě a I. zasedání v roce 1890 v Bruselu. V souvislosti s bojem proti krátkodobým trestům můžeme uvést i jméno významného kriminalisty a představitele trestního práva Franze von Liszta. Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M. Část III. Tresty a ochranná opatření. Systém českého trestního práva. 1. vydání. Praha: Novatrix, s.r.o., 2009, s. 36

78 K zavedení této sankce došlo nejdříve v Anglii v roce 1879, poté v Belgii v roce 1888 a ve Francii v roce 1891. Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M. Část III. Tresty a ochranná opatření. Systém českého trestního práva. 1. vydání. Praha: Novatrix, s.r.o., 2009, s. 36

79 Nejprve byl tento trest ukládán nezávisle na majetkových a hospodářských poměrech pachatele. K důslednějšímu překonání tohoto nedostatku došlo zavedením systému denních pokut přijatých nejprve ve 20. letech 20. století ve Finsku, posléze ve Švédsku a Dánsku a následně v dalších zemích. Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M. Část III. Tresty a ochranná opatření. Systém českého trestního práva. 1. vydání. Praha: Novatrix, s.r.o., 2009, s. 36

pobyt pachatele ve vězení. Odsouzený zůstává ve svém sociálním okolí, není vyloučen a izolován, tudíž následná intervence ze strany státu po skončení trestu nebývá nutná.⁸⁰

7.1 Důvody zavádění alternativních trestů

Celosvětový vývoj tedy postupně směřuje k prosazování zavádění alternativních trestů a jejich ukládání před ukládáním trestu odnětí svobody. Jak z výše uvedeného vyplývá, hlavními důvody jsou především snaha o individualizování trestních postihů, pozitivní motivace pachatele trestného činu, aktivní zapojení osoby poškozené trestným činem do řešení trestních věcí, negativní dopady na pachatele při uložení trestu odnětí svobody a vyšší náklady spojené s výkonem trestu odnětí svobody.

Tyto hlavní důvody pro zavádění alternativních trestů můžeme rozdělit do následujících skupin:⁸¹

- důvody ekonomické – především náklady na výkon trestu odnětí svobody jsou vysoké;
- důvody penitenciární – nežádoucí účinky vězení, tzv. kriminální infekce mezi vězeňskou populací;
- důvody kompenzační – alternativní tresty jsou více zaměřené na kompenzaci škody poškozenému;
- důvody trestněpolitické – obecná tendence k dekriminlizaci a depenalizaci.

K významným aktům mezinárodních organizací při prosazování zavádění alternativních trestů můžeme řadit rezoluci O redukci vězeňské populace, alternativách uvěznění a sociální integraci pachatelů, přijatou na 7. kongresu OSN v roce 1985 v Miláně. Touto rezolucí byla zdůrazněna myšlenka ukládání trestu odnětí svobody jako sankce poslední instance a bylo doporučeno zvýšit úsilí o snižování negativních účinků trestu odnětí svobody a zintenzivnit zkoumání alternativ tohoto trestu. Dále bych zmínila Standardní minimální pravidla pro opatření nespojená s odnětím svobody (tzv. Tokijská pravidla), která byla přijata na 8. kongresu OSN v roce 1990 v Havaně, kterými byly vymezeny druhy opatření nespojených s odnětím svobody a podmínky

⁸⁰ Rozum, J., Kotulan, P. a spol. Vybrané problémy sankční politiky. Praha: IKSP, 2005, s. 11–12

⁸¹ Novotný, O., Zapletal, J. a kol. Kriminologie. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008, s. 240

jejich aplikace. Současně byly všechny členské státy OSN vyzvány k jejich uskutečňování v rámci konkrétních podmínek dané země. Dalším významným aktem je rezoluce O některých alternativních opatřeních k trestu odnětí svobody, která byla přijata v roce 1976 na půdě Rady Evropy. Touto rezolucí byly vyzvány vlády členských zemí k zkoumání různých nových alternativ k trestu odnětí svobody z hlediska jejich možného začlenění do právních řádů. Dále bych uvedla Doporučení k Evropským pravidlům o trestech a opatřeních realizovaných ve společenství přijaté Výborem ministrů Rady Evropy v roce 1992 a Doporučení o zdokonalování implementace Evropských pravidel o alternativních trestech a opatřeních z roku 2000.

Co se týká situace v České republice ve vztahu k ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody, není vývoj za posledních dvacet let příliš uspokojivý. Pokud bychom tento vývoj demonstrovali na hodnotách indexu vězeňské populace, kterým se rozumí počet vězněných osob k určitému datu na 100 000 obyvatel, museli bychom ho zhodnotit jako dlouhodobě nepříznivý. Po amnestii v roce 1990, která znamenala velké snížení počtu vězněných osob, dochází k strmému nárůstu vězeňské populace. Zatímco k 1. 9. 1991 činil index vězeňské populace 114, k 31. 12. 1993 to bylo již 160, k 31. 12. 1995 188, k 31. 12. 1999 224. V prvních letech 21. století můžeme zaznamenat mírné snížení počtu vězněných osob, za kterým ovšem následovalo opětovné zvýšení. V roce 2005 činil index vězněných osob 185, v letech 2008 a 2009 došlo opět k zvýšení nad 200 vězněných osob na 100 000 obyvatel. K 31. 12. 2011 je index vězněných osob 211⁸² a k 31. 12. 2012 již 219.

Co se týká evropského srovnání, patří Česká republika bohužel ke státům s nejvyšším indexem vězeňské populace. Vyšší index vězeňské populace vykazuje pouze Polsko (222), pobaltské země (Estonsko 245, Litva 314, Lotyšsko 297), Ukrajina (329), Bělorusko (438) a Rusko (493).⁸³

K trestům uloženým soudy v letech 2009–2012 v České republice blíže tabulka č.10 v kapitole PMS a její činnost v roce 2012 dle statistik této práce a k vývoji stavu obviněných a odsouzených v letech 2002–2012 tabulka č. 11 ve výše uvedené kapitole.

82 Vanduchová, M., Hořák, J. a kolektiv autorů. Na křižovatkách práva. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 297

83 Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2012, s. 100, internetová publikace na www.vscr.cz, použito dne 25. 1. 2014

7.2 Vývoj alternativních trestů v ČR

V České republice se začíná postupně zavádět široká škála alternativních trestů od 90. let 20. století.⁸⁴ K alternativnímu trestu podmíněného odsouzení a peněžitému trestu přibývá v roce 1995 nový druh trestu, trest obecně prospěšných prací. Dále je zaveden dohled nad chováním pachatele trestného činu, tzv. probace. Jedná se o instituty podmíněného upuštění od potrestání s dohledem a podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, zavedené novelou trestního zákona z roku 1997. Od roku 2002 je možné stanovit dohled také u institutu podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a u nahrazení vazby dohledem. Od roku 1996 je u nás budován systém probační služby, který vyvrcholil schválením zákona o PMS.

Nejvýznamnější novelou trestního zákona č. 140/1961 Sb., která měla vliv na rozhodování soudů o trestech, je po roce 2000 tzv. velká novela trestního řádu a novela trestního zákona č. 265/2001 Sb. Tato novela zavedla např. následující změny trestního zákona č. 140/1961 Sb.:⁸⁵

- § 39 odst. 2 zákona č. 140/1961 Sb. – omezení ukládání trestu odnětí svobody u méně závažných deliktů;
- § 45 a násl. zákona č. 140/1961 Sb. – změna formulace charakteru trestu OPP a jeho ukládání. Trest OPP již není vymezen jako alternativa k trestu odnětí svobody;
- § 58 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb. – omezení předpokladů pro ukládání podmíněného odsouzení.

Dále nelze opominout novelizaci trestního řádu, a to § 314e odst. 2 písm. a) TŘ, který nadále umožňuje uložení trestu odnětí svobody trestním příkazem pouze podmíněně odloženého (možno i s dohledem) a ustanovení § 314e odst. 2 písm. f), g) TŘ, které rozšířilo možnost uložení trestu vyhoštění a zákazu pobytu, oba nejvýše na dobu pěti let, trestním příkazem.

Novela trestního řádu č. 283/2004 Sb. zavedla institut podmíněného odložení

⁸⁴ Na uplatnění probace a mediace do českého právního řádu se začíná intenzivně pracovat již od zahájení prací na rekodifikaci trestního práva v roce 1993. Blíže Sotolář, A., Šámal, P. a kol. K návrhu zákona o justiční mediační a probační službě ve světle připravované rekodifikace trestního práva hmotného a procesního. Část 1, Právní praxe, 1999, č. 4, s. 207

⁸⁵ Rozum, J., Kotulan, P. a spol. Vybrané problémy sankční politiky. Praha: IKSP, 2005, s. 18 a násl.

podání návrhu na potrestání (§ 179g a násl. TŘ).⁸⁶

Z hlediska alternativních trestů je také velmi významným zákonem zákon č. 218/2003 Sb., ve znění pozdějších předpisů, který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2004. Jako tzv. odklony od standardního řízení uvádí v § 69 podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání a v § 70 odstoupení od trestního stíhání, které lze aplikovat z důvodu chybějícího veřejného zájmu na dalším stíhání mladistvého. Dále je v tomto zákoně v § 11 zakotvena možnost upustit od uložení trestního opatření a v § 12 možnost podmíněně upustit od uložení trestního opatření. Nově je zavedeno mezi druhy trestních opatření také peněžité opatření s podmíněným odkladem (§ 28). Tímto zákonem je také zakotvena kompetence PMS při přípravě, uložení a zajištění výkonu trestních, ochranných a výchovných opatření mladistvým.

K 1. lednu 2010 nabyl účinnosti nový trestní zákoník č. 40/2009 Sb. Obecně lze říci, že tento zákon zpřísňuje některé sankce za trestné činy, zároveň ale rozšiřuje možnost ukládání trestů alternativních, zvláště u přečinů, a zavádí nové druhy alternativních trestů – trest domácího vězení (§ 60 a násl. TZ) a trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce (§ 76 a násl. TZ). Trest domácího vězení má vyplnit mezeru mezi krátkodobými nepodmíněnými tresty odnětí svobody na straně jedné a alternativními tresty jako jsou tresty OPP a podmíněného odsouzení na straně druhé.

Trestní zákoník dále významně modifikoval ustanovení o podmínkách uložení a výkonu trestu OPP (§ 62 a násl. TZ, blíže viz kapitola Trest obecně prospěšných prací (OPP) této práce) a také přinesl změnu úpravy peněžitého trestu. Byl rozšířen okruh trestů, za které je možné tento trest uložit (§ 67 TZ), byl zaveden způsob výměry trestu formou denních sazeb, která umožňuje důsledněji zohlednit rozdíly majetkových poměrů pachatelů trestných činů (§ 68 TZ), a byla zvýšena horní hranice náhradního trestu odnětí svobody ze dvou na čtyři roky (§ 69 odst. 1 TZ). Další významnou změnou úpravy peněžitého trestu je, že k nařízení náhradního trestu odnětí svobody nestačí pouhé nezaplacení peněžitého trestu, nýbrž je nutné, aby z jednání odsouzeného bylo zřejmé, že by výkon peněžitého trestu mohl být zmařen (§ 344 odst. 3 TŘ). Pokud by

86 Rozum, J., Kotulan, P. a spol. Vybrané problémy sankční politiky. Praha: IKSP, 2005, s. 19

odsouzený zůstal pouze nečinný, bylo by nutné vymáhat peněžité trest jako pohledávku v občanskoprávním řízení.

Trestní zákoník dále stanovil nové kritérium při ukládání trestů v ustanovení § 39 odst. 7 TZ, a to povinnost soudu uložit některý z trestů postihující majetek pachatele, pokud pachatel získal nebo se snažil získat trestným činem majetkový prospěch a pokud uložení takového trestu nevylučují jeho majetkové nebo osobní poměry.

Další významná změna se týká právní úpravy podmíněného propuštění, podle které je nově možné podmíněně propustit z výkonu trestu odnětí svobody odsouzeného ještě předtím, než vykonal polovinu uloženého trestu odnětí svobody (§ 88 odst. 2 TZ). Odsouzenému je nutné uložit některou z povinností dle § 89 odst. 2, 3 TZ, a to zdržovat se v určenou dobu v obydlí, vykonat práci ve prospěch obecně prospěšných institucí nebo složit určenou peněžní částku na pomoc obětem trestné činnosti na účet soudu.

Co se týká činnosti PMS, nový trestní zákoník obecně zvyšuje možnosti uplatnění PMS. Zachovává opatření, na jejichž realizaci se PMS účastní, a dále zavádí nové tresty, na jejichž výkonu se PMS podílí nově.

Co se týká změn trestních zákonů po 1. 1. 2010, upozornila bych na novelizaci právní úpravy zákonem č. 181/2011 Sb., kterou došlo s účinností ke dni 1. 7. 2011 ke změně úpravy institutu poškozeného a adhezního řízení, v rámci které má poškozený nově vedle nároku na náhradu majetkové škody také nárok na náhradu nemajetkové újmy a na vydání bezdůvodného obohacení.

Soud tak nově může v rámci přiměřených povinností ukládaných pachateli uložit nejen povinnost nahradit trestným činem způsobenou škodu, ale také povinnost odčinit nemajetkovou újmu nebo vydat bezdůvodné obohacení získané trestným činem. To je možné při uložení trestu domácího vězení (§ 60 odst. 5 TZ), trestu OPP (§ 63 odst. 2 TZ), trestu zákazu pobytu (§ 75 odst. 3 TZ), podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody (§ 82 odst. 2 TZ), podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem (§ 85 odst. 2 TZ), výchovného opatření (§ 17 odst. 3 ZSM), při podmíněném upuštění od potrestání s dohledem (§ 48 odst. 3 TZ), podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (§ 89 odst. 2 TZ) a podmíněném upuštění od uložení trestního opatření (§ 14 odst. 2 ZSM). V rámci rozhodování soudu o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (§ 88 odst. 3 TZ) či o odstoupení od trestního stíhání (§ 70 odst. 3

ZSM) soud přihlédne též k tomu, zda pachatel odčinil nemajetkovou újmu nebo vydal bezdůvodné obohacení.

Dále bych uvedla hlavní změny v souvislosti s nabytím účinnosti zákona č. 330/2011 Sb. ke dni 1. 12. 2011. Tímto zákonem došlo k prodloužení doby, ve které musí odsouzený vykonat trest OPP, z jednoho na dva roky (§ 65 odst. 1 TZ), k možnosti přeměnit trest OPP na trest domácího vězení (§ 65 odst. 2 písm. b) TZ) za podmínek v trestním zákoníku uvedených, přičemž každá hodina nevykonaného trestu OPP se počítá za jeden den domácího vězení. Dále došlo k modifikaci způsobu stanovení doby, po kterou je odsouzený povinen zdržovat se ve svém obydlí, v rámci uloženého trestu domácího vězení. Dle úpravy platné do 30. 11. 2011 se odsouzený musel zdržovat v obydlí celé dny pracovního volna a pracovního klidu a dále v době od 20:00 hod. Do 5:00 hod., pokud soud nestanovil jinak. Nová úprava žádné vymezení této doby nestanovuje a ponechává je zcela na rozhodnutí soudu, přičemž pouze uvádí, ke kterým skutečnostem musí soud přihlídnout, tj. k pracovní době a času potřebnému k cestě do zaměstnání, času potřebnému k péči o nezletilé děti a času potřebnému k vyřizování nutných osobních a rodinných záležitostí (§ 60 odst. 4 TZ). Nová úprava dále zavádí možnost, aby byl výkon trestu domácího vězení omezen pouze na část obydlí. Tato nová úprava vede tedy soudy k tomu, aby přihlížely ke konkrétním specifickým okolnostem případu a osobě pachatele při stanovení doby, po kterou se má odsouzený zdržovat ve svém obydlí, i při stanovení místa výkonu tohoto trestu.

Od 1. 12. 2011 dochází také ke změně právní úpravy při přeměně trestu domácího vězení na trest odnětí svobody (§ 61 TZ). Původní úprava obsahovala ustanovení, že soud pro případ, že by odsouzený výkon trestu domácího vězení zmařil, stanoví náhradní trest odnětí svobody až na jeden rok. Tato úprava byla nedostatečná, neboť délka náhradního trestu byla určena již při vyhlášení rozsudku, jímž byl trest domácího vězení ukládán, a nemohla tak reflektovat dobu, po kterou odsouzený trest domácího vězení skutečně nevykonával. Nová úprava stanovuje možnost soudu přeměnit trest domácího vězení nebo jeho zbytek na trest odnětí svobody, pokud odsouzený řádně nevykonává trest domácího vězení, přičemž za každý (i započatý) den nevykonaného trestu domácího vězení se počítá jeden den odnětí svobody.

Další změna provedená zákonem č. 330/2011 Sb. prohlubuje zásadu subsidiarity

přísnější trestní sankce ve vztahu k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Konkrétně mění horní hranici trestní sazby odnětí svobody za trestné činy, za které by měl být ukládán nepodmíněný trest odnětí svobody jen výjimečně, a to za podmínky, že by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k tomu, aby takový pachatel vedl řádný život (§ 55 odst. 2 TZ). Původní hranici tří let posouvá na pět let a zvětšuje tak okruh méně závažných trestných činů, za jejichž spáchání by měly být ukládány především alternativní tresty, namísto nepodmíněného trestu odnětí svobody.

Novela č. 330/2011 Sb. dále zavádí, vedle možnosti vyslovit nad podmíněně propuštěným dohled, také možnost uložit podmíněně propuštěnému povinnost zdržovat se po část zkušební doby v určené době ve svém obydlí nebo jeho části (§ 89 odst. 1 TZ). Dále pak zakládá povinnost soudu při podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody odsouzeného za přečin stanovit nad podmíněně propuštěným (kromě přiměřených povinností a omezení dle § 48 odst. 4 TZ) také některé další povinnosti - aby se ve zkušební době zdržoval ve stanoveném časovém období ve svém obydlí nebo jeho části, nebo aby vykonal práce ve prospěch obcí, státních nebo jiných obecně prospěšných institucí anebo aby složil určenou peněžní částku na pomoc obětem trestné činnosti na účet soudu (§ 89 odst. 2 TZ).⁸⁷

Novela č. 192/2012 Sb. s účinností od 1. 9. 2012 přináší větší zvýhodnění pro pachatele označeného jako spolupracující obviněný dle § 58 odst. 4 TZ, které předpokládá snížení trestu odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby za splnění podmínek § 178a TŘ, jestliže svojí pravdivou a úplnou výpovědí významně přispěl k objasnění trestného činu spáchaného organizovanou skupinou, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch organizované zločinecké skupiny. Dle právní úpravy účinné do 31. 8. 2012 bylo takovéto mimořádné snížení trestní sazby fakultativní, s účinností od 1. 9. 2012 je toto mimořádné snížení obligatorní. Důvodem této změny je snaha o větší motivaci obviněných, aby účinně spolupracovali s orgány činnými v trestním řízení při rozkrývání zločineckých skupin.

Novela č. 357/2011 Sb. upravuje rozmezí zkušební doby, kterou soud stanoví při podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Nově právní úprava odlišuje

⁸⁷ Šámal, P., Vokoun, R., Novotný, O. a kol. Trestní právo hmotné. 4. díl. Trestní odpovědnost právnických osob. Změny v trestních zákonech po 1.1.2010, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s.97-108

rozmezí zkušební doby podle toho, zda odsouzený spáchal přečin či zločin. U přečinu lze stanovit zkušební dobu do tří let, minimální hranice zkušební doby u přečinů tedy s účinností od 1.1.2012 není stanovena (§ 89 odst. 1 TZ).

Další novela č. 390/2012 Sb. představuje s účinností od 8.12.2012 změnu spočívající v možnosti přeměnit trest odnětí svobody v trest domácího vězení, a to za podmínek uvedených v § 57a TZ. Odsouzený musí vykonat nejméně polovinu uloženého nebo podle rozhodnutí prezidenta České republiky zmírněného trestu odnětí svobody. Při přeměně trestu odnětí svobody v trest domácího vězení se každý den nevykonaného zbytku trestu odnětí svobody počítá za jeden den trestu domácího vězení.

Další novinkou je možnost přeměnit trest OPP v peněžitý trest dle § 65 odst. 2 písm. b) TZ a nevykonaný peněžitý trest v trest domácího vězení či v trest OPP dle § 69 odst. 2 TZ.

K dalším změnám došlo také v úpravě podmínek podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody dle § 88 odst. 1-3 TZ. Nově lze podmíněně propustit na svobodu odsouzeného, který nebyl odsouzen za zvláště závažný zločin a který dosud nebyl ve výkonu trestu odnětí svobody, již po výkonu alespoň třetiny uloženého nebo podle rozhodnutí prezidenta České republiky zmírněného trestu odnětí svobody. Dále pak lze nově podmíněně propustit na svobodu odsouzeného za přečin, prokázal-li svým vzorným chováním a plněním svých dalších povinností, že dalšího výkonu nepodmíněného trestu není třeba, již před vykonáním třetiny nepodmíněného trestu. V tomto případě podává návrh na podmíněné propuštění ředitel věznice. Tomuto návrhu lze nevyhovět jen zřídka, a to jen je-li zjevné, že by odsouzený po podmíněném propuštění nevedl na svobodě řádný život. Nově se přihlíží k hlediskům pro rozhodování o podmíněném propuštění dle § 88 odst. 3 věta první pouze u odsouzených za zločin. Cílem novely je nepochybně snížení počtu vězňů, kteří jsou odsouzeni za drobnou kriminalitu z kategorie přečinů, a vyřešení tak problému přeplněnosti věznic. Stanovení dalších povinností podmíněně propuštěnému dle § 88 odst. 2 TZ je s účinností od 8. 12. 2012 dle § 89 odst. 3 TZ fakultativní. Další změnou je možnost výjimečně ponechat podmíněné propuštění nebo podmíněné upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti, zákazu pobytu nebo zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce v platnosti vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného, i

když odsouzený zavdal příčinu k rozhodnutí o tom, že se zbytek trestu vykoná, pokud soud zároveň stanoví nad odsouzeným dosud neuložený dohled, přiměřeně prodlouží zkušební dobu za podmínek dle § 91 odst. 1 písm. b) TZ či stanoví dosud neuložená přiměřená omezení či povinnosti dle § 48 odst. 4 TZ (§ 91 odst. 1 TZ).

Výše uvedené změny za posledních několik let hodnotím velmi pozitivně. Reagují na nedostatky právní úpravy, které se negativně projevíly v praxi, a umožňují soudu v čím dál tím větší míře ukládat alternativní tresty namísto nepodmíněného trestu odnětí svobody, reagovat individuálněji a pružněji na případné porušení podmínek výkonu alternativních trestů a umožňují větší variabilitu přeměn trestů, a to jak přeměnu nepodmíněného trestu odnětí svobody na trest domácího vězení, tak i alternativních trestů mezi sebou tak, aby bylo možné využít v co největší míře alternativních prostředků k nápravě pachatele před uložením nepodmíněného trestu odnětí svobody. V souvislosti s přijatými změnami se zvyšuje úloha PMS také při podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, a to zejména v souvislosti s možností uložení povinností podmíněně propuštěným dle § 89 odst. 1, 2 TZ.⁸⁸

7.3 Výkon alternativních trestů, na jejichž realizaci se podílí PMS

Kontrolu, příp. zajištění výkonu trestů, které nejsou spojené s trestem odnětí svobody, je možné probačními úředníky provádět zejména u těchto trestů:⁸⁹

- domácí vězení (§ 60 TZ);
- obecně prospěšné práce (§ 62 a násl. TZ), zejména pokud byla odsouzenému uložena přiměřená omezení a povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život (§ 63 odst. 2 TZ);
- podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody (§ 81 a násl. TZ), v rámci kterého lze také uložit přiměřená omezení a přiměřené povinnosti demonstrativně

⁸⁸ Vzhledem k obsahu a rozsahu opatření, která jsou možná uložít při podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (zejména povinnost složit určenou částku na pomoc obětem trestné činnosti na účet soudu ve výměře 2 000,- až 10 000 000,- Kč a povinnost odsouzeného vykonat OPP ve výměře 50 až 200 hodin, jejichž obsah je shodný s odpovídajícími tresty a jejichž horní mez je stanovena velmi vysoko), mohou vznikat pochybnosti, zda tato opatření nejsou příliš přísná a zda jejich uložením není propuštěný vystaven dvojímu trestání. Blíže k tomu Vanduchová, M., Hořák, J. a kolektiv autorů. Na křižovatkách práva. I. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 308, 309

⁸⁹ Větrovec, V. a spol. Zákon o mediaci a probaci: komentář. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 28

uvedené v § 48 odst. 4 TZ;

- podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem (§ 86 a násl. TZ);
- zákaz činnosti (§ 73 a násl. TZ);
- peněžitý trest (§ 67 a násl. TZ), zejména byl-li uložen ve splátkách (§ 68 odst. 5 TZ) nebo pokud byly odsouzenému povoleny splátky z důležitých důvodů po právní moci rozsudku v rámci vykonávacího řízení podle § 342 odst. 1 písm. b) TŘ;
- zákaz pobytu (§ 75 TZ), zejména pokud byla odsouzenému uložena přiměřená omezení a povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život (§ 75 odst. 3 TZ);
- zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce (§ 76, 77 TZ).

V praxi se však činnost PMS v oblasti ukládání trestů zužuje především na kontrolu a zajištění výkonu trestu obecně prospěšných prací, podmíněného odsouzení s dohledem a trestu domácího vězení.

7.3.1 Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody

Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody je významnou alternativou k ukládání krátkodobých trestů odnětí svobody. Ukládá se pachatelům nepříliš závažných trestných činů. Zákon rozlišuje dvě formy podmíněného odsouzení, a to „prosté“ podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.

Ačkoliv trestní zákoník považuje podmíněné odsouzení za formu trestu odnětí svobody (§ 52 odst. 2 písm. b) TZ), právní nauka má za sporné, zda se jedná o zvláštní způsob vyměření či výkonu trestu, nebo zvláštní druh trestu. V současnosti převažuje spíše názor, že se jedná o zvláštní druh trestu.⁹⁰

Podmíněné odsouzení uplatňované na území dnešní České republiky bylo zavedeno zákonem č. 562/1919 Sb. podle francouzského vzoru.^{91 92}

90 Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, s. 380

91 Novotný, O., Vanduchová, M. a kol. Trestní právo hmotné – I. Obecná část. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 389

92 Novela trestního řádu z roku 2001 přinesla významné změny postupu mimo jiné při výkonu podmíněného odsouzení a výkonu trestu obecně prospěšných prací. Tato změna se týká především nového vymezení účasti zájmových sdružení občanů na trestním řízení a co nejširšího zapojení probačních úředníků do procesu vykonávacího řízení. Jelínek, J. a kol. TRESTNÍ ZÁKON A TRESTNÍ ŘÁD s poznámkami a judikaturou A PŘEDPISY SOUVISÍCÍ. Praha: Linde Praha, a. s., 2007, s. 817

Podstata podmíněného odsouzení spočívá v tom, že soud vysloví uložení trestu odnětí svobody, ale jeho výkon podmíněně odloží v případě, že se odsouzený po zkušební dobu bude chovat řádně a vyhoví stanoveným podmínkám. Výhodou tohoto trestu je udržení sociálních vazeb odsouzeného s jeho okolím, možnost kontroly jeho chování a výchovného působení s možností odborné pomoci odsouzenému. Tento způsob uložení trestu umožňuje vzbudit zájem odsouzeného na vedení řádného způsobu života, neboť není pouze pasivním objektem uloženého trestu, ale jeho součinnost je naopak vítána.

Ukládání podmíněného odsouzení tedy vychází z toho, že účinky trestního stíhání, negativního zhodnocení chování pachatele trestného činu a hrozba eventuálního výkonu trestu na pachatele trestného činu jsou již dostačující z hlediska individuální i generální prevence a není třeba samotného výkonu trestu. A to především u pachatelů, pro které je spáchání trestného činu pouze ojedinělým vybočením z jinak řádného vedení života a kteří s velkou pravděpodobností povedou nadále řádný život bez nutnosti nějaké kontroly jejich chování nebo pomoci.⁹³ Proto je důležité, aby soudy měly zajištěné potřebné informace o osobě pachatele a jeho sociálním okolí, o vztahu pachatele k spáchanému trestnému činu v době před rozhodnutím o trestu a možnostech jeho převýchovy. Soudy by tedy měly před aplikací tohoto institutu úzce spolupracovat s PMS.

Podmínky uložení podmíněného odsouzení jsou vymezeny v trestním zákoně v § 81. Soud může podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšujícího tři léta⁹⁴, jestliže vzhledem k osobě a poměrům pachatele, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, a k okolnostem případu má důvodně za to, že k působení na pachatele, aby vedl řádný život, není třeba jeho výkonu⁹⁵. Zkušební dobu soud stanoví dle § 82 odst. 1 TZ na jeden až pět let a počíná

93 Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 277 a násl.

94 Základní podmínkou uložení tohoto trestu je tedy to, že soud vyměří pachateli trest odnětí svobody ve výměře nepřevyšující tři roky. Na rozdíl od ostatních alternativních opatření není tedy podmíněně odsouzení vázáno na určitou kategorii trestných činů vymezenou prostřednictvím typové závažnosti, tedy horní hranici trestní sazby.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění platném do 31.12.2009, umožňoval odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšující dvě léta, jestliže vzhledem k osobě pachatele, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, a k okolnostem případu má důvodně za to, že účelu trestu bude dosaženo i bez jeho výkonu (§ 58 odst. 1 tohoto zákona). Oproti této úpravě tedy došlo k rozšíření možnosti aplikovat odklad výkonu trestu odnětí svobody.

95 Závěr o tom, že účelu trestu lze dosáhnout i bez jeho výkonu, se musí opírat o náležité a všestranné zhodnocení skutečností týkající se osoby pachatele, jeho dosavadního života a prostředí, ve kterém žije a pracuje, jakož i okolností případu, které charakterizují souzený trestný čin, jeho závažnost a jeho vliv na ostatní členy společnosti, a nesmí být s těmito okolnostmi v logickém rozporu. Jelínek, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 4. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 128

právní mocí rozsudku.

Soud může také uložit odsouzenému podle § 82 odst. 2 TZ přiměřená omezení a přiměřené povinnosti směřující k řádnému vedení života, které musí dodržovat po celou zkušební dobu. Demonstrativní výčet těchto přiměřených omezení a povinností je uveden v § 48 odst. 4 TZ. Jedná se např. o podrobení se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace, podrobení se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy, podrobení se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením podle tohoto zákona nebo podrobení se vhodným programům psychologického poradenství.⁹⁶ Účelem těchto omezení a povinností by mělo být usnadnění korekce chování pachatele a vedení jeho života bez páchaní trestných činů. Jsou formulována buď ve formě příkazů, či zákazů. Zejména příkazy k účasti na programech ke zvýšení kvalifikace, k léčbě závislostí pachatele na návykových látkách, apod., by měly být aplikovány u pachatelů, kteří jsou pozitivně motivováni k jejich realizaci. V tomto ohledu má svou úlohu PMS, která by měla mimo jiné působit na pachatele ve vytváření jeho kladného postoje k plnění těchto programů.⁹⁷

Dle konzultací s pracovníky PMS bohužel soudy často ukládání přiměřených omezení a povinností nevyužívají, ani přes jejich doporučení ze strany PMS. Podle mého názoru by častější ukládání těchto omezení a povinností přispělo k větší efektivitě uloženého trestu a získání většího prostoru pro pozitivní motivaci odsouzených pracovníky PMS v rámci kontroly dodržování těchto omezení a povinností.

Dále je žádoucí, aby soud uložit odsouzenému, aby podle svých sil nahradil škodu nebo odčinil nemajetkovou újmu, kterou trestným činem způsobil, nebo aby vydal bezdůvodné obohacení získané trestným činem (§ 82 odst. 2 TZ).

Nově také může soud od 1. 1. 2010 dle § 82 odst. 3 TZ uložit pachatelům ve věku blízkém věku mladistvých v zájmu využití výchovného působení rodiny, školy a dalších subjektů samostatně nebo vedle výše uvedených přiměřených omezení a přiměřených

⁹⁶ Vedle výčtu přiměřených povinností a omezení v trestním zákoníku lze soudem uložit i jiná omezení či povinnosti. Například se může jednat o povinnost posílat děti do školy, nerušit noční klid, apod. Tato omezení a povinnosti nesmějí mít charakter jiného druhu trestu, např. zákazu činnosti, měly by být uvedeny v odsuzujícím rozsudku dostatečně určitě, měly by být přiměřené a kontrolovatelné. Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, s. 383

⁹⁷ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, s. 382, 383

povinností některá z výchovných opatření uvedená v ZSM.

V případech, kdy je to nutné z hlediska povahy uložených omezení a způsobu kontroly chování podmíněně odsouzeného, zašle předseda senátu ihned po právní moci rozsudku jeho opis probačnímu úředníkovi k výkonu kontroly nad chováním odsouzeného a nad dodržováním uložených omezení. Zároveň předseda senátu požádá probačního úředníka, aby mu v pravidelných intervalech podával zprávu o způsobu života odsouzeného a v případě, že zjistí důvody k nařízení výkonu trestu, aby ihned informoval soud (§ 329 odst. 1 TR). Pokud probačního úředníka předseda senátu nepověří kontrolou nad chováním odsouzeného, provádí tuto kontrolu sám v pravidelných termínech, nejpozději jedenkrát za šest měsíců (§ 329 odst. 2 TR). Taktéž může předseda senátu požádat o výchovné spolupůsobení zájmové sdružení občanů činné na pracovišti odsouzeného nebo v jeho bydlišti, pokud nabídlo záruku za převýchovu odsouzeného (§ 329 odst. 3 TR).

Pokud odsouzený vedl v celé zkušební době řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, soud rozhodne, že se osvědčil. Jinak soud rozhodne, že se trest odnětí svobody vykoná, a to i během zkušební doby (§ 83 odst. 1 TZ). Méně závažná porušení lze s odsouzeným řešit za zákonem stanovených podmínek domluvou či upozorněním soudu či probačního úředníka. V případě závažnějšího porušení, které by bylo důvodem k nařízení výkonu trestu odnětí svobody, lze výjimečně vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného dle § 83 odst. 1 TZ ponechat podmíněné odsouzení v platnosti za současného nařízení dohledu nad odsouzeným, prodloužením zkušební doby až na dvě léta, přičemž celková délka zkušební doby nesmí přesáhnout pět let, nebo stanovením dosud neuloženým přiměřeným omezení či povinností dle § 48 odst. 4 TZ (§ 83 odst. 1 TZ). Vzhledem k tomuto ustanovení má tedy soud možnost individuálněji posoudit chování odsouzeného spočívající v porušení zákona a další okolnosti rozhodné pro přeměnu podmíněného odsouzení na výkon trestu odnětí svobody.

Oproti výkonu dohledu u institutu podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem je činnost PMS při „prostém“ podmíněném odsouzení značně omezena. Zaměřuje se zejména na výkon formální kontroly, jako je např. dotazování se na

příslušné rejstříky atd.

Rozsáhlejší možnosti působení má PMS v případě uložení podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody za současného uložení přiměřených povinností a přiměřených omezení dle § 48 odst. 4 TZ či u pachatelů ve věku blízkém věku mladistvých při uložení výchovných opatření.

7.3.2 Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem

Podmíněné odsouzení s dohledem je typickou formou probace a jedním z nejvýznamnějších způsobů alternativního potrestání pachatele. Uplatňuje se především u pachatelů méně závažných trestných činů, u kterých je nezbytné kontrolovat jejich chování a kteří potřebují podporu a pomoc při vedení svého života bez konfliktu se zákony.

Podmíněné odsouzení s dohledem bylo zavedeno do českého právního řádu novelou č. 253/1997 Sb. Ustanovení § 330a TŘ, které popisuje postup při výkonu podmíněného odsouzení s dohledem, bylo začleněno do trestního řádu novelou z roku 1998.

Trestní zákoník stanoví, že pokud je třeba zvýšeně sledovat a kontrolovat chování pachatele a poskytnout mu potřebnou péči a pomoc ve zkušební době, může soud za podmínek stanovených pro podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody (§ 81 odst. 1 TZ) podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšující tři léta, pokud zároveň vysloví nad pachatelem dohled (§ 84 TZ). Dohled je třeba vykonávat po celou zkušební dobu, která je stanovena v rozmezí jednoho až pěti let.

Jestliže bylo rozhodnuto o podmíněném odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, soud po právní moci rozsudku pověří probačního úředníka, v jehož obvodu má odsouzený bydliště nebo pracoviště, aby sledoval jeho chování a dodržování uložených omezení a povinností. Může požádat o spolupůsobení orgány veřejné správy, zájmová sdružení občanů a další orgány, instituce a osoby.

Odsouzenému nelze ukládat jiné povinnosti, které jsou nad rámec odsuzujícího rozsudku nebo které nevyplývají ze zákona (§ 330a odst. 1 TŘ).

Na rozdíl od právní úpravy účinné do 31. 12. 2009 zavádí trestní zákoník také u tohoto institutu vedle možnosti uložení přiměřených povinností a přiměřených omezení dle § 48 odst. 4 TZ rovněž možnost uložení některých výchovných opatření pachatelům ve věku blízkém věku mladistvých, viz výše.

Dále je možné obdobně jako u podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody

ponechat podmíněné odsouzení s dohledem v platnosti, i když odsouzený zavinil příčinu k jeho přeměně na výkon trestu odnětí svobody. V tomto případě je to možné za současného uložení dalších povinností odsouzenému v rámci uloženého dohledu, prodloužení zkušební doby za stejných podmínek jako u podmíněného odsouzení či stanovení dosud neuložených přiměřených omezení a povinností dle § 48 odst. 4 TZ. I v tomto případě je dle mého názoru tato změna podmínek při posouzení případného nařízení výkonu trestu odnětí svobody prospěšná, neboť soud může i po závažnějším porušení podmínek dohledu zvážit, zda je v konkrétním případě opravdu nezbytné zajistit nápravu odsouzeného výkonem nepodmíněného trestu odnětí svobody, či postačí pouze zpřísnění podmínek dohledu.

7.3.2.1 Dohled

„Dohled je ukládán obviněnému nebo odsouzenému, pokud soudce nebo státní zástupce považuje za účelné sledovat po určitou dobu chování klienta a uloží mu obvykle i přiměřená omezení nebo povinnosti.“⁹⁸

Ustanovení § 49 až 51 TZ obsahuje obecnou právní úpravu dohledu související se způsobem trestání méně závažné kriminality. Specifický případ dohledu probačního úředníka je uveden v § 73 odst. 1 písm. c), odst. 3 TŘ, kde je tímto dohledem nahrazeno uložení vazby.⁹⁹ Odchylně je upraven probační dohled u mladistvého a dítěte mladšího 15 let (§ 16 ZSM).

Dle § 27b odst. 1 TŘ vykonává dohled úředník PMS v trestním řízení nad obviněným spočívající jednak v pozitivním vedení a pomoci obviněnému a jednak v kontrole jeho chování a v případech, kdy dohled nebyl uložen, provádí úkony směřující k tomu, aby obviněný vedl řádný život, pokud bylo rozhodnuto

- a) o propuštění obviněného z vazby za současného vyslovení dohledu,
- b) o podmíněném zastavení trestního stíhání,
- c) o podmíněném upuštění od potrestání s dohledem,

⁹⁸ http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=36, použito dne 12. 2. 2014

⁹⁹ Ustanovení § 49 až 51 TZ se nevztahují na výkon dohledu v rámci institutu nahrazení vazby dohledem probačního úředníka dle § 73 odst. 1 písm. c) TŘ. Jelínek, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 4. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 91

- d) o podmíněném odsouzení¹⁰⁰, včetně podmíněného odsouzení s dohledem¹⁰¹
- e) o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, včetně podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody za současného vyslovení dohledu nebo
- f) o uložení trestu obecně prospěšných prací nebo trestu zákazu pobytu za současného vyslovení přiměřených omezení a přiměřených povinností.

Ustanovení § 49 TZ stanovuje obecný právní rámec pro činnost probačního úředníka, pokud jde o odborné vedení pachatele trestné činnosti, pomoc, kontrolu a sledování jeho chování, která je založena na neformálních postupech a metodách práce probačního úředníka, k níž není potřeba podrobnější právní úprava¹⁰².

Dohled je tedy kombinací složky represivní a výchovné. Dohledem se rozumí pravidelný osobní kontakt pachatele s úředníkem PMS, spolupráce při vytváření a realizaci probačního plánu dohledu a kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem nebo vyplývajících ze zákona (§ 49 odst. 1 TZ). Hlavním způsobem kontaktu pachatele s úředníkem PMS by měl být profesionálně vedený rozhovor, při kterém je pachatel aktivním účastníkem.

K zahájení činnosti PMS dochází na základě pověření k probační činnosti v případech, ve kterých soudce v rámci rozhodnutí o alternativním trestu nebo opatření uložil po dobu trvání zkušební doby dohled. Po obdržení pověření kontaktuje středisko klienta (pachatele) a vyzve jej k úvodní konzultaci. Během úvodní konzultace seznamuje probační úředník klienta s průběhem výkonu dohledu, a to formou, kterou získá klient srozumitelnou představu o budoucí spolupráci s probačním úředníkem. Klient je poučen probačním pracovníkem o smyslu a účelu uloženého dohledu a o právech a povinnostech, které pro něho z institutu dohledu vyplývají. Také je seznámen s právy a povinnostmi probačního úředníka v průběhu výkonu dohledu.¹⁰³

Vytváření a realizace probačního plánu dohledu¹⁰⁴ by měla být zaměřena na bližší

100 Součinnost s probačním úředníkem je předpokládána, pokud je to nutné, v případě podmíněného odsouzení k trestu odnětísvobody bez výslovného dohledu dle § 329 odst. 1 TR.

101 Můžeme sem řadit i podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dodatečným vyslovením dohledu.

102 Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 679

103 Metodický postup střediska PMS v rámci zajištění výkonu dohledu, s. I (Internetová publikace na www.pmscr.cz)

104 Zákon č. 140/1961 Sb, ve znění platném do 31. 12. 2009, uváděl místo výrazu „probačního plánu dohledu“ ne zcela přesně „probační program“. Mohlo tak dojít k jeho záměně s probačním programem dle ZSM. Trestní zákoník tuto nepřesnost napravit.

vymezení povinností, omezení a podmínek, které jsou stanoveny soudem v rozsudku. Obsah probačního plánu dohledu se odvíjí především od pravomocného rozhodnutí soudu a zákonného právního rámce institutu dohledu vymezeného v ustanoveních § 49 TZ. Dále se pak rozvíjí na základě individuální situace klienta a okolností, které jej vedly ke spáchání trestné činnosti. Probační úředník se snaží o vyzdvihování pozitiv klienta a zároveň se snaží o hledání cesty ke změně klientových negativ, tedy toho, co je společensky a právně hodnoceno jako nepřijatelné.¹⁰⁵ Probační plán dohledu by měl tedy zahrnovat cíle a konkrétní postupy, které jsou orientovány na přeměnu životních postojů pachatele a odstraňování rizikových faktorů jeho chování. Cíle jsou stanoveny konkrétně. Dílčí kroky, které vedou k jejich naplnění, jsou jasně formulované, aby bylo snadno ověřitelné jejich nedodržení ze strany pachatele. Pachatel by se měl sám aktivně zapojovat do tvorby probačního plánu dohledu. To by mělo napomáhat k jeho pozitivnějšímu přístupu při plnění podmínek stanovených soudem během zkušební doby a přispívat k účelné individualizaci řešení jeho problémů.¹⁰⁶ Součástí činnosti probačního pracovníka je také kontakt s poškozeným, jehož potřeby a zájmy mají být prostřednictvím dílčích kroků v probačním plánu dohledu zohledněné. Probační plán dohledu je průběžně vyhodnocován a v případě potřeby aktualizován.

Kontrola uskutečňovaná v rámci dohledu se týká jak dodržování podmínek uložených soudem pro konkrétní případ (podle § 82 odst. 2 a § 48 odst. 4 TZ), tak podmínek, které vyplývají přímo ze zákona. Jedná se o podmínku vedení řádného života (§ 83 odst. 1 věta první TZ) a povinnosti pachatele, které tvoří obsah dohledu (§ 50 TZ). Probační úředník nemůže rozšířit okruh soudem stanovených omezení a povinností (§ 330a odst. 1 TŘ).

Povinnosti, které plynou pachateli trestného činu z dohledu, jsou stanoveny v § 50 TZ.

Jsou to povinnosti:

- spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu probační úředník stanoví, a plnit probační plán dohledu,
- dostavovat se k probačnímu úředníkovi ve lhůtách, které mu probační úředník

¹⁰⁵ Metodický postup střediska PMS v rámci zajištění výkonu dohledu, s. 1 (Internetová publikace na www.pmscr.cz)

¹⁰⁶ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol. Trestní právo hmotné – I. Obecná část, Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 390 a násl.

stanoví,

- informovat probačního úředníka o svém pobytu, zaměstnání a zdrojích obživy, dodržování soudem uložených přiměřených omezení nebo povinností a jiných důležitých okolnostech pro výkon dohledu určených probačním úředníkem¹⁰⁷,
- umožnit probačnímu úředníkovi vstup do obydlí, ve kterém se zdržuje.

Účel dohledu je vymezen v § 49 odst. 2 TZ. Spočívá ve sledování a v kontrole chování pachatele, kterým je zajišťována ochrana společnosti a snížení pravděpodobnosti opakování trestné činnosti. Dále také v odborném vedení a pomoci pachateli s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život.

Chování probačního úředníka by tedy mělo směřovat vedle kontroly chování pachatele také k pozitivnímu vedení pachatele a motivování pachatele k řádnému vedení života, k řešení jeho aktuálních problémů, např. v oblasti zaměstnání, bydlení, atd. Probační úředník by měl být nápomocen pachateli při získávání vhodného sociálního zázemí a při vypořádání se s následky spáchaného trestného činu. Měl by vést pachatele k uvědomění si nepřijatelnosti kriminálního jednání a k tomu, aby aktivně plnil podmínky uloženého trestu. Probační úředník také obstarává podklady k osobě pachatele a k jeho rodinnému a sociálnímu zázemí.¹⁰⁸

V případě porušení podmínek dohledu, probačního plánu nebo přiměřených omezení a přiměřených povinností pachatelem závažným způsobem či opakovaně informuje probační úředník bez zbytečného odkladu předsedu senátu soudu, který dohled uložil (§ 51 odst. 2 TZ). Právní úprava účinná od 1. 1. 2010 zavádí vedle této povinnosti probačního úředníka také možnost, aby při méně závažném porušení stanovených podmínek, omezení či povinností mohl probační úředník jen upozornit odsouzeného na zjištěné nedostatky a dát mu poučení, že v případě opakování nebo závažnějšího porušení stanovených podmínek, omezení nebo povinností informuje předsedu senátu. To mu dává větší prostor pro vlastní uvážení závažnosti konkrétní situace a nedochází k takovému přetěžování soudu v případech mírnějších porušení zákonem a soudem stanovených povinností.

O průběhu výkonu dohledu nad pachatelem, o dodržování stanovených podmínek

¹⁰⁷ Trestní zákoník s účinností od 1. 1. 2010 rozšiřuje povinnost odsouzeného informovat probačního úředníka o jeho zdrojích obživy.

¹⁰⁸ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol. Trestní právo hmotné – I. Obecná část. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 390

probačního plánu a přiměřených povinností a omezení pachatelem a o poměrech pachatele informuje probační úředník předsedu senátu zprávou nejméně jednou za šest měsíců, pokud předseda senátu nestanoví jinak (§ 51 odst. 3 TZ).

Činnost PMS je ukončena vypracováním závěrečné zprávy o průběhu dohledu. Na jejím základě a na základě jiných informací soudce rozhoduje o osvědčení nebo neosvědčení se odsouzeného ve zkušební době uloženého alternativního trestu.¹⁰⁹

Uložený dohled v rámci podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem bývá někdy předmětem kritiky zejména proto, že se v praxi často redukuje pouze na dohled formální. Probační úředníci nemají vzhledem k dostatečnému materiálnímu ani mocenskému vybavení mnoho prostředků, aby tento institut efektivně realizovali. Tato skutečnost se projevuje zejména v případech, když se objeví neochota odsouzeného dobrovolně spolupracovat, nedostavuje se na smluvené konzultace. V takových případech je případné předvedení možné pouze prostřednictvím soudu.

PMS nemá dostatek pracovníků pro výkon dohledu v místech bydliště a zaměstnání odsouzených, jejich dohled tedy probíhá v delších časových intervalech, než by bylo vhodné. Výchovným prostředkem se stává pouze pohovor, jehož účinek se vzhledem k velkému přetížení jednotlivých probačních úředníků také minimalizuje.

Problematickým se jeví také výběr osob, které jsou vhodné pro výkon tohoto trestu. Proto by měl mít soudce při ukládání trestu podmíněného odsouzení s dohledem dostatečné informace o osobě pachatele od probačního úředníka, aby mohl rozhodnout o tom, zda je daný trest pro tuto osobu vhodný.

Za určitý nedostatek právní úpravy dohledu považují povinnost pachatele, jemuž byl dohled uložen, umožnit probačnímu úředníkovi vstup do obydlí, v němž se zdržuje. Problematickým se jeví ustanovení § 50 písm. d) TZ z hlediska jeho souladu s čl. 12 LZPS. Tento článek umožňuje vedle zásahu do nedotknutelnosti obydlí pro účely trestního řízení také jiné zásahy, avšak jen je-li to v demokratické společnosti nezbytné pro ochranu života nebo zdraví osob, pro ochranu práv a svobod druhých anebo pro odvrácení závažného ohrožení veřejné bezpečnosti a pořádku. Proto by bylo vhodné upravit toto znění ustanovení § 50 písm. d) TZ tak, aby při jeho aplikaci nebylo pochyb

¹⁰⁹ Metodický postup střediska PMS v rámci zajištění výkonu dohledu, s. 5 (Internetová publikace na www.pmscr.cz)

o jeho souladu s čl. 12 LZPS.¹¹⁰

7.3.2.2 Trest podmíněného odsouzení a trest podmíněného s dohledem z hlediska praxe probačních úředníků

Kontrolu nad chováním podmíněně odsouzeného a dodržováním uložených povinností a omezení v průběhu zkušební doby provádí předseda senátu či probační úředník. Probačního úředníka může pověřit kontrolou předseda senátu, pokud dospěje k závěru, že s ohledem na povahu uložených omezení a způsob chování podmíněně odsouzeného je tento druh kontroly nutný. V případě, že tak neučiní, provádí tuto kontrolu sám, a to tak, že v pravidelných termínech, nejpozději jedenkrát za měsíc, zjišťuje, zda odsouzený vede řádný život a dodržuje uložená omezení (§ 329 odst. 1 TR).

Samozřejmě se jako efektivnější kontrola podmíněného odsouzení jeví kontrola prováděná probačním úředníkem a tato forma kontroly by tedy měla převažovat. Vzhledem ale k omezenému personálnímu zajištění PMS a vysokému počtu podmíněně odsouzených by to znamenalo značné zatížení probačních úředníků, kteří by z tohoto důvodu nemohli vykonávat kvalifikovanější činnosti (např. dohled nad odsouzenými), které by měly představovat stěžejní část jejich činnosti.

Probační úředníci se s výkonem kontroly „prostého“ odsouzení setkávají sporadicky. I přes výše uvedené by měl být však dle mého názoru kontrolou probační úředník pověřen vždy, pokud existují důvody pro intenzivnější a důkladnější kontrolu podmíněně odsouzeného, například jestliže byly podmíněně odsouzenému uloženy přiměřené povinnosti či omezení nebo pokud byl podmíněně odsouzený již v minulosti trestán.

¹¹⁰ Ščerba F. uvádí v knize Ščerba, F. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011, s. 178, že zřejmě lze konstatovat, že zákonná povinnost odsouzeného umožnit probačnímu úředníkovi vstup do obydlí je v souladu s ústavním pořádkem, konkrétně s čl. 12 LZPS. Dále upozorňuje na skutečnost, že se tato povinnost vztahuje pouze na odsouzeného. V případě tedy, že by byl vstup do obydlí odepřen jinou osobou, která se na daném místě oprávněně zdržuje, nelze z tohoto faktu vyvozovat žádné negativní důsledky pro odsouzeného. Probační úředník by v této situaci měl informovat předsedu senátu, který tento dohled uložil, a upozornit ho na rizika vyplývající z této skutečnosti.

Určité pochybnosti z hlediska výkonu kontroly podmíněného odsouzení vyplývají z ustanovení § 83 odst. 1 TZ, které stanoví podmíněně odsouzenému mimo jiné povinnost vést ve zkušební době řádný život, aby soud vyslovil, že se osvědčil. V minulosti bylo v odborné literatuře kritizováno, že se soudy v rámci kontroly omezovaly pouze na vyžadování zpráv o chování odsouzeného ze strany policie a obecních úřadů v místě bydliště odsouzeného, případně zaměstnavatele. Kontrolovanými povinnostmi pachatele by měly být dle odborných publikací například také povinnosti vůči zaměstnavateli, vyživovací povinnosti, povinnost ve formě snahy o odstranění určitých kriminogenních faktorů ze života odsouzeného, například léčení ze závislosti na návykových látkách, léčení syndromu patologického hráčství a tak dále.

V praxi ovšem kontrola chování odsouzeného směřuje především k vyžadování si zpráv od výše uvedených subjektů, a to vzhledem k časové přetíženosti probačních úředníků.

Na rozdíl od podmíněného odsouzení je podmíněné odsouzení s dohledem ukládáno tehdy, pokud je třeba zvýšeně sledovat a kontrolovat chování pachatele a poskytnout mu potřebnou péči a pomoc (§ 84 odst. 1 TZ). Dohled nad chováním odsouzeného je možný vykonávat pouze prostřednictvím probačního úředníka. Předpokladem je tedy vysoká odborná kvalifikace probačního úředníka a jeho schopnost poradit pachateli v jeho problémech, a je-li to potřeba, zprostředkovat mu součinnost s jinými orgány, institucemi či osobami k jejich řešení. Probační úředníci by v této souvislosti uvítali možnost navštěvovat více školení k prohlubování svých znalostí – školení na práci s problematickými, drogově závislými klienty, na práci se zadluženými klienty, na práci s poškozenými, na vedení motivačních rozhovorů, apod. Tato školení navštěvují, ale rádi by své znalosti s ohledem na jejich šíři pravidelně prohlubovali častějším absolvováním těchto školení. Jako vzor způsobu vzdělávání označili systém vzdělávání pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí, kteří mají školení povinná a pravidelně musí absolvovat určitý počet školení v roce, za které získávají kredity.

7.3.3 Trest domácího vězení

Trestní zákoník v § 60 až § 61 umožňuje soudu uložit s účinností od 1. 1. 2010 trest domácího vězení. Ten by měl sloužit jako hlavní alternativa k ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody. Byl zaveden do našeho právního řádu zejména z důvodu, že výkon tohoto trestu je méně ekonomicky náročný v porovnání s výkonem nepodmíněného trestu odnětí svobody a vzhledem k jeho možnému pozitivnímu vlivu na odsouzeného, neboť při výkonu tohoto trestu nedochází k narušení pozitivních sociálních vazeb odsouzeného a odsouzený může během výkonu tohoto trestu nadále vykonávat své zaměstnání.

Trest domácího vězení je podle důvodové zprávy určen především pro pachatele drobných krádeží, podvodů a autonehod. Měl by být ukládán u pachatelů, u kterých vzhledem k povaze a závažnosti spáchaných trestných činů a možnostem jejich resocializace nepostačuje uložení jiného alternativního trestu a zároveň není nezbytné uložení trestu odnětí svobody. Pachatelé, kterým je trest domácího vězení uložen, se mohou v zákonem stanovené době zdržovat převážně pouze doma nebo na pracovišti. Návštěvy různých společenských akcí a podniků jsou jim zakázány.

Tento trest je možno uložit pachateli až na dvě léta za přečin¹¹¹, a to při kumulativním splnění dvou předpokladů. Jestliže vzhledem k povaze a závažnosti přečinu a osobě a poměrům pachatele lze mít důvodně za to, že postačí¹¹² uložení tohoto trestu (popřípadě i vedle jiného trestu), a dále pokud dá pachatel písemný slib, že se v rozsudkem stanovené době bude zdržovat v obydlí na určené adrese a při výkonu kontroly poskytne veškerou potřebnou součinnost¹¹³ (§ 60 odst. 1 TZ). Poskytnutí

111 Trest domácího vězení lze tedy uložit u poměrně široké škály trestných činů. To má své opodstatnění vzhledem ke skutečnosti, že trest domácího vězení je nejpřísnějším alternativním trestem, a mělo by ho být možné uložit i při postihu závažnější kriminality. F. Ščerba však vyjadřuje své pochybnosti ohledně účelnosti uložení trestu domácího vězení za spáchání nejzávažnějších nedbalostních deliktů, které spadají do kategorie přečinů, avšak svou typovou závažností vyjádřenou horní hranicí trestní sazby odpovídají dokonce zvláště závažným zločinům (např. § 143 odst. 3 TZ). Blíže k tomuto Ščerba, F. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011, s. 277, 310

112 Výraz „postačí“ a část „...a to popřípadě vedle uložení jiného trestu“ formulace podmínky uložení trestu domácího vězení v podstatě znamená vymezení trestu domácího vězení vůči trestu odnětí svobody. Tato podmínka je určitou protiváhou ustanovení § 55 odst. 2 TZ, které omezuje možnost uložení trestu odnětí svobody u trestných činů s horní hranicí odnětí svobody nepřevyšující pět let jen na ty případy, kdy by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k tomu, aby pachatel vedl řádný život. To znamená, že při uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody s horní hranicí nepřevyšující pět let, musí soud zdůvodnit, že uložení jiného trestu by nepostačovalo. Při ukládání trestu domácího vězení za přečin musí soud odůvodnit, že tento trest je postačující, tedy že uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody není třeba. Ščerba, F. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011, s. 310, 311.

113 Tato součinnost bude spočívat zejména v tom, že odsouzený umožní vstup do obydlí za účelem kontroly výkonu trestu probačním úředníkem či za účelem instalace a údržby technického zařízení elektronického monitoringu. Tuto povinnost mu ukládá § 334b TR.

písemného slibu pachatele by mělo přispět k dosažení nápravného účelu trestu, neboť je vyjádřením kladného postoje pachatele k ukládanému trestu¹¹⁴. Jako samostatný pak může být tento trest uložen, jestliže vzhledem k výše uvedeným kritériím uložení jiného trestu není třeba (§ 60 odst. 1 TZ).¹¹⁵

Podstata trestu domácího vězení spočívá v povinnosti odsouzeného zdržovat se v určeném obydlí nebo jeho části v rozsudkem stanoveném časovém období. Toto omezení však neplatí v případě důležitých důvodů, zejména vykonává-li v této době odsouzený své zaměstnání nebo povolání nebo je-li mu v důsledku jeho onemocnění nebo zranění poskytována zdravotní péče ve zdravotnickém zařízení (§ 60 odst. 3 TZ). Soud při stanovení rozsahu časového období, ve kterém se má odsouzený zdržovat ve svém obydlí nebo jeho části, ve dnech pracovních, pracovního klidu a pracovního volna, přihlédne zejména k jeho pracovní době a k času potřebnému k cestě do zaměstnání, k péči o nezletilé děti a k vyřizování nutných osobních a rodinných záležitostí tak, aby byl odsouzený při zajištění všech svých nezbytných potřeb a potřeb své rodiny přiměřeně postihnut na svobodě. Může povolit odsouzenému také navštěvování bohoslužeb nebo náboženských shromáždění (§ 60 odst. 4 TZ). Tímto je naplněn princip soudní individualizace trestu, kdy soud stanovuje podmínky tohoto trestu v rozsudku dle potřeb a možností odsouzeného v konkrétním případě.

Právní úprava umožňuje soudu uložit pachateli na dobu výkonu trestu domácího vězení také přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život (§ 60 odst. 5 TZ), v případě pachatelů ve věku blízkém věku mladistvých pak i některá z výchovných opatření dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže (§ 60 odst. 6 TZ). V těchto případech je nutné při stanovení rozsahu doby, ve které se má odsouzený zdržovat v obydlí, přihlídnout k těmto omezením, např. v případě povinnosti podrobit se vhodnému programu psychologického poradenství.

Pokud je trest domácího vězení ukládán trestním příkazem, je nezbytné, aby si samosoudce nejprve vyžádal zprávu probačního úředníka, která obsahuje zjištění

114 Domácí vězení je tedy v českém právním řádu jediným trestem, který nelze uložit proti vůli pachatele trestného činu.

115 Uložení trestu domácího vězení je možné spolu s uložením jiných trestů s výjimkou trestu odnětí svobody, a to i trestu odnětí svobody podmíněně odloženého, a trestu OPP.

ohledně možnosti výkonu tohoto trestu, včetně postoje obviněného k případnému uložení tohoto trestu a informací ohledně jeho zdravotního stavu. Samosoudce trest uloží s přihlédnutím k této zprávě (§ 314e odst. 4 TŘ). Tímto způsobem lze uložit trest domácího vězení v délce do jednoho roku (§ 314e odst. 2 TŘ).

Výkon tohoto trestu je upraven v § 334a až § 334g TŘ. V rámci § 334a TŘ je podrobně upraven postup předsedy senátu soudu prvního stupně při nařízení výkonu tohoto trestu a obsah tohoto nařízení. Toto nařízení stanoví nejen počátek výkonu trestu a místo jeho výkonu, ale také způsob kontroly dle § 334b TŘ. Počátek výkonu trestu stanoví předseda senátu tak, aby si obžalovaný mohl obstarat své záležitosti. Místem výkonu trestu bude obydlí odsouzeného buď v místě jeho trvalého pobytu, anebo v místě, kde se zdržuje. Při stanovení místa výkonu trestu domácího vězení pak přihlédne předseda senátu k osobním a rodinným poměrům odsouzeného, popř. k místu výkonu zaměstnání a možnostem dopravy do zaměstnání (§ 334a odst. 2 - 3 TŘ).

Co se týká kontroly výkonu tohoto trestu, trestní řád obsahuje dva možné způsoby, a to elektronický monitorovací systém¹¹⁶, umožňující detekci pohybu odsouzeného, kontrolovaný prostřednictvím PMS ve spolupráci s provozovatelem elektronického kontrolního systému, a namátkovou kontrolu vykonávanou probačním úředníkem (§ 334b TŘ). Oba tyto způsoby kontroly lze navzájem kombinovat. Pokud PMS nebo provozovatel elektronického kontrolního systému zjistí nedodržování podmínek domácího vězení nebo uložených přiměřených omezení a povinností, sdělí tuto skutečnost bezodkladně soudu, který tento výkon nařídil (§ 334c TŘ)¹¹⁷.

¹¹⁶ Tzv. „elektronické sledování“ je pojmem, který se počíná vyvíjet v souvislosti s rozvojem technologií. Elektronické sledování se začíná využívat na počátku 80. let 20. století v USA a momentálně se realizuje již ve 12 evropských státech. Elektronickému sledování předcházela hlasová kontrola odsouzených prostřednictvím pevné telefonní linky. Tento způsob kontroly se však potýkal se značnými úskalími, a to zejména s nezbytnou přesnou znalostí hlasu odsouzeného. Z těchto důvodů bylo posléze od této formy kontroly upuštěno. V současné době se využívají zejména dvě formy kontroly, a to prostřednictvím elektronického náramku spojeného s řídicí jednotkou v bytě odsouzeného nebo prostřednictvím vysílačky umístěné na těle odsouzeného. Elektronický náramek, který je v praxi nejpoužívanější, je umístěn na těle odsouzeného, zpravidla na noze či ruce, a vysílá signál řídicí jednotce. Ta v pravidelných několikaminutových intervalech informuje kontrolní středisko a upozorňuje na případnou ztrátu signálu mezi náramkem odsouzeného a řídicí jednotkou. Na základě této informace může být provedena telefonická kontrola pracovníkem kontrolního střediska, případně kontrola v místě výkonu trestu. Nespornou výhodou tohoto druhu kontroly je bezprostřední možnost reakce na porušení podmínek výkonu trestu odsouzeným, včetně nařízení výkonu trestu odnětí svobody. Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. 3. vydání, Praha: Leges, 2013, s. 409

¹¹⁷ Probační úředník by měl při zjištění porušení podmínek výkonu trestu domácího vězení, zejména tedy pokud nezastihne odsouzeného v místě výkonu trestu při namátkové kontrole, nejprve kontaktovat odsouzeného, projednat s ním porušení podmínek, požadovat po něm vysvětlení této okolnosti a popřípadě prověřit pravdivost jeho tvrzení (§ 6 odst. 1 vyhlášky č. 456/2009 Sb.). Pokud odsouzený porušení podmínek nevysvětlí, případně jsou jím uváděné důvody irelevantní, následuje postup probačního úředníka dle § 334c TŘ, případně probační úředník navrhne přeměnu trestu dle 334g odst. 1 TŘ.

Úloha PMS v rámci zajištění výkonu tohoto trestu je nezastupitelná. Ve fázi po pravomocném uložení tohoto trestu, před nařízením výkonu tohoto trestu, by měl probační úředník kontaktovat odsouzeného a projednat s ním podmínky výkonu tohoto trestu. Probační úředník by měl odsouzeného, případně i osoby, které s ním žijí ve společné domácnosti, informovat o povinnostech a omezeních spojených s výkonem kontroly tohoto trestu (§ 3 vyhlášky č. 456/2009 Sb.), zároveň by měl získat informace od odsouzeného ohledně záležitostí, které si odsouzený musí obstarat před nařízením výkonu trestu. Setkání probačního úředníka s odsouzeným by mělo proběhnout na středisku PMS, následně pak v místě budoucího výkonu trestu.

Vzhledem k dosavadní absenci kontroly prostřednictvím elektronického monitoringu probíhá v současnosti kontrola tohoto trestu prostřednictvím namátkových telefonických kontrol a kontrol probačních úředníků v místě výkonu trestu. Frekvenci namátkových návštěv si stanovuje probační úředník dle vyhodnocení rizik případného maření výkonu trestu odsouzeným. Měly by být však provedeny alespoň tři kontroly za měsíc.¹¹⁸

Trestní řád upravuje také možnost odkladu a přerušování výkonu trestu domácího vězení (§ 334d TR) a možnost jeho změny (§ 334e TR). O změně místa výkonu trestu, doby, kdy se zde má odsouzený zdržovat a o změně přiměřených omezení a povinností rozhodne soud z důležitých důvodů na návrh odsouzeného, státního zástupce, probačního úředníka nebo i bez návrhu. Nesmí přitom změnit v neprospěch odsouzeného počet hodin v týdnu, po které se má odsouzený zdržovat v obydlí, a rozsah přiměřených omezení a povinností.

V případě, že by se pachatel v době od odsouzení do skončení výkonu trestu domácího vězení vyhýbal nástupu výkonu tohoto trestu, bez závažného důvodu porušil sjednané podmínky výkonu trestu domácího vězení či jinak mařil výkon tohoto trestu nebo zaviněně nevykonával ve stanovené době uložený trest, má soud možnost přeměnit, a to i během doby stanovené pro jeho výkon, trest domácího vězení nebo jeho zbytek v trest odnětí svobody. V tomto případě zároveň rozhodne o způsobu jeho výkonu, přičemž každý i jen započatý jeden den nevykonaného trestu domácího vězení

¹¹⁸ Metodický postup úředníků a asistentů Probační a mediační služby ČR v oblasti zajištění podkladů pro možnost uložení a výkonu kontroly trestu domácího vězení. Pokyn ředitele Probační a mediační služby č. 4/2010.

se počítá za jeden den odnětí svobody (§ 61 TZ). O přeměně trestu domácího vězení v trest odnětí svobody rozhodne předseda senátu na návrh probačního úředníka nebo i bez takového návrhu ve veřejném zasedání (§ 334g odst. 1 TŘ).

Z výše uvedeného vyplývá, že tedy nelze postihnout přeměnou trestu domácího vězení na trest odnětí svobody jednání odsouzeného spočívající v nevedení řádného života.

Upustit od výkonu trestu domácího vězení nebo jeho zbytku lze z důvodů vydání odsouzeného do cizího státu nebo jeho předání cizímu státu podle části páté hlavy druhého zákona o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních¹¹⁹ či v případě jeho vyhoštění. Dále pak v případě, že odsouzený onemocněl nevyлéčitelnou životu nebezpečnou nemocí nebo nevyлéčitelnou nemocí duševní nebo z jiných obdobně závažných důvodů. Podrobnosti upravuje § 334f TŘ.

Zatímco u mladistvých odsouzených je stanovena fikce neodsouzení v případě, že tento trest vykonají, nebo v případě, že bylo od jeho výkonu upuštěno, u dospělých odsouzených je nutno odsouzení k tomuto trestu zahladit dle § 105 odst. 1 písm. e) TZ.

Trestní řád nestanoví způsob určení formy kontroly při uložení tohoto trestu. Zřejmě bude tedy záležet po zavedení systému elektronického monitoringu na úvaze soudu, jakou formu kontroly zvolí vzhledem k osobě odsouzeného a k povaze spáchaného trestného činu. Je však otázkou, zda kontrola tohoto trestu prostřednictvím namátkové kontroly probačního úředníka, která je momentálně jedinou formou kontroly do zavedení systému elektronického monitoringu, je dostačující a efektivní. Odhalení porušení povinností při namátkové kontrole je momentálně spíše věcí náhody, neboť při současném počtu probačních úředníků, jejich zatížení a materiální vybavenosti nelze očekávat vysokou frekvenci počtu jejich kontrol.

Elektronický monitoring se zdá být naopak velmi efektivní, i když je jeho zavedení velmi nákladné. Možným řešením snížení jeho nákladů by byla např. možnost jeho provádění soukromými agenturami namísto Policíí ČR. Tento způsob zajišťování elektronického monitoringu je využíván v mnoha státech se zavedeným trestem

¹¹⁹ S účinností od 1. 1. 2014 již nadále nemůže rozhodovat ministr spravedlnosti o upuštění od výkonu trestu domácího vězení nebo jeho zbytku, jestliže odsouzený byl nebo má být vydán do ciziny nebo předán jinému členskému státu Evropské unie na základě evropského zatýkacího rozkazu. Tato pravomoc byla přenesena na soud v souladu s čl. 40 odst. 1 LZPS.

domácího vězení právě z důvodů snížení těchto nákladů.

Tento trest lze po vybudování systému elektronického monitorování hodnotit pozitivně zejména vzhledem k úspoře nákladů, které by byly spojené s uvězněním odsouzeného, a k tomu, že si odsouzený může během výkonu tohoto trestu udržet své zaměstnání a vydělávat si na živobytí. Současně neztratí kontakt se svou rodinou a sociálním okolím. Vzhledem k velkému zásahu do práv odsouzeného, který výkon tohoto trestu představuje, bych však uvažovala o možnosti snížení maximální výměry tohoto trestu ze dvou let na jeden rok. Příkladem pro srovnání může být například slovenská právní úprava.

Pro úspěšný výkon trestu domácího vězení je však nezbytné jeho uložení vhodným pachatelům. Při ukládání tohoto trestu je proto nutná úzká spolupráce PMS se soudy. Soudy by měly zamezit jejímu ukládání násilníkům, osobám drogově závislým, osobám s psychickou poruchou nebo osobám bez trvalého bydliště či stálého zaměstnání, pro něž není výkon tohoto trestu vhodný. Tento trest by také neměl být ukládán osobám, které potřebují často vyhledávat zdravotní péči mimo domov. Vhodnost uložení tohoto trestu je nutné zvážit taktéž u osob, které žijí v jedné domácnosti spolu s dalšími osobami, a to vzhledem k tomu, zda nedojde uložáním tohoto trestu k závažnému zásahu do soukromého života těchto dalších osob.¹²⁰ Tyto osoby by měly dle mého názoru s výkonem trestu projevit souhlas.

Probační úředníci by tak měli svou činností zejména v rámci tzv. předběžného šetření přispět k výběru pachatelů vhodných k uložení tohoto trestu.

Ačkoliv se místo výkonu tohoto trestu specifikuje až při nařízení výkonu trestu dle § 334a TR, nikoliv v odsuzujícím rozsudku, domnívám se, že již před uložáním tohoto trestu by měl mít soud spolehlivě zjištěny poměry pachatele týkající se jeho obydli, aby se předešlo uložení tohoto trestu nevhodné osobě, a to například z důvodu, že nemá skutečné bydliště na území České republiky nebo je její bydliště nevhodné pro výkon tohoto trestu z důvodu vysokého počtu spolubydlících osob.

¹²⁰ Těmto osobám nelze ukládat žádné povinnosti. Případné odepření vstupu těmito osobami do obydli nelze žádným způsobem postihnout.

Tento trest by také dle mého názoru neměl představovat pouhou izolaci pachatele, ale měl by být spojen s aktivním konáním odsouzeného, které usnadní jeho resocializaci. Přínosné bude při ukládání tohoto trestu tedy uložení vhodných doprovodných programů v rámci přiměřených omezení a přiměřených povinností dle § 48 odst. 4 TZ a také povinnosti odsouzenému, aby nahradil podle svých sil škodu, kterou trestným činem způsobil. Tyto uložené povinnosti by mohly přispět k lepšímu naplnění restorativního a resocializačního účelu tohoto trestu.¹²¹

Vhodnost změny úpravy spatřuji v doplnění povinnosti odsouzeného vést po dobu výkonu tohoto trestu řádný život. Tuto změnu právní úpravy by uvítali i probační úředníci, kteří uvádějí, že pokud má tuto povinnost odsouzený uvedenu v odsuzujícím rozsudku, lépe ho motivuje k vedení řádného života a pro probační úředníky představuje možnou výstrahu při kontrole jeho chování a při snaze o předcházení páchání další deliktní činnosti odsouzeným.

Na zvážení je také připuštění možnosti ponechání trestu v platnosti, i když odsouzený zavinil příčinu k přeměně trestu domácího vězení v trest odnětí svobody, jako v právní úpravě trestu OPP a podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody. Dosavadní praxe naznačuje, že institut výjimečného ponechání alternativního trestu v platnosti odstraňuje případnou přílišnou tvrdost zákona.

7.3.3.1 Trest domácího vězení z hlediska praxe probačních úředníků

Probační úředníci se shodují, že při uložení trestu domácího vězení jsou velmi významná tzv. předběžná šetření, při kterých probační úředníci zjišťují podmínky bydliště pachatele, jeho zaměstnání, způsob života, jeho sociální a rodinné poměry. Tato šetření přispívají k výběru vhodných osob, kterým lze tento trest uložit.

U výkonu trestu domácího vězení je třeba zdůraznit, že kontrola výkonu tohoto trestu probíhá stále pouze formou namátkových kontrol probačních úředníků. Odsouzený by si měl být vědom, že v případě uložení tohoto trestu není žádná možnost

¹²¹ Bohužel v současné době není dostatek kvalitních resocializačních programů, které by byly možné odsouzeným uložit.

pro porušení tohoto trestu, aniž by nenásledovala příslušná sankce. Přes veškerou snahu probačních úředníků, kteří se snaží volit časy a frekvenci kontrol odsouzeného, a to nikoliv pouze telefonických, ale i kontrol na místě tak, aby tyto kontroly nebyly odsouzeným předvídatelné (frekvence kontrol odsouzených na místě výkonu trestu se pohybuje okolo 13 za měsíc), nemůžeme považovat formu takovéto kontroly za dostatečnou. Elektronický monitorovací systém umožňuje kontrolu odsouzeného trvale a poskytuje i probačním úředníkům prostor pro zaměření se na jiné činnosti v rámci jejich působnosti, kterým se v důsledku času stráveného těmito kontrolami nemohou věnovat. Odsouzený si je vědom při výkonu tohoto trestu, že kontrola probačními úředníky není a nemůže být trvalá, po určité době získá představu o frekvenci a pravidelnosti namátkových kontrol a může mít snahu o porušování podmínek tohoto trestu. Toto vědomí možnosti porušení trestu bez následků naprosto maří účel tohoto trestu.

K přetíženosti probačních úředníků dochází i vzhledem k situaci, že probační úředníci s ohledem na svou bezpečnost provádějí namátkové kontroly v místě výkonu trestu převážně ve dvou.

V souvislosti s možností zavedení elektronického monitoringu bych upozornila na pilotní projekt PMS „Elektronický monitoring odsouzených“, který proběhl ve dnech od 1.7. 2012 do 30. 11. 2012.¹²² Cílem tohoto projektu bylo ověřit provoz elektronického monitoringu v menším rozsahu a získat zkušenosti s tímto provozem před standardním zavedením elektronického monitoringu do praxe trestní justice v České republice.¹²³

Ověřovaný systém elektronického monitoringu byl založen na RF technologii (radiofrekvenční systém), kdy měl odsouzený nainstalován RF vysílač (náramek) na svém těle a RF přijímač (základnová stanice) byl nainstalován v prostoru obydlí odsouzeného.¹²⁴

¹²² https://www.pmscr.cz/download/zaverecna_zprava_o_experimentu_Elektronicky_monitoring_odsouzenych.pdf, použito dne 20. 1. 2014

¹²³ Do experimentu bylo zařazeno celkem 47 osob, 43 osob z řad odsouzených k trestu domácího vězení či osob s uloženým opatřením domácího vězení v rámci podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (tyto osoby se účastnili tohoto experimentu dobrovolně) a 4 osoby z řad probačních úředníků, kteří se soustředili i na simulaci porušení podmínek výkonu trestu domácího vězení. Elektronický monitoring výše uvedených osob proběhl ve dnech 1. 8. 2012 – 30. 11. 2011. V rámci tohoto experimentu plnila PMS také roli provozovatele monitorovacího systému.

¹²⁴ Experiment ukázal, že čím je obydlí odsouzeného rozlehlejší a členitější (např. hospodářské stavení, usedlost, s více budovami a větším pozemkem), tím může tato rozlehlost způsobovat větší problémy při vymezení daného prostoru a může zde častěji docházet k tzv. chybovým hlášením, tj. systém hlásí, že odsouzený opustil vymezený prostor, ale ve skutečnosti tomu tak není. Z těchto informací je zřejmé, že bez kvalitního procesu předběžného šetření nelze uložit trest či opatření domácího vězení ve spojení s elektronickým monitoringem efektivně. Přípravná a ověřovací činnost PMS je nezbytnou podmínkou efektivního využívání elektronického monitoringu. Rovněž je potřeba prověřit, zda má odsouzený v obydlí legální přívod elektrické energie

Tento experiment prokázal spolehlivost i odolnost použité RF technologie. Dalšími závěry tohoto experimentu bylo zjištění, že PMS by měla být provozovatelem systému elektronického monitoringu, tj. zejména zajištění instalace a deinstalace monitorovacích zařízení, provozu monitorovacího centra včetně součinnosti s dodavatelem při správě a servisu monitorovacích zařízení a také zajištění kontrolních probačních činností v rámci výkonu trestu a opatření domácího vězení. Tento způsob provozu je výrazně méně finančně náročný než model, kdy externí dodavatel zajišťuje veškeré činnosti a služby v rámci provozu monitorovacího systému, a pracovníci PMS prokázali v průběhu tohoto experimentu, že jsou schopni tento provoz zajistit.

Co se týká návrhů změn právní úpravy v souvislosti se zavedením elektronického monitorovacího zařízení, uvádí závěrečná zpráva tohoto projektu nutnost stanovení povinnosti odsouzeného strpět monitorovací zařízení na svém těle po dobu 24 hodin v rámci výkonu trestu domácího vězení v trestním zákoníku. Tuto povinnost výslovně stanovuje nyní pouze podzákonná vyhláška č. 456/2009 Sb. Dále je nutná dle závěrů této zprávy změna ustanovení § 334b TŘ vzhledem ke skutečnosti, že by PMS měla být provozovatelem elektronického monitoringu.

Nezbývá v zájmu zkvalitnění výkonu trestu domácího vězení a odlehčení činnosti probačních úředníků doufat, že elektronický monitoring v rámci zajištění kontroly výkonu tohoto trestu bude zaveden v České republice v co možná nejkratší době.

a zda je v místě dostatečně dostupný a výkonný signál telefonního operátora.

7.3.4 Trest obecně prospěšných prací (OPP)

Kontrola výkonu trestu OPP tvoří významný podíl činnosti PMS. Trest obecně prospěšných prací, někdy též nazývaný jako trest společensky prospěšných prací, byl do trestního zákona zaveden novelou č. 152/1995 Sb., s účinností od 1. 1. 1996.¹²⁵ Důvodová zpráva k této novele uvádí, že podmínky uložení tohoto trestu jsou vymezeny tak, aby byl tento trest ukládán především pachatelům méně závažných trestných činů, na něž není třeba působit trestem odnětí svobody a zároveň u nich z nějakého důvodu nepostačuje nebo není vhodné uložení samostatného peněžitého trestu.¹²⁶ Předpokládá, že bude tento trest ukládán především za projevy vandalství, výtržnictví a za méně závažnou majetkovou trestnou činnost. Trest OPP je tedy významnou alternativou krátkodobých nepodmíněných trestů odnětí svobody.

Podstata tohoto trestu spočívá v povinnosti odsouzeného vykonat určitou pracovní povinnost stanovenou soudem ve stanovené době, a to bezplatně a ve svém volném čase. Tato práce by měla být takového charakteru a rozsahu, aby byla společností vnímána jako smysluplná negace pachatelova činu a zároveň by měla pachateli přinést morální užitek, sloužit k jeho začlenění do společnosti a přispět k jeho pracovní adaptaci.¹²⁷

Zákonné předpoklady k uložení trestu OPP jsou uvedeny v § 62 odst. 1, 2 TZ. Soud může uložit trest obecně prospěšných prací, odsuzuje-li pachatele za přečin¹²⁸. Jako samostatný trest může být trest OPP uložen, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba.

125 Právní úprava byla významně novelizována zákonem č. 265/2001 Sb. Tato novela rozšířila možnost aplikace trestu OPP a odstraňuje nedostatky, které se objevily v praxi při aplikaci tohoto institutu. Mimo jiné rozšiřuje výčet subjektů, které mohou poskytovat místa pro výkon tohoto trestu, uvádí demonstrační výčet druhů prací, které lze vykonávat, a nově požaduje přihlídnutí k stanovisku pachatele při ukládání tohoto trestu.

126 Zavedením trestu domácího vězení s účinností od 1. 1. 2010 by trest OPP měl být ukládán pachatelům, u nichž není potřeba působit ani trestem domácího vězení, který představuje citelnější zásah do života odsouzeného.

127 Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, s. 373, 374

128 Část odborné literatury doporučuje zúžení okruhu deliktů, za něž lze tento trest uložit. Právní úprava účinná do 31. 12. 2009 vymezovala okruh trestných činů, za které lze trest OPP uložit, horní hranicí trestní sazby, která nesměla převyšovat pět let. Trestní zákoník rozšířil tuto kategorii o nedbalostní trestné činy, u nichž horní hranice odnětí svobody převyšuje pět let. Jedním z argumentů je, že trest OPP může být přeměněn v maximálně 300denní nepodmíněný trest odnětí svobody, u trestných činů s horní hranicí trestní sazby pěti let nedosahuje ani 1/5 této hranice. Diskutabilní je rovněž přípustnost uložení trestu OPP u některých úmyslných přečinů (např. znásilnění dle § 185 odst. 1 TZ). V uvedených případech je nezbytné, aby soud velmi důsledně posuzoval, zda je vzhledem k povaze a závažnosti přečinu a k osobě a poměrům pachatele, uložení tohoto trestu akceptovatelné. Blíže Ščerba, F. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011, s. 277.

V této souvislosti lze také zmínit zavedení trestu domácího vězení s účinností od 1. 1. 2010, v rámci kterého by mělo do určité míry docházet k potrestání páchání závažnějších trestných činů. Srov. např. Hanák, V. Sazba trestu obecně prospěšných prací a jeho přeměna v trest odnětí svobody. Právní praxe 1998, č. 4, s. 235-236; Kalvodová, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. Masarykova univerzita, Brno 2002, s. 133-134; Jelínek, J. A kol. TRESTNÍ ZÁKON A TRESTNÍ ŘÁD s poznámkami a judikaturou A PŘEDPISY SOUVISÍCÍ. Praha: Linde Praha, a. s., 2007, s. 69

Trest OPP nelze uložit vedle trestu odnětí svobody¹²⁹ a trestu domácího vězení (§ 53 odst. 1 TZ).

Právní úprava vztahující se k ukládání tohoto trestu účinná od 1. 1. 2010 se snaží reagovat na negativní zkušenosti s opakovaným ukládáním tohoto trestu pachatelům, kteří tento trest již v minulosti nevykonali¹³⁰, a tak v § 62 odst. 2 TZ snižuje možnost uložení trestu OPP pachatelům, kterým byl trest OPP v době tří let předcházejících uložení tohoto druhu trestu přeměněn na trest odnětí svobody podle § 65 odst. 2 TZ. I těmto pachatelům lze trest OPP znovu uložit v případě, že změní postoj k výkonu tohoto trestu, v důsledku kterého bude u nich možné očekávat, že podmínky trestu úspěšně splní.

Povinností soudu je přihlídnout též ke stanovisku pachatele k uložení tohoto trestu, tak k jeho zdravotní způsobilosti. Vzhledem k formulaci tohoto ustanovení je tedy možné uložení trestu OPP i v případě nesouhlasu pachatele či v případě, že se k uložení tohoto trestu pachatel nevyjádří.¹³¹

Podstata trestu obecně prospěšných prací je v zákoně vymezena takto: Trest obecně prospěšných prací záleží v povinnosti odsouzeného provést ve stanoveném rozsahu práce k obecně prospěšným účelům spočívající v údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací nebo jiných činnostech ve prospěch obcí, nebo ve prospěch státních nebo jiných obecně prospěšných institucí, které se zabývají vzděláním a vědou, kulturou, školstvím, ochranou zdraví, požární ochranou, ochranou životního prostředí, podporou a ochranou mládeže, ochranou zvířat, humanitární, sociální, charitativní, náboženskou, tělovýchovnou a sportovní činností.¹³² Práce nesmí sloužit výdělečným účelům odsouzeného (§ 62 odst. 3 TZ). Charakter prací, které lze v

129 Trest OPP není možné uložit jak vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody, tak podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody či podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem - § 52 odst. 2 TZ.

130 Největším úskalím ukládání tohoto trestu je správné zhodnocení osoby pachatele v souvislosti s možností resocializace a nápravy, které tento trest poskytuje. Není vhodné ukládat tento trest např. osobám s výrazným protispolečenským zaměřením, vícenásobným recidivistům, profesionálním zločincům atd. Karabec, Z. Krátkodobé tresty – jeden z problémů českého vězeňství. Trestní právo, 2000, č. 4, s. 11

131 Smysl tohoto trestu lze naplnit pouze tehdy, pokud je odsouzený ochoten podílet se na jeho výkonu. Je pozitivně motivován a je ochoten pracovat. Blíže Van Kalmthout Anton M. Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí. Právní rozhledy 1997, č. 12, s. 622. Proto by bylo možná vhodné zkoumat, zda by do právní úpravy neměla být zavedena podmínka souhlasu odsouzeného k výkonu tohoto trestu.

132 K možnostem ukládání tohoto trestu srovnej Poslání a organizační struktura probační a mediační služby (mezinárodní diskusní fórum). Příloha č.1 časopisu České vězeňství, 1999, č. 1, s. 34 a násl.

rámci výkonu tohoto trestu vykonávat, lze tedy charakterizovat jejich obecně prospěšným účelem a okruhem subjektů, v jejichž prospěch je lze vykonat. S účinností od 1. 1. 2010 byl rozšířen okruh pracovních činností z hlediska jejich druhu, a tak lze nyní v rámci uloženého trestu vykonávat i kvalifikované druhy pracovních činností. To lze hodnotit velmi pozitivně, neboť tato úprava při nedostatku pracovních příležitostí v rámci uložení tohoto trestu zvyšuje možnosti jeho ukládání.

Trest obecně prospěšných prací lze uložit v rozsahu 50 až 300 hodin (§ 63 odst. 1 TZ).¹³³ Odsouzený jej musí vykonat osobně a bezplatně ve lhůtě do dvou let¹³⁴ ode dne, kdy soud nařídil výkon tohoto trestu. Do této doby se nezapočítává doba, kdy odsouzený nemohl OPP vykonávat pro zdravotní či zákonné překážky, nebo byl ve vazbě či vykonával trest odnětí svobody.

Vedle výše specifikované práce lze odsouzenému uložit také přiměřené povinnosti a omezení dle § 48 odst. 4 TZ, aby bylo lépe zabezpečeno řádné vedení jeho života a kontrola nad ním. Zpravidla se ukládá odsouzenému také povinnost, aby podle svých sil nahradil škodu nebo odčinil nemajetkovou újmu, kterou přečinem způsobil, nebo aby vydal bezdůvodné obohacení získané přečinem (§ 63 odst. 2 TZ). Pachatel je tak podroben kromě dohledu nad výkonem zadané práce také kontrole svého chování. Zda vede řádný život, případně dodržuje-li soudem mu uložené povinnosti a omezení.

Podmínky ukládání tohoto trestu mladistvým jsou uvedeny v § 26 odst. 1 ZSM. S účinností od 1.1.2010 může soud uložit pachatelům ve věku blízkém věku mladistvých v zájmu využití výchovného působení rodiny, školy a dalších subjektů také některá z výchovných opatření uvedená v ZSM.

V případě nevedení řádného života v době od odsouzení do skončení výkonu trestu OPP, vyhýbání se nástupu výkonu trestu, zaviněného nevykonání tohoto trestu ve stanovené době, porušení sjednaných podmínek výkonu trestu bez závažného důvodu či

¹³³ Odrazem dlouhodobé kritiky výměry trestu OPP bylo s účinností od 1. 1. 2010 snížení horní hranice trestní sazby ze 400 hodin na 300 hodin.

¹³⁴ Právní úprava s účinností od 1. 12. 2011 prodlužuje maximální dobu pro možnost výkonu trestu OPP z jednoho na dva roky. Tato změna je předmětem kritiky některých probačních úředníků. Jejich zkušenosti ukazují, že odsouzení, kteří mají možnost vykonat uloženou práci v takto dlouhém časovém období, mají tendenci spíše v práci polevovat a nevykonat jí v celém rozsahu. Práci si raději rozloží do celého vymezeného období a po uplynutí delší doby od jejího uložení, kdy již na ně nepůsobí proběhlé trestní řízení a strach z možného uložení citelnějšího trestu, již nemají tak velkou motivaci k jejímu plnění.

jiného maření výkonu tohoto trestu dochází k přeměně tohoto trestu za podmínek blíže specifikovaných v § 65 odst. 2 TZ na trest odnětí svobody, kdy každá i jen započatá hodina nevykonaného trestu OPP se počítá za jeden den odnětí svobody¹³⁵. S účinností od 1. 12. 2011 je možno také přeměnit tento trest za podmínek § 60 odst. 1 v trest domácího vězení, kdy každá i jen započatá hodina nevykonaného trestu OPP se počítá za jeden den domácího vězení, a s účinností od 8. 12. 2012 dále v peněžitý trest¹³⁶. V tomto případě je zároveň stanoven pro případ nevykonání peněžitého trestu náhradní trest odnětí svobody, který nesmí být přísnější než trest, který by hrozil pachateli v případě přeměny trestu OPP v trest odnětí svobody (§ 65 odst. 2 TZ).

Pozitivní změnou s účinností k 1. 1. 2010 je také možnost ponechat trest OPP v platnosti nebo prodloužit dobu výkonu tohoto trestu až o šest měsíců v případě, že odsouzený zavinil příčinu k přeměně trestu na trest odnětí svobody. V tomto případě je nezbytné nad odsouzeným stanovit dohled, dosud neuložená přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti, nebo výchovné opatření, pokud se jedná o pachatele ve věku blízkém věku mladistvých (§ 65 odst. 3 TZ).

Výkon trestu obecně prospěšných prací je upraven v TR, a to v § 335 - § 340b. Tento trest je mimořádný z hlediska množství subjektů, které se podílejí na jeho uplatňování a které spolu v rámci výkonu tohoto trestu musejí kooperovat. Těmito subjekty jsou soudy, obecní úřady, státní či jiné instituce, u kterých je trest vykonáván, zájmová sdružení občanů a probační úředníci PMS.

Trestní řád v § 336 až 338 s účinností od 1. 1. 2010 zavádí užší spolupráci PMS se soudy, s obecními úřady a institucemi, které poskytují místa pro výkon trestu OPP.¹³⁷

Obecně platí, že je trest vykonáván v obvodu okresního soudu, kde má odsouzený

¹³⁵ Trestní zákoník s účinností od 1. 1. 2010 přinesl změnu i ve způsobu výpočtu dnů při přeměně trestu OPP na trest odnětí svobody. Po právní úpravě účinné do 31. 12. 2009, která stanovila přeměnu každých dvou hodin nevykonaného trestu OPP na jeden den trestu odnětí svobody, je nynější úprava přísnější a stanoví přeměnu každé hodiny nevykonaného trestu OPP na jeden den trestu odnětí svobody. Tuto změnu hodnotím pozitivně, neboť může více motivovat odsouzené k dodržování podmínek výkonu uloženého trestu OPP.

¹³⁶ Zavádění více možností přeměn trestu OPP v případě porušení podmínek výkonu tohoto trestu je veden nepochybně snahou zákonodárce snížit počet vězněných osob. J. Jelínek však uvádí, že nahrazováním jednoho alternativního trestu jiným alternativním trestem oslabuje autoritu takového trestu. Blíže k tomuto Jelínek, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 4. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 108. K tomuto závěru se přiklání i někteří probační úředníci vykonávající kontrolu trestu OPP. Jako obzvlášť problematickou vidí možnost přeměny trestu OPP v peněžitý trest, i vzhledem ke skutečnosti, že zákon neuvádí žádné pravidlo přepočtu pro přeměnu trestu OPP v peněžitý trest.

¹³⁷ Soud např. nově od 1. 1. 2010 zasílá opis rozhodnutí o výkonu trestu OPP probačnímu úředníkovi, probační úředník podává okresnímu soudu návrh na rozhodnutí o druhu a místě výkonu trestu, nově se má odsouzený předně dostavit na středisko PMS před jeho schůzkou u obecního úřadu nebo instituce, u které má trest vykonat.

své bydliště (§ 335 TŘ).

K nařízení výkonu trestu je příslušný soud, který tento trest uložil. Soud zašle opis rozhodnutí, podle něhož se má trest vykonat, probačnímu úředníkovi PMS v jeho obvodu, jakmile se stane vykonatelným. V nařízení soud rozhodne o druhu a místě výkonu OPP, a to na návrh probačního úředníka. Ten při zpracování návrhu vychází z potřeby výkonu těchto prací v obvodu okresního soudu, ve kterém bydlí odsouzený, a přihlíží k tomu, aby odsouzený vykonával práci co nejbližší k místu, kde odsouzený bydlí. Postupuje v součinnosti se střediskem PMS v obvodu soudu, ve kterém má být trest vykonán (§ 336 odst. 2 TŘ).

Soud dále v nařízení výkonu rozhodnutí poučí odsouzeného o povinnosti dostavit se do 14 dnů na středisko PMS v obvodu okresního soudu, v němž má být trest OPP vykonán, za účelem projednání podmínek výkonu trestu OPP a o jeho povinnosti dostavit se v den stanovený probačním úředníkem pověřeným kontrolou nad výkonem tohoto trestu na obecní úřad nebo instituci, u nichž má obecně prospěšné práce vykonávat, za účelem nástupu výkonu trestu. Upozorní jej i na následky nesplnění těchto povinností (§ 336 odst. 3 TŘ).

Soud středisko PMS v obvodu okresního soudu, ve kterém má být trest OPP vykonán, po nabytí právní moci rozhodnutí o nařízení výkonu trestu o tomto rozhodnutí vyrozumí a zároveň pověří probačního úředníka tohoto střediska PMS kontrolou nad výkonem trestu OPP (§ 336 odst. 4 TŘ). Ten při projednávání podmínek stanovení dne nástupu pro výkon trestu a při výkonu kontroly postupuje v součinnosti s obecním úřadem či institucí, u které jsou OPP ukládány (§ 336 odst. 6 výkonu trestu TŘ).

Probační úředník nebo jeho prostřednictvím obecní úřad nebo instituce, u které je vykonáván trest obecně prospěšných prací, mají povinnost sdělit bezodkladně skutečnosti, že se odsouzený nedostavil ve 14-ti denní lhůtě k projednávání podmínek výkonu trestu, nedostavil se ve stanovený den k nástupu výkonu trestu, zaviněně nevykonává stanovený trest či jinak maří výkon trestu. Dále sdělují soudu, kdy odsouzený uložený trest vykonal (§ 337 TŘ).

Během výkonu trestu OPP je možné rozhodnout o změně druhu a místa výkonu trestu OPP. O této změně rozhoduje okresní soud, který tento trest uložil, a to na návrh odsouzeného či probačního úředníka, který provádí kontrolu výkonu trestu OPP (§ 336

odst. 5 TR).

Ustanovení § 339 až 340b TR dále upravují postup soudu v případě odkladu a přerušení výkonu trestu OPP, odkladu a přerušení výkonu trestu OPP u vojáků, upuštění od výkonu trestu a postup soudu v případě přeměny trestu OPP na trest domácího vězení, v peněžitý trest či v trest odnětí svobody. Odklad a přerušení výkonu trestu OPP je možný zejména z důvodu dočasného zhoršení zdravotního stavu odsouzeného, při němž není odsouzený schopen vykonávat uloženou práci, či v případě těhotné ženy nebo matky novorozeného dítěte, které je odložen či přerušen trest OPP na dobu 1 roku po porodu. Upustit od výkonu trestu OPP lze z důvodu zhoršení zdravotního stavu odsouzeného, při kterém není odsouzený dlouhodobě schopen vykonat tento trest.

O přeměně trestu OPP či jeho zbytku v trest domácího vězení, peněžitý trest či trest odnětí svobody či o ponechání trestu OPP v platnosti za současného uložení dohledu, dosud neuložených přiměřených povinností či omezení nebo případně výchovných omezení, rozhoduje bez zbytečného odkladu předseda senátu na návrh probačního úředníka, obecního úřadu či instituce, u které je trest OPP vykonáván, podaný prostřednictvím probačního úředníka, či bez takového návrhu.

Ustanovení § 314e odst. 2 písm. c) TR umožňuje ukládání trestu OPP trestním příkazem. S účinností od 1. 1. 2010 je právní úprava doplněna o ustanovení § 314e odst. 3 TR, díky němuž může být uložen trest OPP trestním příkazem pouze po předchozím vyžádání si zprávy probačního úředníka, která obsahuje možnosti výkonu trestu v konkrétním případě, zdravotní způsobilost a stanovisko obviněného k uložení tohoto trestu. K této zprávě se přihlíží při ukládání tohoto trestu.

7.3.4.1 Úloha PMS v rámci zajištění možnosti ukládání a výkonu trestu OPP

Činnost PMS v souvislosti s trestem OPP můžeme rozdělit do dvou fází, a to na činnost PMS v rámci trestního řízení před pravomocným rozhodnutím soudu a po něm.

Činnost PMS před pravomocným rozhodnutím soudu je zahájena zavedením probačního spisu a evidencí klienta do probačního rejstříku po získání podnětu k

zahájení činnosti. Poté probační úředník zvažuje vhodnost možného uložení trestu OPP v daném případě a obviněného případně seznámí s podmínkami jeho uložení a výkonu. Přihlíží také k požadavku státního zástupce nebo soudce na zjištění stanoviska obviněného k případnému uložení tohoto trestu.¹³⁸ Probační úředník zjišťuje informace o zdravotním stavu klienta, jeho dosažené pracovní kvalifikaci, časové možnosti pro výkon OPP. Tyto informace by měl zahrnout do zprávy před rozhodnutím, spolu se zjištěním potřeb a motivace klienta k výkonu tohoto trestu, případně s informací o záruce zájmového sdružení za chování a nápravu obviněného v případě uložení tohoto trestu.

Probační úředník také zjišťuje konkrétní možnosti uložení trestu OPP. Co se týká stávajících a nových možností výkonu trestu OPP u státních orgánů a nestátních organizací, zjišťují situaci v regionu pracovníci PMS ve spolupráci a po dohodě s místně příslušným soudem a o aktuální situaci vedou evidenci. PMS kontaktují potenciální poskytovatele míst pro výkon trestu OPP. Současně je seznamují s podmínkami zajištění výkonu OPP, pravidly komunikace s PMS, poskytují jim odbornou pomoc při vyhledávání vhodných prací pro odsouzené a při formulaci požadavků na jejich provedení.¹³⁹ Požadavky poskytovatelů o zařazení do této evidence by měly obsahovat konkrétní místo výkonu práce, druh práce a rozsah, možnou dobu výkonu práce a případné zvláštní podmínky vázané na výkon konkrétní práce. Probační pracovníci průběžně aktualizují tuto evidenci a usilují o její rozšiřování.

Po pravomocném rozhodnutí soudu by měla směřovat činnost PMS k přípravě podkladů pro vydání usnesení o nařízení výkonu trestu. PMS by měla obdržet pravomocné rozhodnutí o uložení trestu OPP, opis rejstříku trestů, informace o stanovisku obviněného k uložení trestu OPP, popřípadě probační zprávu před rozhodnutím. Probační úředník může dále zjišťovat další údaje z trestního spisu.

Probační úředník střediska PMS v obvodu okresního soudu, který rozhodl o uložení trestu, připraví ve spolupráci se střediskem PMS v obvodu okresního soudu, ve kterém má být trest OPP vykonán, přehled o možných vhodných místech pro výkon

¹³⁸ Jak bylo uvedeno výše, samosoudce je povinen vyžádat si zprávu probačního úředníka ohledně možnosti a vhodnosti uložení trestu OPP konkrétnímu obviněnému, pokud chce uložit trest OPP trestním příkazem. K této zprávě je povinen v rámci rozhodnutí přihlídnout.

¹³⁹ Přesličková, H., Gajdoš, R., Krutina, M. Obecně prospěšné práce a další instituty restorativní justice. Praha: Český helsinský výbor, 2003, s. 13

trestu OPP. Probační úředník vytipuje konkrétní pracovní místo a ověří jeho aktuálnost. Snaží se vyjednat pro odsouzeného co možná nejvhodnější pracovní místo, nejlépe v místě bydliště odsouzeného. Jak již bylo výše uvedeno, s účinností od 1. 1. 2010 je probačním úředníkům svěřeno podání návrhu na rozhodnutí o druhu a místě výkonu trestu OPP (§ 336 odst. 2 TR).

Středisko PMS v obvodu soudu, kde má být trest vykonán, vyrozumí soud o nařízení výkonu trestu OPP a zároveň pověří opatřením probačního úředníka tohoto střediska kontrolou nad výkonem tohoto trestu (§ 336 odst. 4 TR).

Na úvodní schůzce informuje probační úředník odsouzeného především o činnosti PMS a o průběhu výkonu trestu OPP.¹⁴⁰ Od odsouzeného naopak zjišťuje bližší informace relevantní k výkonu tohoto trestu.¹⁴¹ O těchto informacích vyhotoví pracovník PMS záznam. Na této schůzce probační úředník s odsouzeným dále projednává konkrétní podmínky výkonu OPP a stanoví časový harmonogram výkonu OPP u poskytovatele, u něhož mají být OPP vykonány, včetně data nástupu k výkonu trestu.

V případě, že se odsouzený nedostaví ve stanovené době k poskytovateli,

140 Odsouzenému by měly být známy především tyto informace:

- a) obecné informace o činnosti probační a mediační služby se specifickým zaměřením na postup střediska při zajištění výkonu a kontroly uloženého trestu OPP,
- b) podrobné informace o podmínkách a průběhu výkonu trestu OPP,
- c) vyjasnění rolí zainteresovaných subjektů v průběhu výkonu trestu OPP – odsouzeného, soudu, střediska PMS, instituce nabízející místo pro výkon trestu OPP (případně zájmového sdružení, které za chování a osobu odsouzeného poskytlo záruku) za současného vymezení jejich postavení, práv, povinností, pravidel komunikace,
- d) zjištění informací důležitých pro možnost vykonávat trest OPP (nejsou-li dosud k dispozici) a dojednání konkrétních podmínek místa a způsobu výkonu trestu OPP,
- e) nabídka pomoci střediska PMS v případě potřeby odsouzeného; Metodický standard činnosti PMS v oblasti trestu OPP, s. 4 (Internetová publikace na www.pmscr.cz)

141 Zjišťuje:

- a) postoj klienta ke spáchanému činu a uloženému trestu, míru jeho motivovanosti trest vykonat,
- b) časové možnosti klienta v souvislosti s jeho zaměstnáním, studiem, rodinnou situací,
- c) dosažené vzdělání a odborné kvalifikace, praktické pracovní dovednosti klienta,
- d) zdravotní stav a případná zdravotní omezení klienta (zdravotní omezení pro výkon trestu OPP je nutné doložit lékařskou zprávou, kterou si zajišťuje a středisku PMS předkládá klient),
- e) rodinné poměry a sociální zázemí klienta,
- f) předchozí trestná činnost,
- g) postoj klienta k osobě poškozeného (poškozené organizaci) a jeho představa, popřípadě již realizované kroky směřující k odčinění způsobené újmy a nahrazení škody, seznámení s možnostmi mediace,
- h) další významné skutečnosti týkající se klienta a projednávaného případu,
- i) zjištění klientových psychosociálních potřeb a nabídka případné spolupráce nebo zprostředkování pomoci a kontaktu s jiným pracovištěm,
- j) ověření aktuálního kontaktu na klienta a dojednání způsobu komunikace se střediskem PMS,
- k) v případě, že soud přijal záruku zájmového sdružení za chování a osobu odsouzeného, ověření kontaktu na konkrétní osobu tohoto sdružení; Metodický standard činnosti PMS v oblasti trestu OPP, s. 4 (Internetová publikace na www.pmscr.cz)

zkontaktuje probační úředník odsouzeného znovu a upozorní ho na jeho povinnosti při výkonu trestu OPP a možné následky jejich nedodržení.

Úředník by měl kontrolovat výkon práce odsouzeného minimálně jedenkrát za dva měsíce. Informace zaznamenává do probačního spisu. Při výkonu kontroly spolupracuje probační úředník s příslušným obecním úřadem nebo institucí, u které je trest vykonáván.

V případě, že odsouzený zaviněně nevykonává trest řádně a včas nebo nedodrží podmínky uložené mu soudem bez závažného důvodu, sjedná si s ním probační úředník schůzku, při které zjišťuje důvody porušení jeho povinností. V případě, že přes upozornění odsouzený nadále porušuje své povinnosti, doručí mu probační úředník výzvu k nástupu trestu. Pokud i přes tuto výzvu odsouzený do 14 dní od doručení výzvy trest nevykonává, podává probační úředník soudu návrh na přeměnu trestu či jeho zbytku v peněžitý trest, trest domácího vězení či trest odnětí svobody.¹⁴²

Činnost probačního úředníka také směřuje k tomu, aby odsouzený vedl řádný život, dodržoval podmínky uložené mu soudem, nahradil škodu poškozenému nebo jinak odčinil následky trestné činnosti. Za tímto účelem sjednává s odsouzeným pravidelné konzultace, oslovuje jeho sociální okolí, spolupracuje i se sdruženími, která poskytla za odsouzeného záruku, nabízí psychosociální podporu a pomoc.

Po ukončení výkonu trestu OPP odsouzeným oznámí tuto skutečnost probační úředník soudu a poškozenému. Informuje také soud o průběhu výkonu trestu, o plnění soudem uložených omezení a povinností, o případné úhradě škody nebo o tom, že odsouzený škodu neuhradil, a rovněž o stanovisku zájmového sdružení, pokud se za odsouzeného zaručilo. Probační úředník vypracuje také dohodu o realizaci výkonu trestu OPP.

Probační úředník dále zajišťuje organizaci při změně místa výkonu OPP. V případě změny bydliště odsouzeného a jeho žádosti o výkon trestu v tomto obvodu, připraví probační pracovník zprávu o počtu odpracovaných hodin odsouzeného, o důvodech

¹⁴² Metodický standard činnosti PMS v oblasti trestu OPP, s. 6 (Internetová publikace na www.pmsct.cz)

změny místa výkonu OPP, případně další informace, např. o způsobu vedení života odsouzeného, úhradě způsobené škody a nákladů trestního řízení atd.

Ve výjimečných a odůvodněných případech je možná změna výkonu trestu OPP v rámci obvodu jednoho soudu, např. kvůli lepší dostupnosti, v důsledku náhlého nedostatku pracovních míst atd.

Soud je oprávněn rozhodnout o odkladu, přerušení nebo upuštění od výkonu trestu OPP na žádost odsouzeného v zákonem vymezených případech. V těchto případech by měl soud informovat PMS o vydání těchto rozhodnutí, stejně tak jako o jiných skutečnostech relevantních k výkonu trestu OPP odsouzeným.

Co se týká právní úpravy trestu OPP, již výše jsem zmínila otázku možných úprav tohoto trestu do budoucna. Je to především zavedení podmínky souhlasu obviněného s uložením trestu OPP, zpřísnění podmínek ukládání tohoto trestu, tedy zamezení možnosti uložení tohoto trestu za spáchání trestných činů, u kterých je dosažení nápravy pachatele tímto trestem spíše nepravděpodobné.

V praxi se objevují nedostatky především v souvislosti se zapojením odsouzených do pracovního procesu. Někteří odsouzení nemají snahu tento trest vykonávat a vzhledem k nedostatku pravomoci a nedostatečnému personálnímu a materiálnímu vybavení PMS je obtížné účinně a včas na tuto situaci reagovat.

Dalším úskalím je nedostatečné množství poskytovatelů pracovních míst pro výkon tohoto trestu. Obecní úřady a instituce nemají velký zájem na poskytování těchto míst, zvláště pokud mají s tímto výkonem negativní zkušenost, a neexistuje žádná jiná instituce, která by měla povinnost výkon tohoto trestu přijmout.

7.3.4.2 Trest OPP z hlediska praxe probačních úředníků

Probační úředníci nenacházejí žádné nedostatky právní úpravy při zajištění a výkonu kontroly trestu OPP v praxi. Upozorňují spíše na skutečnost, že čím dříve naváží kontakt s obviněným, tím lepší spolupráce pak s tímto člověkem při uložení tohoto trestu bývá. Proto by preferovali možnost kontaktu s obviněnými již v rámci

přípravného řízení, pokud by tu vznikla pravděpodobnost následného uložení tohoto trestu.

Dále uvádějí jako problematické, že středisko PMS obdrží pověření k výkonu tohoto trestu někdy i s více než měsíčním zpožděním. Kontakt s odsouzenými se pak navazuje složitěji, odsouzení již nejsou tak motivováni k výkonu uložených trestů, efektivita těchto trestů tak klesá. Dalším problémem se ukazuje možnost uložení tohoto trestu v hlavním líčení, které je konáno v nepřítomnosti obžalovaného.

Co se týká jejich spolupráce se soudy, probační úředníci uvádějí, že jejich zprávy nejsou často soudy respektovány, včetně jejich doporučení na uložení přiměřených povinností a přiměřených omezení, či návrhy probačních úředníků na přeměnu trestu OPP v trest domácího vězení, v peněžitý trest nebo v trest odnětí svobody v případě, že odsouzení zavinili příčinu k přeměně trestu OPP. V takovém případě pak probační úředníci nemohou žádným způsobem působit na odsouzené a přimět je k výkonu jim uloženého trestu. Probační úředníci však přiznávají, že se situace v posledních letech v této věci zlepšuje.

Dále by probační úředníci uvítali větší množství ukládaných přiměřených povinností a přiměřených omezení spolu s uloženým trestem OPP. Výkon kontroly tohoto trestu probíhá značně formálně a kontrolou dodržování uložených přiměřených povinností a přiměřených omezení odsouzeným by mohlo dojít dle tvrzení probačních úředníků k efektivnějšímu vedení odsouzeného k řádnému způsobu života.

Dle probačních úředníků je dále náročné provádět kontrolu výkonu trestu OPP z hlediska jejich spolupráce s poskytovateli obecně prospěšných prací. Často se stává, že poskytovatelé obecně prospěšných prací neinformují probační úředníky o porušování podmínek výkonu trestu OPP odsouzenými. Odsouzení se například nedostaví v harmonogramem určený den k výkonu práce bez řádné omluvy, následně se po několika dnech s poskytovatelem domluví na jiném termínu. Probační úředníci nemají v těchto případech prostředky k donucení poskytovatelů, aby jim tyto informace o porušování podmínek výkonu trestu odsouzenými sdělovali. Probačním úředníkům tedy nezbyvá než provádět častější kontroly výkonu trestu OPP na pracovištích poskytovatelů, k těmto kontrolám však vzhledem k jejich časové vytíženosti nedochází tak často, jak by si přáli.

Někteří z probačních úředníků dále uvedli, že preferovali právní úpravu, při které

bylo možné vykonat trest OPP nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy soud nařídil výkon tohoto trestu. Dle jejich tvrzení byli odsouzení více motivováni k výkonu tohoto trestu v co nejkratší lhůtě a nedocházelo tak ke zbytečným průtahům ve výkonu trestu, ve kterých hrozilo porušení sjednaných podmínek výkonu tohoto trestu. Dle mého názoru by však nynější právní úprava, ve které je stanovena hraniční lhůta dvou let k výkonu trestu OPP, měla zůstat zachována například s ohledem na odsouzené, kteří pracují na plný úvazek a starají se o nezletilé děti.

7.4 Trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce

Trestní zákoník s účinností od 1. 1. 2010 zavádí nový trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, který umožňuje zakázat pachateli za zákonem daných podmínek až na 10 let vstup na sportovní, kulturní a jiné společenské akce.¹⁴³ Účelem tohoto trestu je zamezit osobám, které pravidelně páchají výtržnosti na určených akcích, v jejím dalším páchání. Může být však také účinný např. v boji proti různým formám extremismu. V rámci tohoto trestu je zasahováno do činnosti, která spadá do zájmové sféry pachatele, kterou nelze postihnout prostřednictvím trestu zákazu činnosti.

Svým obsahem je tento trest velmi podobný přiměřenému omezení dle § 48 odst. 4 písm. e) TZ – omezení zdržet se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami. S ohledem na ustanovení § 38 odst. 2 TZ by tedy tento trest měl být ukládán jen tehdy, pokud nebude možné či dostačující uložení tohoto přiměřeného omezení v rámci uložení některého druhu trestu, respektive v rámci podmíněného upuštění od potrestání s dohledem dle § 48 TZ¹⁴⁴.

Úpravu tohoto trestu nalezneme v ustanoveních § 76 a § 77 TZ a § 350i a § 350j trestního řádu. Tento trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce je možné uložit až na deset let pachateli úmyslného trestného činu, který spáchal v souvislosti s návštěvou takovéto akce (§ 76 odst. 1 TZ). Tato úprava umožňuje postihnout tímto trestem i spáchání trestného činu pachatelem nikoliv pouze přímo v místě a době konání této akce, ale i v okolí, kde se tato akce uskutečňuje či například při cestě na tuto akci. Tento trest je možno uložit i jako samostatný trest, a to v případě, že jiného trestu není třeba vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele (§ 76 odst. 2 TZ).

Jeho podstata spočívá v tom, že odsouzený nebude moci po dobu jeho výkonu navštěvovat stanovené akce (§ 76 odst. 3 TZ).

Ustanovení § 77 TZ popisuje způsob výkonu tohoto trestu. Při výkonu tohoto trestu

¹⁴³ Vzorem tomuto trestu je trest obsahově podobný, zavedený již v roce 1989 v Anglii jako reakce na divácké násilí na tamních fotbalových stadionech.

¹⁴⁴ Jelínek, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 4. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 123

je odsouzený povinen spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu stanoví, zejména postupovat podle stanoveného probačního plánu, vykonávat stanovené programy sociálního výcviku a převýchovy a programy psychologického poradenství. Bude-li to probační úředník považovat za potřebné, musí se odsouzený dostavit dle jeho pokynů v období bezprostředně souvisejícím s konáním zakázané akce k určenému útvaru Policie ČR. Do doby výkonu tohoto trestu se nezapočítává doba výkonu trestu odnětí svobody.

Otázkou ovšem zůstává, zda probační úředník v rámci výkonu tohoto trestu nemá až příliš široké pravomoci k stanovení povinností odsouzenému. Trestní zákoník, ani trestní řád neupřesňuje, kdo stanovuje probační plán, programy sociálního výcviku a převýchovy, ani programy psychologického poradenství v rámci výkonu tohoto trestu, zda je to soud či probační úředník. Dává dokonce probačnímu úředníkovi možnost uložit odsouzenému povinnost dostavit se dle jeho pokynů k útvaru Policie ČR, uzná-li to za potřebné. Takovýto rozsah oprávnění probačního úředníka není stanoven v rámci kontroly jiných trestů a otázkou je, zda by nebylo vhodné tyto pravomoci upřesnit a některé z nich přenést na soud.

Opis rozhodnutí o výkonu tohoto trestu zašle předseda senátu středisku PMS, jakmile nabude právní moci. Zároveň pověří opatřením probačního úředníka kontrolou nad výkonem tohoto trestu (§ 350i TŘ).

Probační úředník v rámci kontroly výkonu tohoto trestu vyzve odsouzeného, aby se dostavil v jím stanoveném termínu na příslušné středisko PMS za účelem projednání podmínek výkonu tohoto trestu, upozorní odsouzeného na následky nesplnění těchto povinností bez důležitého důvodu, projednává s odsouzeným podmínky výkonu trestu, a považuje-li to za potřebné, stanovuje odsouzenému povinnost dostavovat se podle jeho pokynů k určenému útvaru Policie ČR. Při stanovení a kontrole podmínek výkonu tohoto trestu postupuje v součinnosti s příslušným útvarem Policie ČR, k němuž se má odsouzený v určené době dostavovat (§ 350i odst. 2, 3 TŘ).

Podmínky podmíněného upuštění od výkonu zbytku tohoto trestu jsou upraveny ustanoveními § 90, 91 TZ. S účinností od 8. 12. 2012 je možné výjimečně ponechat vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného podmíněné upuštění od výkonu

zbytku trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce v platnosti, i když odsouzený zavinil příčinu k rozhodnutí o tom, že se zbytek trestu vykoná, za současného stanovení dalších povinností odsouzenému dle § 91 odst. 1 písm. a) až c) TZ.

Na řízení o podmíněném upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, jakož i na řízení o nařízení výkonu zbytku tohoto trestu se obdobně užití ustanovení o podmíněném propuštění, § 331 až § 333 TŘ.

Tento trest hodnotím také pozitivně. Trestná činnost týkající se diváckého násilí je nejčastěji úzce spjata s pořádanými akcemi a z tohoto prostředí až na výjimečné situace nevybočuje. Proto není nutné zasahovat citelněji do života pachatele např. trestem odnětí svobody a uložení tohoto trestu může být vhodnějším řešením.

8 Případová studie výkonu některých alternativních trestů a další činnosti PMS

V rámci konzultací s probačními úředníky ve středisku PMS v Jihlavě a v Praze jsem měla možnost seznámit se s několika spisy probačních úředníků. V rámci této kapitoly se pokusím stručně nastínit průběh zajištění a výkonu kontroly některých trestů probačními úředníky či průběh a postup probačních úředníků při vypracovávání zpráv dle § 314e odst. 3,4 TŘ v těchto konkrétních případech, zhodnotit tento postup a upozornit na případná úskalí, která se v rámci činnosti probačních úředníků v praxi objevují. S ohledem na ochranu osobních údajů dle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, v platném znění, jsou veškeré osobní údaje změněny.

Spis č. 1 – vypracování zprávy dle § 314e odst. 4 TŘ a výkon trestu domácího vězení

Petr D., muž, narozen roku 1989, svobodný, bezdětný, žije s rodiči, zaměstnán jako řezník.

Petrovi D. byl trestním příkazem ze dne 8. 4. 2011, který nabyl právní moci dne 10. 5. 2011, uložen trest zákazu řízení všech motorových vozidel na dobu tří let od 10. 5. 2011-10. 5. 2014.

Dne 10. 6. 2011 byl Petr D. zadržen Policií ČR při řízení motorového vozidla s hladinou alkoholu v krvi 0,6 promile. Petr D. byl obviněn z přečinu maření výkonu rozhodnutí soudu a vykázání (§ 337 odst. 1 písm. a) TZ).

Předběžné šetření:

Dne 12. 8. 2011 byla doručena středisku PMS žádost o vypracování zprávy probačního úředníka dle § 314e odst. 4 TŘ.

Dne 12. 8. 2011 telefonicky kontaktoval probační úředník klienta.

Dne 15. 8. 2011 proběhlo místní šetření v bydlišti odsouzeného, probační úředník obdržel souhlas majitele bytu s výkonem trestu domácího vězení, byl proveden záznam z místního šetření, který obsahuje informace ohledně typu obydlí, stanoviska

spolubydlících k výkonu trestu domácího vězení.

Dne 19. 8. 2011 byla zaslána zpráva střediska PMS dle § 314e odst. 4 TŘ soudu, která obsahovala kladné stanovisko k uložení výkonu trestu domácího vězení, včetně slibu obviněného k uložení trestu domácího vězení dle § 60 odst. 1 písm. b) TZ. Probační úředník dále doporučil uložení přiměřené povinnosti odsouzenému zdržovat se požívání alkoholických nápojů a jiných návykových látek.

Dne 26. 8. 2011 byl soudem vydán trestní příkaz, který nabyl právní moci dne 24. 9. 2011, kterým byl Petrovi D. uložena trest domácího vězení v trvání 8 měsíců. Soud stanovil období, ve kterém se měl odsouzený zdržovat ve svém obydlí následovně: v pracovních dnech mezi 19. hod. a 4. hod., ve svátcích a ve dnech pracovního volna celý den. Trestním příkazem byl odsouzenému dále uložena trest zákazu řízení motorových vozidel (§ 73 odst. 1 TZ) v trvání 4 let a dále povinnost, aby dle svých nahradil škodu způsobenou trestným činem (§ 60 odst. 5 TZ).

Výkon trestu:

Dne 10. 11. 2011 obdrželo středisko PMS pověření ke kontrole výkonu trestu domácího vězení. Počátek výkonu trestu domácího vězení byl stanoven na den 19. 11. 2011.

Dne 10. 11. 2011 probační úředník telefonicky kontaktoval klienta.

Dne 14. 1. 2011 proběhlo jednání s klientem – projednání podmínek výkonu trestu domácího vězení. Probační úředník si nechal předložit kopii pracovní smlouvy, potvrzení o pracovní době, potvrzení o výši příjmů a potvrzení o zaplacení náhrady škody, kterou trestným činem způsobil.

Dne 19. 11. 2011, 20. 11. 2011 proběhla telefonická kontrola výkonu trestu domácího vězení.

Dále pak probíhaly kontroly po dobu výkonu trestu domácího vězení v místě výkonu trestu 12-13x za měsíc, přičemž v některých dnech opakovaně i 2x či 3x v hodinových intervalech za sebou.

Dne 19. 7. 2012 byl trest domácího vězení řádně vykonán.

I přes zvážení možnosti uložení Petru D. trestu OPP (i s přihlédnutím k jeho věku), tedy trestu pro odsouzeného méně citelného, hodnotím uložení trestu domácího vězení v tomto případě pozitivně. Petr D. byl v době posouzení tohoto případu zaměstnán, měl

tedy možnost splatit náhradu škody způsobenou trestným činem, žil v domě s rodiči, kteří souhlasili s výkonem tohoto trestu. Negativně hodnotím skutečnost, že nebyla Petrovi D. přes doporučení PMS soudem stanovena povinnost zdržet se požívání alkoholických nápojů a jiných návykových látek, která by mohla na odsouzeného působit výchovněji.

Výkon kontroly trestu domácího vězení v tomto případě z hlediska časových a personálních možností střediska PMS hodnotím pozitivně, avšak v obecném měřítku nikoliv. Jak již jsem výše uvedla, kontrolu prostřednictvím telefonických a namátkových kontrol v místě výkonu trestu probačními úředníky považuji za zcela nedostatečnou, a i přes skutečnost, že se probační úředníci snaží provádět kontroly nečekaně, lze při delším výkonu tohoto trestu předpokládat, že odsouzený získá představu, kdy budou přibližně další kontroly následovat. Snaha o porušení podmínek výkonu tohoto trestu ze strany odsouzeného je v tomto případě dle mého názoru velká a narušuje naplnění smyslu tohoto trestu.

Spis č. 2 – vypracování zprávy dle § 314e odst. 3 TŘ

Jana K., žena, narozena roku 1977, svobodná, bezdětná, invalidní důchodkyně.

Jana K. byla obviněna z přečinu krádeže (§ 205 odst. 1 písm. a) TZ). V minulosti byla již několikrát odsouzena za trestné činy krádeže k podmíněnému odsouzení k trestu odnětí svobody (§ 81 a násl. TZ).

Dne 23. 7. 2013 byla na středisko PMS doručena žádost soudu o vypracování zprávy dle § 314e odst. 3 TŘ k uložení trestu OPP.

Dne 25. 7. 2013 byla klientce doručena pozvánka ke konzultaci.

Dne 28. 7. 2013 proběhla konzultace s kliečkou na středisku PMS ohledně jejího stanoviska k možnosti uložení trestu OPP, probační úředník získal zprávu a posudek ČSSZ ohledně zdravotního stavu klientky.

Dne 14. 8. 2013 byla soudu zaslána nedoporučující zpráva k uložení trestu OPP klientce s ohledem na její zdravotní stav - bolesti zad, epilepsie.

Dne 24. 9. 2013 byl vydán trestní příkaz, kterým byl Janě K. uložen trest odnětí svobody v trvání 9 měsíců, jehož výkon byl podmíněně odložen, za současného vyslovení dohledu nad odsouzenou. Zkušební doba byla odsouzené stanovena v trvání

dvou let.

Postup PMS v tomto případě hodnotím kladně. Zpráva probačního úředníka se ukazuje v tomto případě jako velmi účinná, kdy probační úředník vzhledem ke zdravotnímu stavu Jany K. nedoporučil uložení trestu OPP. Stanovení dohledu v rámci uloženého trestu odnětí svobody, jehož výkon byl podmíněně odložen, hodnotím taktéž pozitivně, neboť uložení podmíněného odsouzení bez stanovení dohledu nevedlo k nápravě Jany K. a k její motivaci k vedení řádného života bez páchaní další trestné činnosti.

Spis č. 3 – vypracování zprávy dle § 314e odst. 3 TŘ a výkon trestu OPP

Zdeněk B., muž, narozen roku 79, bezdomovec, občasně se zdržuje v azylovém středisku Naděje o.s., nezaměstnaný.

Zdeněk B. byl obviněn z přečinu krádeže jízdního kola (§ 205 odst. 1 písm. a) TZ).

Předběžné šetření:

Dne 19.3.2013 obdržela PMS žádost soudu o podání zprávy dle § 314e odst. 3 TŘ k uložení trestu OPP.

Dne 20. 3. 2013 byla klientovi odeslána pozvánka ke konzultaci.

Dne 25. 3. 2013 byla klientovi odeslána pozvánka ke konzultaci.

Dne 3. 4. 2013 byla soudu zaslána nedoporučující zpráva k uložení trestu OPP – klient je nekontaktní, ke konzultaci se nedostavil, ani se řádně neomluvil.

Dne 25. 4. 2013 byl vydán trestní příkaz, kterým byl klientovi uložen trest OPP v rozsahu 300 hodin.

Výkon trestu:

Dne 4. 7. 2013 bylo na středisko PMS doručeno pověření ke kontrole výkonu trestu OPP.

Dne 8. 7. 2013 byla klientovi zaslána pozvánka k projednání výkonu trestu OPP.

Dne 16. 7. 2013 se klient k projednání výkonu trestu OPP nedostavil, ani se řádně neomluvil.

Dne 30. 7. 2013 byla probačním úředníkem zaslána žádost o sdělení informací k osobě

klienta do Naděje o.s.

Dne 9. 10. 2013 byl odeslán soudu návrh na přeměnu trestu OPP v trest odnětí svobody – klient je nekontaktní, nedostavil se na konzultace stanovené probačním úředníkem, ani se řádně neomluvil.

I v tomto případě hodnotím činnost PMS pozitivně. Bohužel i z tohoto případu je patrné, že soudy ne vždy respektují stanoviska probačních úředníků k uložení trestů. V tomto případě se ukázalo stanovisko PMS k uložení trestu OPP správné, vzhledem k nemožnosti kontaktovat klienta. Trest OPP vzhledem k této skutečnosti nemohl být Zdeňkem B. řádně vykonán.

Spis č. 4 – vypracování zprávy dle § 314e odst. 3 TŘ a výkon trestu OPP

Vladimír K., muž, narozen roku 1989, svobodný, bezdětný, zaměstnán jako grafik.

Vladimír K. byl obviněn za přečin přechovávání omamné a psychotropní látky a jedu (§ 284 odst. 1 TZ).

Předběžné šetření:

Dne 11. 2. 2013 obdržela PMS žádost o vypracování zprávy dle § 314e odst. 3 TŘ k uložení trestu OPP.

Dne 12. 2. 2013 proběhla konzultace s klientem na středisku PMS, klient souhlasil s uložením trestu OPP.

Dne 14. 2. 2013 byla soudu zaslána doporučující zpráva k uložení trestu OPP Vladimírovi K. Dále bylo PMS doporučeno uložení přiměřené povinnosti Vladimírovi K. zdržet se v průběhu výkonu trestu OPP užívání návykových látek a na vyzvání probačního úředníka se podrobit kontrole na užívání návykových látek.

Dne 15. 3. 2013 byl soudem vydán trestní příkaz, kterým byl Vladimírovi K. uložen trest OPP v rozsahu 200 hodin a dále trest propadnutí věci (35,669g konopí).

Výkon trestu:

Dne 26. 3. 2013 obdržela PMS pověření ke kontrole výkonu trestu OPP.

Dne 27. 3. 2013 proběhlo projednání podmínek výkonu trestu OPP s klientem a stanovení dne nástupu výkonu trestu na den 1. 4. 2013.

Dne 29. 3. 2013 byl probačním úředníkem sestaven harmonogram výkonu trestu OPP v součinnosti s obecným úřadem, u něhož měly být obecně prospěšné práce vykonány.

Dne 5. 4. 2013 proběhla namátková kontrola výkonu obecně prospěšných prací na pracovišti klienta u obecního úřadu.

Dne 23. 4. 2013 proběhla namátková kontrola výkonu obecně prospěšných prací na pracovišti klienta u obecního úřadu.

Dne 2. 5. 2013 byl trest OPP řádně vykonán.

Ve výše uvedeném případě mělo být dle mého názoru provedeno více namátkových kontrol výkonu obecně prospěšných prací. Dle konzultací s probačními úředníky dochází často k tomu, že odsouzení nedodržují stanovený harmonogram prací, mění časy nástupu k výkonu práce, aniž by poskytovatelé těchto prací informovali probační úředníky. Z tohoto důvodu by mělo docházet dle mého názoru k častějším kontrolám výkonu tohoto trestu na pracovištích odsouzených. Bohužel dle tvrzení probačních pracovníků s ohledem na jejich personální možnosti dochází ke kontrolám výkonu trestu OPP spíše pouze 1x až 2x do měsíce.

I v tomto případě měla být dle mého názoru na doporučení PMS uložena odsouzenému přiměřená povinnost dle § 63 odst. 2 TZ zdržet se v průběhu výkonu trestu OPP užívání návykových látek a na vyzvání probačního úředníka se podrobit kontrole na užívání návykových látek. Chování odsouzeného v době výkonu trestu mohlo být efektivněji kontrolováno a častější kontakt s probačním úředníkem mohl odsouzeného více motivovat k vedení řádného života.

Spis č. 5 – výkon trestu OPP

Petr K., narozen roku 1991, svobodný, bezdětný, zaměstnán jako skladník.

Petrovi K. byl trestním příkazem ze dne 23. 2. 2011, který nabyl právní moci dne 15. 3. 2011, uložen trest zákazu řízení všech motorových vozidel na dobu pěti let od 15. 3. 2011-15. 3. 2016.

Dne 16. 9. 2011 byl Petr K. zadržen Policií ČR při řízení motorového vozidla. Petr K. byl obviněn z přečinu maření výkonu rozhodnutí soudu a vykázání (§ 337 odst. 1 písm. a) TZ). Petrovi K. byl trestním příkazem ze dne 20. 10. 2011 uložen trest OPP ve

výměře 300 hodin.

Dne 23. 11. 2011 bylo doručeno na středisko PMS pověření soudu ke kontrole výkonu trestu OPP.

Dne 25. 11. 2011 byl klient telefonicky kontaktován probačním úředníkem.

Dne 30. 11. 2011 proběhla konzultace s klientem na středisku PMS - projednání podmínek výkonu trestu OPP a stanovení dne nástupu výkonu trestu na den 7. 12. 2011.

Dne 5. 12. 2011 proběhla konzultace s klientem na středisku PMS - sestavení harmonogramu výkonu obecně prospěšných prací v součinnosti s obecním úřadem, u něhož měly být obecně prospěšné práce vykonány.

Dne 21. 2. 2012 proběhla kontrola výkonu OPP probačním úředníkem v místě pracoviště odsouzeného u obecního úřadu.

Dne 28. 3. 2012 proběhla kontrola výkonu OPP probačním úředníkem v místě pracoviště odsouzeného u obecního úřadu.

Dne 29. 9. 2012 trest OPP řádně vykonán.

I v tomto případě se domnívám, že měl být výkon trestu OPP kontrolován probačním úředníkem častěji. Kontrola dodržování podmínek výkonu trestu OPP byla u odsouzeného Petra K. provedena pouze 1x v měsíci únoru 2012 a 1x v měsíci březnu 2012. S ohledem na výše uvedené měly být dle mého názoru kontroly probačním úředníkem prováděny pravidelně, a to minimálně 3x - 5x do měsíce.

Spis č. 6 – výkon dohledu v rámci podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

Dovolím si zde uvést také případ výkonu dohledu probačním úředníkem v rámci podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, a to vzhledem k jeho specifčnosti pro probační úřednici, která dohled vykonává, a jejím pochybám ohledně nápravy odsouzeného, a tedy případného rizika, které odsouzený na svobodě představuje pro společnost.

Josef B., narozen roku 1977, svobodný, 1 dítě (narozeno r. 2009), zaměstnán jako obráběč kovů.

Josef B. byl dne 14. 2. 2012 podmíněně propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody za současného uložení dohledu probačního pracovníka na dobu pěti let. Dne 30. 5. 2011 byl odsouzen k souhrnnému trestu odnětí svobody na tři roky za trestný čin znásilnění spáchaný ve spolupachatelství (§ 9 odst. 2 zákona č. 140/1961 Sb., § 241 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb.), a dále za trestný čin krádeže (§ 247 odst. 1 písm. b) zákona č. 140/1961 Sb.), trestný čin porušování domovní svobody (§ 238 odst. 1, 2 zákona č. 140/1961 Sb.) a trestný čin poškozování cizí věci (§ 257 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb.), jimiž byl pravomocně uznán vinným trestním příkazem z roku 2007.

Trestní minulost klienta má vzrůstající tendenci. Dle rejstříku trestů začal páchat trestnou činnost od 18 let. Jednalo se o majetkovou trestnou činnost – trestné činy krádeže v letech 1995 a 1996. V roce 2007 byl opět souzen za trestný čin krádeže a dále za trestný čin porušování domovní svobody a trestný čin poškozování cizí věci. V roce 2009 byl odsouzen za trestný čin loupeže a maření výkonu úředního rozhodnutí (řízení motorového vozidla v době výkonu trestu zákazu činnosti řízení motorových vozidel). V roce 2011 byl odsouzen za trestný čin znásilnění (kterého se měl dopustit v roce 2007 spolu se svým bratrem a známým, o jehož přítelkyni se jednalo).

Josef B. byl ve výkonu trestu odnětí svobody ode dne 5. 6. 2009 (za trestný čin loupeže (§ 234 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb.) a trestný čin řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění (§ 180d zákona č. 140/1961 Sb.), čehož se dopustil ve zkušební době podmíněného odsouzení dle rozhodnutí Okresního soudu v Jihlavě z roku 2007) do 14. 2. 2012.

Co se týká rodinné situace, Josef B. uvedl, že žil s rodiči do věku dvou let, od čtyř let jej vychovával pouze otčím, přítel matky, a to do věku 16 let. V současné době žije Josef B. se svou matkou a jejím novým přítelem, donedávna žil se svou družkou Martinou a synem Karlem, kterému jsou 4 roky, v bytě v Jihlavě. Josef B. má novou přítelkyni, které je 17 let.

Josef B. byl před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody zaměstnán ve společnosti na pozici obráběče kovů, kam byl po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody opět přijat na základě smlouvy na dobu neurčitou.

Josef B. byl usnesením ze dne 14. 2. 2012 podmíněně propuštěn z výkonu trestu (ve vězení strávil 32 měsíců) a bylo mu uloženo dle § 89 odst. 2 TZ, aby ve zkušební době podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil.

Výkon dohledu:

Středisko PMS obdrželo pověření k výkonu dohledu a usnesení o podmíněném propuštění z výkonu trestu až dne 7. 3. 2012.

Josef B. se však sám dostavil ke konzultaci s probační úřednicí již dne 15. 2. 2012. S Josefem B. proběhla v rámci tohoto setkání první konzultace k probační úřednicí, byl poučen o výkonu dohledu probační úřednicí a o tom, že má doložit kopii pracovní smlouvy a potvrzení od zaměstnavatele o výši výdělku.

Dne 13. 3. 2012 proběhla návštěva u klienta v místě bydliště.

Dne 27. 3. 2012 proběhla konzultace s klientem na středisku PMS, klient donesl kopii pracovní smlouvy a výplatní pásky. Klient donesl také potvrzení o uhrazení náhrady škody způsobené trestnou činností – klient ve výkonu trestu pracoval, nevznikl mu tedy ani žádný dluh za pobyt ve vězení.

Dne 23. 4. 2012 proběhla konzultace s klientem na středisku PMS.

Dne 27. 5. 2012 proběhla konzultace s klientem na středisku PMS.

Dne 29. 6. 2012 byl vypracován probační plán dohledu a zpráva o průběhu dohledu.

Základní cíle probačního dohledu byly stanoveny následovně:

- vedení klienta k řádnému životu v průběhu zkušební doby;
- motivace k prevenci páchaní trestné činnosti a k životu v souladu s právními normami;
- motivace a podpora klienta k hrazení pohledávek.

Klientovi byly stanoveny následující povinnosti:

- klient bude dle své finanční situace v měsíčních splátkách hradit své neuhrazené pohledávky a předkládat PMS doklady o jejich úhradě;
- bude spolupracovat s PMS.

Další konzultace s klientem probíhají ve frekvenci 1x za měsíc na středisku PMS. 3x se klient ke konzultacím nedostavil, avšak byl řádně omluven.

Probační úřednice hodnotí probíhající dohled jako spíše formální. Josef B. sice plní veškeré formální povinnosti stanovené dohledem – dostavuje se na konzultace, škodu způsobenou trestným činem uhradil, pravidelně platí výživné (i nad rámec stanovené povinnosti), hradí své další neuhrazené pohledávky dle svých možností, ale k trestnému činu znásilnění se nedoznává, vinu popírá. Poškozenou žádným způsobem nekontaktuje. Při popisu trestné činnosti se rozchází s popisem dané události v odsuzujícím rozsudku. Probační úřednice má obavy ohledně vztahu Josefa B. k páčání násilné trestné činnosti i o bezpečnost nové přítelkyně Josefa B., která po několika měsících vztahu s Josefem B. otěhotněla. Probační úřednice se rozhodla k ponechání frekvence dalších konzultací s ohledem na výše uvedené na 1x měsíčně.

Domnívám se, že výše uvedený dohled probíhá v pořádku. Probační úřednice využívá svých možností v rámci uloženého dohledu ke kontrole chování odsouzeného, k motivaci odsouzeného k hrazení svých nezaplacených pohledávek a k převzetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin.

Obavy probační úřednice ohledně vztahu odsouzeného k násilné činnosti nejsou ničím konkrétním podloženy. V této situaci je možná škoda, že nebyla odsouzenému v rámci podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody uložena přiměřená povinnost dle § 89 odst. 2 TZ ve formě podrobení se vhodnému programu psychologického poradenství. Dohled by tak probíhal nejen dle probační úřednice formálně, ale bylo by možné působit na odsouzeného i v rámci odborného poradenství, kdy by měl možnost uvědomit si a přiznat si vinu za spáchaný trestný čin a změnit možná i svůj přístup k poškozené.

Rozhodně si myslím, že je přínosné, že byl Josef B. propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody za současného stanovení dohledu. Probační úřednice kontroluje chování odsouzeného a plnění jeho povinností, pozitivně jej motivuje k vedení řádného života, Josef B. pracuje a má tedy možnost plnit své závazky, našel si novou přítelkyni, která by jej mohla také více motivovat k vedení života bez páčání další trestné činnosti.

Výše uvedená studie vybraných případů PMS dokládá rozmanitost činnosti probačních úředníků. Práci probačních úředníků vzhledem k jejich personálním a materiálním možnostem hodnotím velmi pozitivně. K zajištění účinnějšího výkonu trestu domácího vězení a trestu OPP však považuji za nezbytné zvýšit frekvenci kontrol odsouzených.

Dále považuji za žádoucí častější ukládání přiměřených povinností a omezení odsouzeným v souladu s § 48 odst. 4 TZ a povinnosti, aby odsouzení podle svých sil nahradili škodu nebo odčinili nemajetkovou újmu, kterou trestným činem způsobili, nebo aby vydali bezdůvodné obohacení získané trestným činem. Tyto povinnosti přispějí dle mého názoru k efektivnějšímu a méně formálnímu výkonu výše uvedených alternativních trestů.

9 Exkurz do systému probačních a mediačních služeb ve Francii

Francie patří bezpochyby k zemím s velkou tradicí a historií alternativních trestů a sociálních služeb. Aplikace probačních opatření, jako jsou např. pokuty, krátké vazby, milost, koncept veřejně prospěšných prací atd., jsou součástí francouzské právní úpravy již od doby revolučních a napoleonských trestních zákoníků.¹⁴⁵

9.1 Vývoj probační služby ve Francii

Probační služba se ve Francii vyvíjela převážně ze soukromého sektoru, a to přibližně do roku 1945. V této době byl výkon porozsudkové asistence a péče o pachatele svěřen soukromým, z velké části křesťanským charitativním organizacím. Na tomto výkonu a péči se podílely společnosti a kluby, které se roku 1893 sjednotily a vytvořily Union des sociétés de patronage. Stát v tomto období poskytoval pouze finanční pomoc. Od roku 1945 až dodnes se postupně rozvíjí účast státu na porozsudkové péči a podpoře.

V současné době je probační služba ve Francii součástí Penitenciární správy a podléhá úřední moci Ministerstva spravedlnosti. Nejedná se však pouze o státní službu. Soukromý i státní sektor v této oblasti vzájemně spolupracují.

V současné době jsou probační služby zaměřené jak na pachatele trestného činu, tak i na oběti a společnost, jejichž ochrana se dostává do popředí. Probace se stala součástí politiky bezpečnosti komunity. Bezpečnost občanů se objevuje za Jospinovy vlády jako jeden z cílů probačních služeb.¹⁴⁶

Mezi hlavní aktéry, kteří se podíleli na uplatňování probačních služeb a byli součástí reformního hnutí, patřily Probační výbory (Comités de probation et d'assistance aux libérés, CPAL), specializovaní soudci, kteří dohlížejí na výkon rozsudků (juge d'application des peines, JAP), Vězeňský direktorát a Vězeňská sociálně-výchovná služba (Services Sociaux Educatifs, SSE). Toto hnutí vedlo v roce 1999 k

¹⁴⁵ Derks, J. a spol. Probace v Evropě. Praha: IKSP, 2002, s. 72

¹⁴⁶ Derks, J. a spol. Probace v Evropě. Praha: IKSP, 2002, s. 72

vytvoření Vězeňské rehabilitační a probační služby neboli SPIP. SPIP v sobě sjednocuje Vězeňskou sociálně-výchovnou službu – SSE a Probační výbory - CPAL, tj. milieu fermé (SSE), tedy uzavřené věznice a milieu ouvert (CPAL), tedy otevřené instituce. Tento vývoj znamenal posun k novému pojetí trestní justice.¹⁴⁷

Původní pojetí probace zahrnuje ve Francii tyto tradiční probační tresty:¹⁴⁸

- zastavení s probací (l'art. 132-40 du Code pénal);
- odložení trestu kombinované s probací (l'art. 132-63 du Code pénal);
- výkon veřejně prospěšných prací jako hlavní nebo doplňkový trest (l'art. 131-8 et 131-117 du Code pénal) nebo jako
 - podmínka zastavení (l'art. 132-54 du Code pénal);
 - podmíněné propuštění (l'art. 729 du Code pénal);
 - vyločení z určitých míst (l'art. 131-10 du Code pénal);
 - péče po propuštění z výkonu trestu (l'art. 544 du Code de procédure pénale).

Trest kombinovaný s probací se nejčastěji nařizuje při porušování práv opatrovnictví u dětí (abandon de famille) a v rodinných a korupčních případech (infractions contre les mœurs). Výkon obecně prospěšných prací se nařizuje častěji u majetkových trestných činů, např. trestného činu krádeže nebo trestného činu poškozování majetku a u dopravních přestupků, spíše než u trestných činů spáchaných proti osobě.¹⁴⁹

SPIP se snaží o postupné prosazování plynulejší a účinnější podpory a péče pachatelům trestných činů.

Mezi jejich hlavní cíle v prostředí otevřených institucí patří kontrola a dohled nad výkonem uložených trestů, šetření obviněných nebo obžalovaných při zpracování dotazníků nebo vyšetřovacích zpráv, pomoc při sociální reintegraci pachatele do společnosti a uplatnění dobrovolné propustky z vězení, pokud je pachatel požaduje.

V prostředí uzavřeného vězení je to ochrana rodinných a jiných sociálních vazeb, poskytování podpory a přípravy na získání propustky.

147 Derks, J. a spol. Probace v Evropě. Praha: IKSP, 2002, s. 75

148 Derks, J. a spol. Probace v Evropě. Praha: IKSP, 2002, s. 77

149 tamtéž

SPIP má tři funkce, a to:¹⁵⁰

„I. Přijímání, individuální zacházení a dohled nad pachateli.

II. Vytvoření a realizace partnerské sítě, rozvoj pozitivních iniciativ zaměřených na

- sociální reintegraci a zpřístupnění sociálních práv;*
- prevenci chudoby;*
- organizaci odborných školení, vzdělávání a zaměstnání;*
- zpřístupnění kultury a vzdělání s cílem prevence negramotnosti;*
- zdravotní léčení a sportovní aktivity s cílem prevence užívání drog, rozvoj vzdělání v oblasti zdraví.*

III. Soudní podpora, zpracování zpráv pro ukládání trestů, úprava trestů a vytvoření dohledných iniciativ.”

9.2 Organizace probační služby

Na ukládání a výkonu probačních služeb se ve Francii podílí především soudce, který vykonává rozsudek a který může vydat opatření probační služby, dále specializovaný soudce (JAP), který dohlíží na výkon trestu a rozhoduje o individuálním plánu zacházení s pachateli, a nakonec probační služba samotná. Mezi hlavní úkoly specializovaných soudců patří rozhodování o obecném zaměření probačních opatření, která jsou uplatňována SPIP a hodnocení praktických schopností pachatele. Tyto úkoly provádějí specializovaní soudci ve spolupráci se soudci, kteří nařizují opatření probační služby. Specializovaní soudci mohou klasifikovat pracovníky probační služby a zasahovat do interní organizace probačních služeb.¹⁵¹

Tato struktura probačních služeb je zaměřena pouze na práci s dospělými. Pro práci s mladistvými je ve Francii zřízena Služba pro mladistvé, která spolupracuje se soudy pro děti (Juge d'enfants), specializovanými soudci (JAP), se soudy pro mladistvé, Soudní ochranou pro mladistvé (Protection Judiciaire de la Jeunesse) a jejím ředitelstvím a Výchovnou službou (Education Service, SEAT). Služba na ochranu mladistvých může provádět šetření, organizovat výzkumné projekty, koordinovat státní služby v převýchově mladých lidí, pachatelů a ohrožených mladistvých. Pomáhá

¹⁵⁰ Derks, J. a spol. Probace v Evropě. Praha: IKSP, 2002, s. 78

¹⁵¹ Derks, J. a spol. Probace v Evropě. Praha: IKSP, 2002, s. 80

soudcům u soudů pro mladistvé a koordinuje vykonávání příslušných opatření.¹⁵²

V jednotlivých fázích soudního procesu má probace různé funkce.

Během fáze přípravného řízení se setkáváme s těmito cíly probačních úkonů:

- probace jako sociální rehabilitace, probace jako prevence kriminality, alternativa k trestnímu stíhání a řešení konfliktů, probace jako podpora a ochrana obětí.

S cílem probace jako sociální rehabilitace se můžeme setkat např. u opatření k umístění mladistvého do Střediska péče o děti (Service d'Assistance à L'Enfance) nebo léčebných, výchovných, školicích zařízení. Pokud je k sociální rehabilitaci zapotřebí dohled, lze uložit opatření k umístění mladistvého do zvláštního pozorovacího zařízení nebo může být nařízen dohled v komunitě (liberté surveillée d'observation). Program médiation-réparation (zprostředkování-odškodnění) je určen pro mladistvé a je zaměřen na rehabilitaci a prevenci recidivy. Zahrnuje v sobě jak odškodnění oběti, tak i veřejně prospěšné práce.

K probaci jako prevenci kriminality, alternativy k trestnímu stíhání a řešení konfliktů můžeme uvést například možnost státního zástupce uzavřít případ po upomínce, dále rozhodnutí o tom, že pachatel, jehož trestný čin je postižitelný trestem odnětí svobody na dobu do tří měsíců, musí oběti zaplatit maximálně 1 524 euro nebo odevzdat výtěžek z trestného činu, atd.¹⁵³

Ve Francii existuje zhruba 150 služeb, které se zaměřují na podporu a ochranu obětí trestného činu. Většina z nich je sjednocena pod Národní ústav na podporu obětí a zprostředkovávání (Institut national d'aide aux victimes et de médiation, INAVEM). Mezi jejich služby patří například přijmutí a vyslechnutí každého, kdo se považuje za oběť trestného činu, navrhnout řešení jejich potíží, zprostředkovat kontakt s psychologem nebo jinou zdravotní službou a vypracovat o tom zprávu. Tato služba však oběti nezastupuje před trestními orgány ani nevstupuje do soudního řízení.

Během procesní fáze SPIP většinou nemusí zasahovat. Pouze v některých případech se dostávají k soudu pracovníci SPIP k podání detailnějších informací o zázemí pachatele.

V této fázi lze vydat u mladistvých vyšetřujícím smírčím soudcem nebo soudcem,

152 Derks, J. a spol. Probace v Evropě. Praha: IKSP, 2002, s. 81

153 Derks, J. a spol. Probace v Evropě. Praha: IKSP, 2002, s. 89

který vynáší rozsudek, opatření zprostředkování-odškodnění. Dále může dojít k zamítnutí obžaloby nebo k předčasnému ukončení společensko-výchovných opatření uložených nezletilým.¹⁵⁴

Intervenci probačních služeb v porozsudkové fázi můžeme rozdělit podle režimů, které mohou být uloženy pachatelům trestných činů. Rozlišujeme režimy otevřené nebo polootevřené (milieu ouvert / semi-ouvert), kterými rozumíme přechodné režimy mezi uvězněním a dohledem v komunitě nebo úplným trestem v komunitě. Jejich výhodami jsou zlepšení života po propuštění a zejména to, že nezpůsobují negativní následky jako dlouhodobé uvěznění. Metodami realizace těchto režimů je: vazba ve vězení s volným režimem (établissement ouvert), umístění mimo vězení (placement à l'extérieur) a polovazba, při které pachatel tráví část dne ve vězení a část dne mimo vězení za účelem práce, vzdělávání nebo jiných aktivit, které přispívají k jeho reintegraci do společnosti.

Dalším režimem je uložení trestu v komunitě (milieu libre). Při jeho úplném nebo částečném výkonu dochází k omezení svobody odsouzeného, nedochází však k jeho uvěznění ani k umístění do vazby.

Tento režim zahrnuje:

- podmíněný odklad výkonu trestu kombinované s probací (sursis avec mise à l'épreuve)¹⁵⁵,
- odložení pronesení obvinění kombinované s probací (ajournement avec mise à l'épreuve),
- TIG (veřejně prospěšné práce),
- vyloučení pachatele z určitých míst,
- elektronicky dohlížená domácí vazba.

Posledním typem režimu trestů je prostředí zavřených vězeňských zařízení (milieu fermé), ve kterých se uplatňují různé vězeňské režimy podle typů věznic. Jsou to maison d'arrêt, maison centrale a centres de détention.¹⁵⁶

Probační služby se dále podílí na dohledu při porozsudkové společensko-výchovné

¹⁵⁴ Derks, J. a spol. Probace v Evropě. Praha: IKSP, 2002, s. 90 a násled.

¹⁵⁵ Le sursis avec mise à l'épreuve je upraven v čl. 132-40 až 132-53 CP a čl. 739 až 747 CPP. V rozhodnutí soud stanoví, zda je odklad výkonu trestu částečný či úplný. V případě částečného odkladu trestu soud uvede v rozhodnutí také délku trestu odnětí svobody, který bude vykonán po právní moci rozsudku. Levasseur, G. a spol. Droit pénal général et procédure pénale. 13. vydání. Paris: Dalloz, 1999, s. 321

¹⁵⁶ Derks, J. a spol. Probace v Evropě. Praha: IKSP, 2002, s. 91 a násled.

podpoře a péči u pachatelů sexuální trestné činnosti. Tento dohled je kontrolován prostřednictvím specializovaných soudců JAP nebo SPIP.

9.3 Mediace ve Francii

Mediace je definována podle francouzského trestního řádu jako „*proces zahájený na základě rozhodnutí státního zástupce před zahájením trestního stíhání, směřujícího k odstranění následků způsobených pachatelem trestného činu poškozenému, jehož cílem je dosáhnout nápravy stavu vyvolaného trestným činem.*”¹⁵⁷

Z této definice je patrné, že mediaci lze zahájit pouze před zahájením trestního stíhání a že zahájení mediace patří do výlučné pravomoci státního zástupce, který zároveň proces mediace sleduje a vyhodnocuje jeho průběh. Aby státní zástupce zahájil mediaci, posuzuje především vhodnost konkrétního spáchaného trestného činu pro mediaci a fakt, zda má poškozený zájem na řešení tohoto sporu formou mediace. K postoji obviněného se přihlíží pouze fakultativně.¹⁵⁸

Cílem mediace je především odškodnění oběti a dosažení smíru mezi obviněným a obětí trestného činu. Fáze setkání poškozeného a obviněného, tzv. face to face meeting, je tedy považována za nejdůležitější. Mediátorem je ve Francii člen nestátního dobrovolnického sdružení, který má zpravidla právnické vzdělání, obdržel svolení k provedení mediace v dané věci a byl jako mediátor ustanoven.

Vyjednávání mezi stranami se dělí do fáze přípravné, právní a sociální.

Mediátor podává o průběhu mediace zprávy státnímu zástupci. V případě, že se strany dohodnou, předá státnímu zástupci dohodu podepsanou obviněným a poškozeným. Státní zástupce rozhoduje o tom, zda je tato dohoda dostačující, či zda bude zahájeno trestní stíhání proti obviněnému.

Vedle této formy státem financované mediace se začínají objevovat i jiné formy mediace, které jsou využívány v průběhu trestního řízení. Výsledky těchto mediací mohou mít určitý procesní význam.¹⁵⁹

157 Rozum, J., Kotulan, P. a kol. Výzkum institutu narovnání. Praha: IKSP, 1999, s. 21

158 tamtéž

159 tamtéž

10 PMS a její činnost v roce 2012 dle statistik

V této kapitole se zaměřím na činnost PMS v praxi z pohledu statistických údajů PMS v období let 2008-2012, se zaměřením na rok 2012, na ukládání alternativních trestů v období let 2009-2012 dle statistických ročenek kriminality Ministerstva spravedlosti ČR a vývoj stavu vězněných osob v období let 2002-2012 dle statistické ročenky Vězeňské služby ČR.

Tabulka č. 1: Celkový počet nově evidovaných případů PMS v ČR v období let 2008-2012

Nově evidované případy PMS ČR	2008	%	2009	%	2010	%	2011	%	2012	%
Celkem evidováno	25465	100.0%	25851	100.0%	25821	100.0%	27150	100.0%	31129	100.0%
Z toho TČ mládeže	411	16,1%	4416	17,1%	3823	14,8%	3913	14,4%	3493	11,2%
Z toho TČ spojená s drogami	657	2,6%	531	2,10%	1273	4,9%	2849	10,5%	3235	10,4%

Zdroj: Statistika PMS ČR. Rok 2012. Probační a mediační služba ČR (Internetová publikace na <http://www.pmscr.cz>)

Tabulka č.1 zachycuje celkový počet nově evidovaných případů PMS v období let 2008 – 2012. Z uvedené tabulky vyplývá, že počet případů je v období let 2008-2010 téměř stejný (v roce 2009 došlo k nárůstu počtu případů o 386 oproti roku 2008), avšak od roku 2011 počet nových případů výrazně roste. V roce 2011 je zaznamenáno o 1329 nových případů více než v roce 2010 a v roce 2012 o 3979 více než v roce 2011. Podíl nově evidovaných případů mladistvých a dětí do 15 let na celkovém počtu nově evidovaných probačních úředníků se od roku 2010 snižuje, ačkoliv jejich počet je v roce 2011 vyšší o 90 případů než v roce 2010. V roce 2010 to bylo 14,8 % z celkového počtu nově evidovaných případů, což představuje 3823 případů, v roce 2011 14,4 %, což představuje 3913 případů, a v roce 2012 11,2 %, což představuje 3493 případů. V roce 2012 došlo k poklesu o 420 případů mládeže oproti roku 2012.

Tabulka č. 2 a 3: Podíl případů evidovaných u PMS v přípravném a vykonávacím řízení na celkovém počtu evidovaných případů u dospělých a mladistvých za rok 2012

celkem evidováno dospělých klientů za rok 2012		
Absolutně	27636	100,00%
z toho:	počet spisů	%
v přípravném řízení a řízení před soudem	10632	38,50%
ve vykonávacím řízení	17004	61,50%

celkem evidováno mladistvých a dětí za rok 2012		
Absolutně	3493	100,00%
z toho:	počet spisů	počet spisů v %
v přípravném řízení a řízení před soudem	2019	57,80%
ve vykonávacím řízení	1474	42,20%
spácháno dětmi 0-14	722	20,70%

Zdroj: Statistika PMS ČR. Rok 2012. Probační a mediační služba ČR (Internetová publikace na <http://www.pmscr.cz>)

Následující tabulky nám umožňují porovnat celkový počet případů dospělých klientů PMS a mladistvých s dětmi mladšími 15 let v roce 2012 a jejich podíl v rámci přípravného řízení a řízení před soudem s řízením vykonávacím. Z těchto tabulek je patrné, že u dospělých klientů je stále podstatně větší počet případů uplatňovaných v rámci vykonávacího řízení než v řízení přípravném a před soudem. Tato tendence přetrvává od počátku činnosti PMS, i když postupně slábne. U mladistvých je tento poměr obrácen ve prospěch přípravného řízení a řízení před soudem, což lze hodnotit velmi pozitivně.

Tabulka č. 4: Celkový počet evidovaných případů PMS v rámci jednotlivých soudních krajů v období let 2008-2012

Soudní kraj	2008	2009	2010	2011	2012
Praha	1792	1873	1846	1832	2237
Střední Čechy	2685	2740	2993	3109	3486
Jižní Čechy	1915	1998	1896	2033	2359
Západní Čechy	2724	2680	2926	2838	3318
Severní Čechy	4571	4414	3988	4412	5000
východní Čechy	2371	2671	2979	3088	3435
Jižní Morava	4711	4464	4210	4237	5097
Severní Morava	4696	5011	4983	5601	6197
Celkem ČR	25465	25851	25821	27150	31129

Zdroj: Statistika PMS ČR. Rok 2012. Probační a mediační služba ČR (Internetová publikace na <http://www.pmscr.cz>)

Situaci v rámci soudních krajů ČR popisuje tabulka č. 4. V celém sledovaném období bylo nejvíce evidovaných případů v kraji Severomoravském, nejméně v hlavním městě Praha. V roce 2012 nastal nárůst počtu případů ve všech krajích ve srovnání s rokem 2011. Největší nárůst počtu případů v roce 2012 ve srovnání s rokem 2011 je evidován v Jihomoravském kraji, a to o 860 případů, nejnižší nárůst lze zaznamenat v tomto porovnání v kraji Jihočeském, a to o 326 případů.

Činnost PMS v rámci přípravného řízení a řízení před soudem

V rámci přípravného řízení a řízení před soudem bylo v roce 2012 evidováno celkem 10 632 nových případů dospělých klientů. Z tohoto počtu bylo nejvíce případů (53,8 %) evidováno v souvislosti se stanoviskem k trestu OPP, tj. celkem 5722 případů. Druhou nejpočetnější skupinou případů jsou případy evidované v souvislosti s tzv. zprostředkováním řešení konfliktu (34,1 %), tj. 3624 případů. Do této skupiny můžeme zahrnout jak přípravu podkladů pro možnost uplatnění odklonu – podmíněného zastavení trestního řízení (§ 307-308 TŘ) a narovnání (§ 309 TŘ), tak i přípravu pro možnost uplatnění jiného alternativního rozhodnutí. Třetí nejpočetnější skupinou případů v rámci těchto fází řízení jsou případy evidované v souvislosti se zpracováním stanoviska k možnosti uložení trestu domácího vězení. Ta v roce 2012 představovala 686 případů, tj. 6,5 % případů z celkového počtu evidovaných případů dospělých v rámci přípravného řízení a řízení před soudem. Dohledů vykonávaných jako náhrada vazby obviněného (dle § 73 odst. 1 písm. c) TŘ) bylo 494 v roce 2012, tedy o 135 více než v roce 2011.

Tabulka č. 5: Typy podnětů k zahájení činnosti PMS v rámci přípravného řízení a řízení před soudem u dospělých v období let 2008-2012

Zdroj podnětů	počet podnětů – přípravné řízení a řízení před soudem u dospělých klientů									
	2008	v %	2009	v %	2010	v %	2011	v %	2012	v %
policejní orgány	509	16,6	583	19,3	1084	16	1421	16,4	1313	12,3
státní zastupitelství	1133	37,1	869	28,8	1265	18,7	1740	20	2105	19,8
soudy	762	24,9	806	26,7	3577	52,8	4432	51,1	5874	55,2
klient – obv., ods.	612	20	714	23,7	778	11,5	983	11,3	1206	11,3
klient - poškozený	14	0,5	18	0,6	25	0,4	37	0,4	38	0,4
ostatní	28	0,9	29	1	47	0,7	68	0,8	96	0,9
celkem	3058	100	3019	100	6776	100	8681	100	10632	100

Zdroj: Statistika PMS ČR. Rok 2012. Probační a mediační služba ČR (Internetová publikace na <http://www.pmscr.cz>)

Výše uvedená tabulka zaznamenává typy podnětů k zahájení činnosti PMS v rámci přípravného řízení a řízení před soudem u dospělých pachatelů. Z této tabulky vyplývá, že od roku 2010 získává PMS nejvíce podnětů od soudů oproti roku 2008 a 2009, kdy získávala nejvíce podnětů od státních zástupců. Tato změna souvisí se změnou právní úpravy v souvislosti se zpracováváním stanovisek k trestu OPP a domácího vězení s účinností k 1. 1. 2010. V roce 2012 bylo podnětů od soudu 5874, tj. 55,2 % z celkového počtu podnětů v tomto roce, tedy o 1442 podnětů více než v roce 2011. Následně získává PMS v letech 2010 – 2012 nejvíce podnětů k zahájení činnosti od státního zastupitelství (18,7 – 20 %) a dále od policejních orgánů. V roce 2012 získala PMS 2105 podnětů od státního zastupitelství, tj. 19,8 % podnětů z celkového počtu podnětů v tomto roce, tedy o 365 podnětů více než v roce 2011. Počet podnětů od policejního orgánu v roce 2012 poklesl oproti roku 2011 z 1421 podnětů na 1313, tedy o 108 podnětů.

V rámci přípravného řízení a řízení před soudem u mladistvých a dětí mladších 15 let bylo v roce 2012 evidováno celkem 2019 nových případů. Z tohoto počtu bylo nejvíce případů (76,6 %) evidováno v souvislosti s tzv. zprostředkováním řešení konfliktu, tj. celkem 1696 případů.

Tabulka č. 6: Typy podnětů k zahájení činnosti PMS v rámci přípravného řízení a řízení před soudem u mladistvých a dětí ml.15 let v období let 2008-2012

Zdroj podnětů	počet podnětů – přípravné řízení a řízení před soudem u mladistvých a dětí mladší 15 let									
	2008	v %	2009	v %	2010	v %	2011	v %	2012	v %
obv., ods.	193	9,1	184	7,5	125	5,6	151	5,8	179	8,1
obhájce	9	0,4	11	0,4	4	0,2	8	0,3	5	0,2
poškozený	2	0,1	4	0,2	5	0,2	8	0,3	6	0,3
zmocněnec	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
soud	231	10,9	213	8,7	238	10,6	312	12,1	244	11
st.zastupitelství	705	33,2	756	30,8	625	27,9	701	27,1	625	28,2
policie	830	39,1	1122	45,8	1129	50,4	1254	48,5	973	43,9
rod.příslušník	40	1,9	44	1,8	37	1,7	37	1,4	26	1,2
kurátor pro mládež	60	2,8	44	1,8	38	1,7	33	1,3	26	1,2
škola	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
koordinátor SSP	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
jiné	51	2,4	73	3	38	1,7	83	3,2	130	5,9
celkem	2122	100	2452	100	2239	100	2587	100	2214	100

Zdroj: Statistika PMS ČR. Rok 2012. Probační a mediační služba ČR (Internetová publikace na <http://www.pmscr.cz>)

U mladistvých a dětí mladších 15 let je situace v rámci přípravného řízení, řízení před soudem i řízení vykonávacího ovlivněna skutečností, že mladistvým a dětem je možné ukládat více než jedno opatření současně. Proto je součet činností, podnětů a úkonů vyšší než celkový počet evidovaných případů. V rámci přípravného řízení a řízení před soudem u mladistvých a dětí mladších 15 let v roce 2012 lze zaznamenat největší množství podnětů k zahájení činnosti PMS od policejních orgánů (43,9 %), tj. celkem 973 podnětů, dále pak od státních zastupitelství (28,2 %), tj. celkem 625 podnětů, a soudů (11 %), tj. celkem 244 podnětů. Toto pořadí je ovlivněno skutečností, že orgány Policie ČR jsou povinny dle zákona č. 218/2003 Sb. informovat PMS o každém zahájeném trestním stíhání vůči mladistvému pachateli. Počet podnětů v roce 2012 v porovnání s rokem 2011 ze strany policejních orgánů, státního zastupitelství i soudů poklesl, a to v případě policejních orgánů o 281, u státních zastupitelství o 76 a u soudů o 68 případů.

Činnost PMS v rámci vykonávacího řízení

Tabulka č. 7: Dílčí počet případů evidovaných v rámci vykonávacího řízení dospělých v období let 2008-2012

Rok	OPP		dohledová činnost	
	počet	%	počet	%
2008	12870	70,3	4647	25,4
2009	12951	70,3	4708	25,6
2010	9034	59,3	5480	36
2011	7267	49,9	6518	44,9
2012	8852	52,1	7376	43,4

Zdroj: Statistika PMS ČR. Rok 2012. Probační a mediační služba ČR (Internetová publikace na <http://www.pmscr.cz>)

Tabulka č. 7 se soustřeďuje na dvě nejvytíženější oblasti činnosti PMS v rámci vykonávacího řízení dospělých, a to na zajištění výkonu trestu OPP a na dohledovou činnost probačních pracovníků, kam můžeme zařadit zajištění výkonu dohledu a kontroly uložených přiměřených povinností a omezení v rámci institutu podmíněného odsouzení, podmíněného propuštění, podmíněného upuštění od potrestání a výkonu

ochranného léčení. Na této tabulce vidíme vývoj poměrů těchto činností ve sledovaném období. Zajištění výkonu trestu OPP, který zastával majoritní podíl 70,3 % činnosti probačních úředníků v období let 2008-2009 oproti dohledové činnosti probačních pracovníků, v roce 2010 klesá na 59,3 %, v roce 2011 na 49,9 % a v roce 2012 na 52,1 %. V roce 2012 se PMS zabývala celkem 8852 případy v souvislosti se zajištěním výkonu trestu OPP, což je o 1585 případů více než v roce 2011, a celkem 7376 případy v rámci dohledové činnosti, což je o 858 případů více než v roce 2011.

V souvislosti s touto statistikou je třeba také připomenout skutečnost, že s účinností od roku 2010 došlo k zavedení dalšího významného alternativního trestu – trestu domácího vězení.

Tabulka č. 8: Typy podnětů k zahájení činnosti PMS v rámci vykonávacího řízení u dospělých v období let 2008-2012

Zdroj podnětů	počet podnětů – vykonávací řízení u dospělých klientů									
	2008	v %	2009	v %	2010	v %	2011	v %	2012	v %
policejní orgány	4	0	1	0	1	0	0	0	0	0
státní zastupitelství	3	0	8	0	11	0,1	4	0	3	0
soudy	17291	94,5	17422	94,6	14307	94	13630	93,6	16030	94,3
klient – obv., ods.	978	5,3	953	5,2	883	5,8	894	6,1	949	5,6
klient - poškozený	6	0	2	0	1	0	2	0	1	0
ostatní	14	0,1	30	0,2	19	0,1	26	0,2	21	0,1
celkem	18296	100	18416	100	15222	100	14556	100	17004	100

Zdroj: Statistika PMS ČR. Rok 2012. Probační a mediační služba ČR (Internetová publikace na <http://www.pmscr.cz>)

Z pohledu podnětů k zahájení činnosti PMS v rámci vykonávacího řízení u dospělých pachatelů lze konstatovat, že střediska PMS byla oslovována především ze strany soudů. Tato situace je pochopitelná vzhledem ke kompetencím soudů ve vykonávacím řízení. V roce 2012 to bylo 16030 podnětů, v roce 2011 13630 podnětů a v roce 2010 14307 podnětů, což odpovídá přibližně 94 % podnětů z celkového počtu podnětů v tomto období. Počet podnětů odsouzených se pohybuje v celém sledovaném období mezi 883 a 978 případy. Tento počet představuje 5,2-6,1 % z celkového počtu

podnětů ve sledovaném období.

Největší podíl činnosti v rámci vykonávacího řízení mladistvých a dětí mladších 15 let zaznamenáváme u agendy spojené se zajištěním výkonu trestního opatření OPP (31,9 %), tj. 545 případů, za ním následuje výchovného opatření – dohled probačního úředníka nad dětmi ml. 15 let (18,6 %), tj. 317 případů, a dále zajištění výkonu trestního opatření podmíněného odsouzení s dohledem (12,8 %), tj. 219 případů.

Dále je významná také četnost případů zajištění výkonu některého z výchovných opatření (19,9 %), zejména ve formě výchovné povinnosti (8,2 %), dohledu (6,1 %) a probačního programu (3,1 %).

Tabulka č. 9: Typy podnětů k zahájení činnosti PMS v rámci vykonávacího řízení u mladistvých a dětí ml.15 let v období let 2008-2012

Zdroj podnětů	počet podnětů – vykonávací řízení u mladistvých a dětí mladší 15 let									
	2008	v %	2009	v %	2010	v %	2011	v %	2012	v %
obv., ods.	9	0,4	10	0,5	14	0,7	4	0,2	9	0,5
obhájce	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
poškozený	0	0	0	0	0	0	1	0,1	1	0,1
zmocněnec	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
soud	2234	98,2	2068	98,1	1896	97,7	1761	98,5	1686	98,7
st.zastupitelství	22	1	25	1,2	31	1,6	18	1	12	0,7
policie	3	0,1	0	0	0	0	1	0,1	0	0
rod.příslušník	1	0	3	0,1	0	0	1	0,1	0	0
kurátor pro mládež	4	0,2	1	0	0	0	0	0	0	0
škola	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
koordinátor SSP	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
jiné	1	0	0	0	0	0	2	0,1	0	0
celkem	2274	100	2107	100	1941	100	1788	100	1708	100

Zdroj: Statistika PMS ČR. Rok 2012. Probační a mediační služba ČR (Internetová publikace na <http://www.pmscr.cz>)

U mladistvých a dětí mladších 15 let je zaznamenáno nejvíce podnětů k zahájení činnosti PMS v rámci vykonávacího řízení, stejně tak jako u dospělých pachatelů, především ze strany soudů. V roce 2012 to bylo 1686 podnětů, v roce 2011 1761 podnětů a v roce 2010 1896 podnětů, což odpovídá přibližně 98 % podnětů z celkového počtu podnětů v tomto období. Počet podnětů ze strany státního zastupitelství se

pohybuje v celém sledovaném období mezi 12 a 31 případy. Tento počet představuje 0,7-1,6 % z celkového počtu podnětů ve sledovaném období.

Tabulka č. 10: Ukládání jednotlivých trestů v období let 2009-2012

	2009	%	2010	%	2011	%	2012	%
odsouzené osoby	73685	100	70651	100	70160	100	71471	100
z toho ve věku 15-17 let	2728	3,7	2405	3,4	2204	3,14	2179	3,05
NOS	10419	14,14	11818	16,73	11733	16,72	11602	16,23
z toho do 1 roku	7144	9,7	7685	10,88	6944	9,9	6680	9,35
POS	40488	54,95	44403	62,85	45783	65,26	45675	63,9
DV			114	0,16	228	0,32	398	0,56
OPP	11240	15,25	7420	10,5	6514	9,28	8094	11,32
peněžitý trest	5270	7,15	3461	4,9	3078	4,39	2847	3,98
upuštěno od potrestání	2496	3,39	2051	2,9	1639	2,34	1693	2,37

Zdroj: Statistická ročenka kriminality. Rok 2009-2012. Praha: Ministerstvo spravedlosti ČR (Internetová publikace na <http://www.portal.justice.cz>)

Výše uvedená tabulka zaznamenává údaje ze Statistických ročenek kriminality za roky 2009-2012 o počtu odsouzených osob a uložení vybraných trestů - nepodmíněného trestu odnětí svobody, s přihlédnutím k ukládání tohoto trestu v rozmezí do 1 roku, podmíněného trestu odnětí svobody, trestu domácího vězení, trestu OPP a peněžitého trestu. Tato tabulka reflektuje dále počet upuštění od potrestání ve sledovaném období.

Z této tabulky je patrné, že ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody v letech 2010-2012 mírně klesá, a to z 11 818 případů na 11 602. I jeho podíl k počtu celkově odsouzených osob mírně klesá, a to z 16,73 % v roce 2010 na 16,23 % v roce 2012. Stejně tak ukládání tohoto trestu v rozmezí do 1 roku v období let 2010-2012 klesá z 7685 na 6680, což je velmi pozitivní. Podíl k počtu celkově odsouzených osob v jednotlivých letech v tomto období klesá z 10,88 % na 9,35 %. Ovšem přesto můžeme považovat tento počet uložených krátkodobých trestů odnětí svobody za příliš vysoký. Přínosem by bylo jistě snížení tohoto počtu v důsledku častějšího ukládání alternativních trestů.

Co se týká podmíněného trestu odnětí svobody, ať již s uloženým dohledem či bez něj, jeho ukládání v letech 2009-2011 stoupá, v roce 2012 zaznamenáváme mírný

pokles oproti roku 2011, avšak pouze o 108 případů. Ukládání dalšího významného alternativního trestu – trestu OPP v letech 2009-2011 klesá, v roce 2010 je to téměř o 4000 případů oproti roku 2009. Tato změna ve způsobu ukládání je patrně způsobena zavedením povinnosti soudů k vyžádání si stanoviska PMS k možnosti a vhodnosti uložení trestu OPP v případě uložení tohoto trestu trestním příkazem. Tímto způsobem lze zamezit ukládání tohoto trestu osobám, pro které tento trest není vhodný. V roce 2012 můžeme zaznamenat nárůst v počtu ukládání tohoto trestu, a to o 1550 případů. Podíl k celkovému počtu odsouzených v tomto roce se také zvýšil, a to z 9,28 % na 11,32 %, oproti roku 2011. Od zavedení možnosti uložení trestu domácího vězení v roce 2010 počet uložení tohoto trestu stoupá. Ukládání peněžitého trestu ve sledovaném období klesá. V roce 2009 byl tento trest uložen ve 5270 případech, v roce 2012 již jen ve 2847 případech. Jeho podíl na celkovém počtu odsouzených v jednotlivých letech také klesá ze 7,15 % na 3,98 %.

Tabulka č. 11: Vývoj stavu obviněných a odsouzených v období let 2002-2012 k 31.12. příslušného roku

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
obvinění	3384	3409	3269	2860	2399	2254	2402	2360	2443	2613	2183
odsouzení	12829	13868	15074	16077	16179	16647	18100	19371	19449	20541	20429
celkem	16213	17277	18343	18937	18578	18901	20502	21731	21892	23154	22612

Zdroj: Statistická ročenka Vězeňské služby ČR 2012 (Internetová publikace na <http://www.vscr.cz>)

Obraz o stavu vězeňské populace poskytuje také výše uvedená vězeňská statistika. Zatímco v roce 2002 bylo vězněno celkem, tedy obviněných i odsouzených, ke dni 31.12. daného roku 16 213 osob, v roce 2011 je to ke dni 31.12. již 23 154 osob a v roce 2012 ke dni 31.12. 22 612 osob. V roce 2011 je to tedy o 6 941 více vězněných osob než v roce 2002 a v roce 2012 o 6 399 osob více vězněných osob než v roce 2002. Tyto údaje potvrzují, i přes mírný pokles vězněných osob (o 542) k 31.12.2012 oproti 31.12.2011, ne příliš příznivý trend růstu počtu vězněných osob v České republice

Ze srovnání údajů justiční a vězeňské statistiky vyplývá, že dlouhodobě nižší počet soudy ukládaných nepodmíněných trest odnětí svobody nevede ke snížení vězeňské populace, ale naopak. Hlavní příčinu můžeme spatřovat v nárůstu přeměn nevykonaných trestů OPP, které jsou po podmíněném odsouzení nejčastěji ukládanou

alternativou nepodmíněného trestu odnětí svobody. Vykonatelnost trestu OPP je pouze 60 %. Další příčinou je nedostatečné využívání institutu podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.¹⁶⁰

Na jednotlivých tabulkách jsme mohli porovnat činnost PMS v období let 2008 – 2012 se zaměřením na rok 2012, její činnost v rámci jednotlivých soudních krajů a podíl uložených vybraných alternativních trestů, z nichž na realizaci některých se PMS podílí, k celkovému počtu odsouzených osob v letech 2009-2012. Dále jsem se věnovala v této kapitole vývoji počtu vězněných osob v letech 2002-2012 a snažila se uvést hlavní příčiny růstu počtu vězněných osob.

Co se týká činnosti PMS, ta si za svou třináctiletou existenci vybudovala pevné místo v systému české justice. Jak vidíme i na tabulkách, má velice široký záběr, což přispívá k ulehčení zatíženosti české justice. Bohužel však zatíženost probačních pracovníků je stále velmi vysoká. V období posledních 8 let je průměrný počet nově evidovaných případů na jednoho probačního pracovníka okolo 100. Toto číslo je velmi vysoké, představíme-li si, že se průměrná délka práce probačního pracovníka na případu v rámci přípravného řízení pohybuje okolo 3 měsíců a doba v rámci vykonávacího řízení až 7 let.

Vysvětlivky k tabulkám:

TČ: trestný čin

obv.: obviněný

ods.: odsouzený

OPP: obecně prospěšné práce

NOS: nepodmíněný trest odnětí svobody

POS: podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody,

podmíněn odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem

DV: trest domácího vězení

¹⁶⁰ Vanduchová, M., Hořák, J. a kolektiv autorů. Na křižovatkách práva. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 301

11 Závěr

Jak již jsem v úvodu zmínila, mým cílem bylo popsat Probační a mediační službu ČR a její činnost se zaměřením na její uplatnění při výkonu alternativních trestů jak z hlediska platné právní úpravy, tak také nastínit její vývoj, seznámit podrobněji s instituty probace a mediace, které tvoří hlavní náplň činnosti PMS, a v neposlední řadě také shrnout její uplatnění v praxi, zhodnotit jeho nedostatky a pokusit se navrhnout jejich možná řešení s přihlédnutím ke zkušenostem probačních úředníků.

Jak ukazuje praxe, uvěznění má na určité skupiny pachatelů více negativních než pozitivních vlivů, zatímco jejich aktivní zapojení do řešení trestného činu častokrát mnohem lépe vede k naplnění účelu trestního zákona, nemluvě o případném odškodnění oběti trestného činu. Nejen z těchto důvodů se postupně stávaly součástí českého právního řádu jednotlivé odklony v trestním řízení a alternativní tresty.

Samozřejmě že je někdy nezbytné provést klasické řízení, uložit v něm nepodmíněný trest odnětí svobody a ochránit tak společnost před další trestnou činností odsouzeného, jsou však i pachatelé trestných činů, kteří žijí řádným způsobem života a jejich trestný čin je pouze ojedinělým vybočením. Zejména v těchto případech je vhodné uplatnit odklony v trestním řízení nebo uložit alternativní trest vhodný pro konkrétní případ. Jednotlivé případy jsou rozmanité a orgány činné v trestním řízení by měly hodnotit každý individuálně ze všech hledisek.

Zavedením PMS v ČR se podařilo významným způsobem přispět k uplatňování tohoto alternativního způsobu řešení trestních věcí. Právní úprava organizace PMS je, podle mého názoru, v tomto směru dostatečná.

Co se však týká organizačního zajištění PMS, skýtá tato oblast značné nedostatky, které brání PMS v kvalitním plnění jejích zákonem vymezených úkolů. Prakticky od počátků fungování PMS je upozorňováno na nedostatečné personální obsazení jednotlivých středisek. Stavby byly sice postupně navyšovány, ale zdaleka nebylo dosaženo optimálního počtu zaměstnanců, který by umožnil nejen specializaci jednotlivých probačních úředníků a asistentů, ale i samotné kvalitní zajištění všech

zákonných povinností PMS. Ve většině případů jsou jednotliví úředníci zatíženi již samotným vedením probačních spisů a zajišťováním výkonu trestu OPP, které je těžištěm jejich činnosti. Proto je nutné posílení personálních kapacit PMS nebo omezení některé její aktivity, jinak nebudou schopni probační pracovníci kvalitně vykonávat např. dohled, kontrolu dodržování přiměřených omezení a povinností, kontrolu během zkušební doby nebo poskytovat soudní pomoc, a z těchto institutů se stanou pouze formální úkony bez hlubšího významu.

Dalším organizačním nedostatkem je materiální zajištění PMS. Vzhledem k nedostatečnému počtu služebních automobilů a mobilních telefonů je značně omezena mobilita probačních pracovníků a možnost jejich navazování kontaktu s klienty. To se stává velkým problémem při výkonu dohledu a kontroly chování odsouzených, zvláště pokud žijí v odlehlejších místech od středisek PMS. Situace se také zhoršila zavedením nového trestu domácího vězení, který však do současnosti nelze vykonávat a zabezpečit prostřednictvím elektronického monitoringu a probační úředníci tak musejí vykonávat kontrolu tohoto trestu prostřednictvím namátkových kontrol odsouzených v místě výkonu tohoto trestu.

Možným řešením tohoto problému je zapojení dobrovolníků z řad občanů do některých činností PMS, jak je to běžné v některých jiných státech. Zákon o PMS s touto možností počítá v § 4 odst. 6, ve kterém stanoví, že úkony probace a mediace, které nejsou zákonem o PMS nebo zvláštním zákonem svěřeny do výlučné působnosti PMS, mohou vykonávat nebo se na nich podílet i jiné osoby. Probační úředníci by pak měli více času na jednotlivé případy a mohli se jim efektivněji věnovat.

Ačkoliv první koncepce činnosti PMS směřovaly k tomu, že jejich těžištěm bude přípravné řízení, zejména z hlediska širšího uplatňování odklonů, v praxi se tento trend bohužel neuchytil.¹⁶¹

Přitom by činnost PMS v této fázi mohla být velmi prospěšná, a to především v rámci poskytování soudní pomoci a úkonů mediace. Vykonávání jednotlivých činností probačními úředníky však ovlivňuje nejenom jejich zákonné vymezení, ale také orgány činné v trestním řízení, které rozhodují o frekvenci používání jednotlivých institutů, při nichž se činnost PMS uplatňuje.

¹⁶¹ Změna nastala u mladistvých klientů PMS v souvislosti s účinností zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

V této souvislosti bych také zmínila možnosti úpravy ustanovení § 4 odst. 7 zákona o PMS, který stanoví vázanost působení probačních úředníků na pokynech orgánů činných v trestním řízení pouze s výjimkou mediace. Tato vázanost má nepochybně svůj opodstatněný význam ve vykonávacím řízení, nikoli však v počátečních fázích činnosti PMS, především při obstarávání podkladů o osobě obviněného v rámci soudní pomoci apod., kdy není účelné, aby tato činnost byla vázána na konkrétní pokyn orgánů činných v trestním řízení.

Z praxe probačních pracovníků lze také dovodit nedostatek při výkladu právní úpravy součinnosti PMS se soudci a státními zástupci. Jedná se o § 4 odst. 2 zákona o PMS, jehož extenzivním výkladem někdy dochází k přenášení administrativní agendy soudů a státních zastupitelství na PMS.

Co se týká řízení vykonávacího, rozhodování soudu o alternativních trestech a opatřeních by mělo probíhat v úzké součinnosti s PMS a opírat se o její vypracované podklady. Tímto způsobem lze docílit lepší účinnosti a vykonatelnosti těchto trestů a opatření.

Vzhledem však k neurčitosti a rozsahu ustanovení § 4 odst. 2 písm. d) zákona o PMS dochází někdy k zatěžování probačních pracovníků v rámci mnoha alternativních trestů, ochranných a výchovných opatření, jejichž kontrola výkonu spočívá pouze v administrativní činnosti zahrnující zasílání písemných dotazů a poté zpráv soudu. Zamezení nutnosti plnění těchto úkonů by vedlo k uvolnění personálních kapacit PMS a jejich lepšímu a smysluplnějšímu využití v rámci vykonávacího i přípravnému řízení, zejména s ohledem na odborné znalosti a zkušenosti pracovníků PMS.

Výhrady k právním úpravám podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem či bez něj, trestu domácího vězení, trestu OPP a trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce a jejich nedostatky v praxi jsem již uvedla v jednotlivých kapitolách.

Dalším předpokladem k tomu, aby PMS mohla své úkoly plnit efektivně, je informovanost veřejnosti o jejím působení. V současné době nemají o činnosti PMS

dostatečný přehled ani obvinění a poškození trestným činem, ani veřejnost. Stejně důležitý je také pozitivní postoj občanů k této instituci a její prospěšnosti v rámci trestního řízení. Musím však upozornit na skutečnost, že situace se v posledních letech dle mého názoru postupně zlepšuje.

Ačkoli je Probační a mediační služba relativně novou institucí v českém trestním právu, lze ji a její začlenění do řešení trestních věcí v České republice i přes výše zmiňované nedostatky hodnotit pozitivně, neboť se jí daří plnit úkoly v rámci trestního řízení vcelku úspěšně.

Co se týká snižování počtu vězňených osob, jak jsem již uvedla, dlouhodobě nižší počet soudy ukládaných nepodmíněných trestů odnětí svobody nevede ke snížení vězeňské populace, ale naopak. Ačkoliv právní úprava alternativních trestů, obecných zásad ukládání trestů i institutů podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody či podmíněného upuštění od potrestání reaguje vcelku pružně na současnou situaci a nedostatky právní úpravy objevující se v praxi, domnívám se, že je nutné se zaměřit v této věci na praktické využívání těchto institutů, tedy ukládání alternativních trestů soudci v úzké spolupráci s PMS, aby nedocházelo k ukládání těchto trestů nevhodným pachatelům, a zaměření se na využívání institutu podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody taktéž v úzké spolupráci s PMS, a to jak při výběru vhodných osob k propuštění, tak při kontrole života propuštěných na svobodě a poskytnutí jim případné odborné pomoci.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

LZPS

usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů

TŘ, trestní řád

zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů

TZ, trestní zákon

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

zákon o PMS

zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů

ZSM, zákon o soudnictví ve věcech mládeže

zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 140/1961 Sb.

zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění účinném do 31. 12. 2009

vyhláška č. 456/2009 Sb.

vyhláška č. 456/2009 Sb., o kontrole výkonu trestu domácího vězení, ve znění pozdějších předpisů

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Císařová, D., Čížková, J. *Několik poznámek k otázce narovnání jako zvláštního způsobu řízení, ratio legis a vztah k předpisům práva občanského*. Trestní právo, 1998, č. 6
- Derks, J. a kol. *Probace v Evropě*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002
- Doubravová, D. a kol. *Příručka pro probaci a mediaci*. 1. vydání. Praha: SPJ – Institut pro probaci a mediaci, 2001
- Fenyk, J. a kol. *Mediace jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti*. Trestní právo, 1998, č. 1
- Fenyk, J. a kol. *Mediace jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti*. Trestní právo, 1998, č. 2
- Hanák, V. *Sazba trestu obecně prospěšných prací a jeho přeměna v trest odnětí svobody*. Právní praxe 1998, č. 4
- Hrudka, J. *Místo mediace a alternativního řešení trestních věcí v sociální prevenci kriminality*. Bezpečnostní teorie a praxe, 2007, č. 4
- Chodura, B., Bernard, J. *Zkušenosti s mediací v rámci výkonu trestu odnětí svobody a vyhlídky do budoucna*. České vězeňství, 2005, č. 1
- Jelínek, J. a kol. *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou a předpisy souvisící*. 2. vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2007
- Jelínek, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 4. vydání. Praha: Leges, 2013

Kalvodová, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Masarykova univerzita, Brno, 2002

Karabec, Z. *Krátkodobé tresty – jeden z problémů českého vězeňství*. Trestní právo, 2000, č. 4

Karabec, Z. *Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004

Klíma, P. *Bulletin pro sociální prevenci, pomoc a intervenci*. Éthum, 2003, č. 36

Levasseur, G. a spol. *Droit pénal général et procédure pénale*. 13. vydání. Paris: Dalloz, 1999

Novotný, O. a kol. *Kriminologie*. 3. vydání. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008

Novotný, O., Vanduchová, M. a kol. *Trestní právo hmotné – I. Obecná část*. 5. vydání. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2007

Poslání a organizační struktura probační a mediační služby (mezinárodní diskusní fórum), Příloha č. 1 časopisu České vězeňství č. 1/1999, Praha: Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici, 1999

Přesličková, H., Gajdoš, R., Krutina, M. *Obecně prospěšné práce a další instituty restorativní justice*. 1. vydání. Praha: Český helsinský výbor, 2003

Repík, B. *Zahradenie odsúdenia (rehabilitácia) z hľadiska kriminologie a z hľadiska porovnávacieho*. Praha: Výzkumný ústav kriminologický při GP ČSSR, 1981

Rozum, J. a kol. *Vybrané problémy sankční politiky*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005

Rozum, Jan a kol. *Institut dohledu u podmíněného propuštění*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004

Rozum, J., Kotulan, P., Tomášek, J. *Účinnost dohledu u osob podmíněně propuštěných*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008

Rozum, J., Kotulan, P. a kol. *Výzkum institutu narovnání*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999

Rozum, J., Kotulan, P., Vůjtěch, J. *Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR - výzkum uskutečněný v rámci programu Účinky transformace trestního zákonodárství na stav kriminality a zvyšování efektivnosti justice ve vztahu k bezpečnosti občanů v horizontu roku 2000*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000

Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, s.r.o., 2009

Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000

Sotolář, A., Šámal, P. a kol. *K návrhu zákona o justiční mediační a probační službě ve světle připravované rekodifikace trestního práva hmotného a procesního*. Část 1, Právní praxe, 1999, č. 4

Sotolář, A., Sovák, Z. a spol. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí. Díl první*. Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti ČR, 2001

Sotolář, A. *Programy probačního typu ve smyslu zákona o soudnictví ve věcech mládeže*. Trestněprávní revue. 2006, č. 7

Šabata, K. *Některé aspekty spolupráce státního zástupce s Probační a mediační*

službou. Státní zastupitelství, 2007, č. 3

Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012

Ščerba, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011

Válková, H., Kuchta, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012

Vanduchová, M., Hořák, J. a kolektiv autorů. *Na křižovatkách práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011

Van Kalmthout Anton, M. *Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí*. Právní rozhledy, 1997, č. 12

Větrovec, V. a kol. *Zákon o mediaci a probaci: komentář*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002

Zehr, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003

Žatecká, E. *Postavení a úkoly probační a mediační služby*. 1. vydání. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007

Žatecká, E. *Probační a mediační služba dle platné právní úpravy*. Časopis pro právní vědu a praxi, 2004, č. 2

Ostatní zdroje:

www.pmscr.cz

www.justice.cz

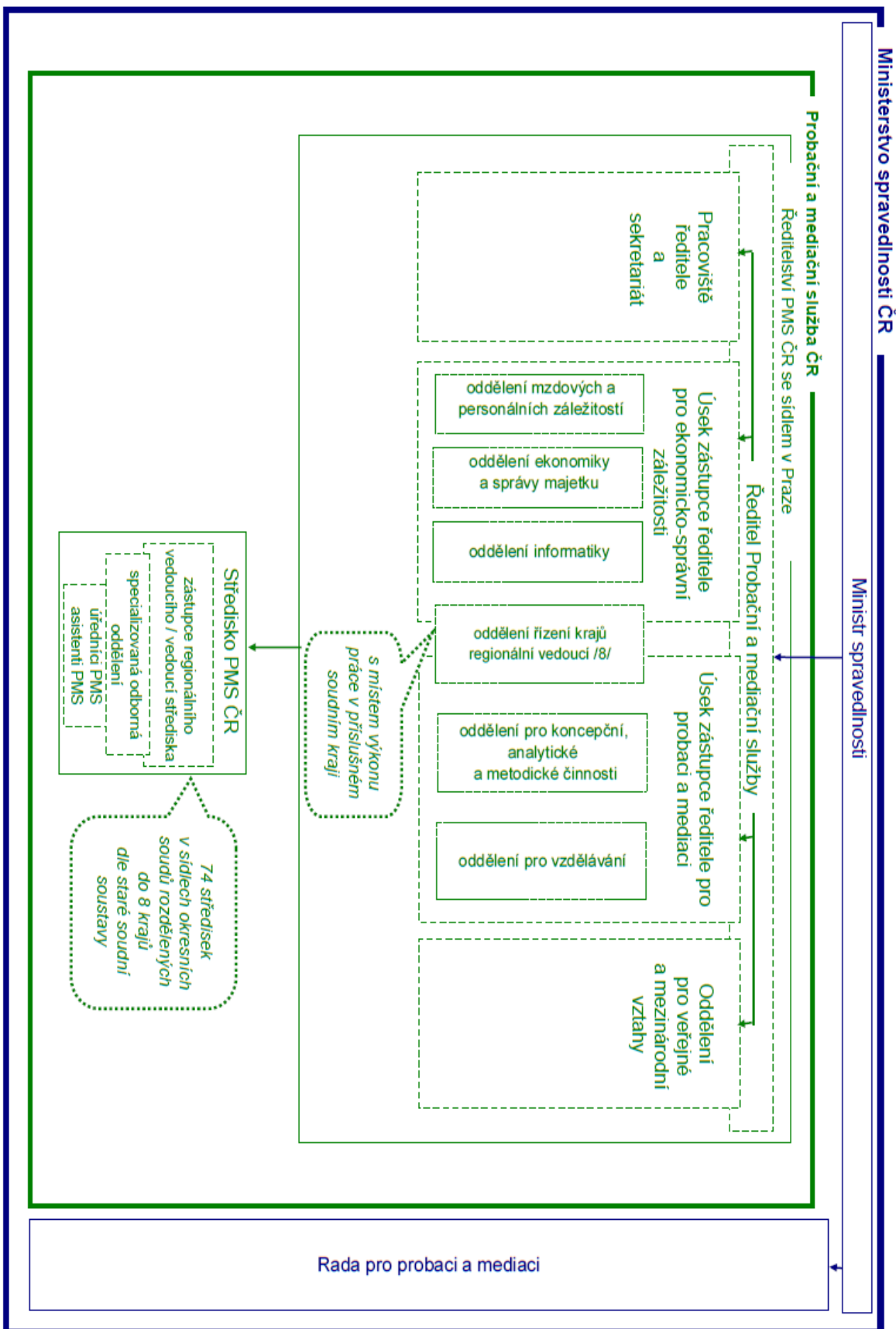
www.vscr.cz

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Schéma organizační struktury PMS

Příloha č. 2: Statut PMS

Příloha č.1

STATUT

Probační a mediační služby ČR

Ministerstvo spravedlnosti vydává podle v § 3 odst. 6, § 6 odst. 5 a § 15 odst. 3 zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě), Statut Probační a mediační služby

Oddíl I.

Postavení a působnost Probační a mediační služby

1. Probační a mediační služba byla zřízena na základě zákona o Probační a mediační službě.
2. Probační a mediační služba plní úkoly v trestním řízení a vykonává oprávnění vymezená v trestním zákoně, trestním řádu a zákoně o Probační a mediační službě, případně v dalších zákonech.

Oddíl II.

Organizace a řízení Probační a mediační služby

Čl. 1

Organizace Probační a mediační služby

1. V čele Probační a mediační služby stojí ředitel, který jedná jejím jménem. Ředitele jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti.
2. Probační a mediační služba se člení na ředitelství a střediska působící v sídlech okresních soudů nebo na roven jim postavených soudů (dále jen „okresní soudy“).

ČI. 2

Ředitel

1. Ředitel řídí, organizuje a kontroluje činnost Probační a mediační služby a odpovídá za ni ministru spravedlnosti.
2. Řízením určitých úseků činnosti může ředitel pověřit své zástupce. Jednoho ze zástupců ředitel pověří zastupováním v plném rozsahu práv a povinností, v době své nepřítomnosti.
3. Ředitel je ministrem spravedlnosti zmocněn pověřovat řízením a koordinací činností středisek v daném regionu (soudním kraji) regionálního vedoucího..
4. Ředitel, po projednání s příslušným regionálním vedoucím, může navrhnout ministru spravedlnosti sloučení nebo rozdělení středisek v obcích, jež jsou sídly dvou nebo více okresních soudů.
5. Ředitel rozhoduje na návrh vedoucího střediska po projednání s regionálním vedoucím o vnitřním členění střediska.
6. Ředitel vydává vnitřní předpisy k zajištění činnosti Probační a mediační služby.
7. Ředitel spolupracuje s Radou pro probaci a mediaci.
8. Ředitel předkládá „Studijní program vzdělávání úředníků a asistentů Probační a mediační služby“ ke schválení ministru spravedlnosti.

ČI. 3

Ředitelství

1. Ředitelství Probační a mediační služby
 - a) zajišťuje chod Probační a mediační služby po stránce hospodářské, materiální, finanční, personální a organizační,
 - b) řídí a organizuje vlastní vzdělávací, informační, koncepční, metodickou a analytickou činnost,
 - c) rozvíjí mezinárodní spolupráci s institucemi působícími v oblasti probace a mediace, sociální práce v trestní justici a sociálních služeb.
 - d) prošetřuje stížnosti na způsob výkonu funkce regionálního vedoucího nebo pokud je jejich obsahem nesouhlas se způsobem, jakým byla stížnost v téže věci vyřízena regionálním vedoucím
2. Sídlem ředitelství je Praha.
3. Jednotliví zaměstnanci ředitelství mohou z pověření ředitele plnit pracovní úkoly též ve

střediscích. V případě regionálního vedoucího lze tohoto pracovníka pověřit i dlouhodobou činností v těchto střediscích.

ČI. 3a

Regionální vedoucí

1. Regionální vedoucí je zaměstnancem ředitelství, který je, na základě zmocnění ministrem spravedlnosti, pověřen ředitelem k výkonu své funkce.
2. Regionální vedoucí je odpovědný za řádný chod středisek Probační a mediační služby, která patří dojm řízeného regionu, (soudního kraje). Vedoucím těchto středisek je regionální vedoucí přímým nadřízeným.
3. K zajištění řádného chodu středisek má regionální vedoucí kompetence zejména v oblastech řídicích, kontrolních a personálních .
4. Regionální vedoucí prošetřuje stížnosti na způsob výkonu funkce vedoucího střediska nebo pokud je jejich obsahem nesouhlas se způsobem, jakým byla stížnost v téže věci vyřízena vedoucím střediska.
5. Regionální vedoucí, pokud splňuje zákonné předpoklady pro výkon funkce probačního úředníka, může z pověření ředitele plnit v redukovaném množství běžnou pracovní agendu probačního úředníka, včetně případové agendy na jejíž konkrétním přidělení se dohodne s vedoucím daného střediska.

ČI. 4

Střediska

1. Základním článkem pro výkon probačních a mediačních činností jsou střediska Probační a mediační služby působící v sídlech okresních soudů.
2. Střediska Probační a mediační služby nejsou samostatnou účetní jednotkou a nemají právní subjektivitu.
3. Střediska se mohou vnitřně členit na oddělení
 - a) je-li to třeba k zajištění specializované odborné činnosti úředníků a asistentů střediska,
 - b) z jiných důvodů.
4. V obcích, jež jsou sídly dvou nebo více okresních soudů, mohou být po projednání s regionálním vedoucím střediska, na návrh ředitele, který předkládá k rozhodnutí ministru spravedlnosti, sloučena nebo rozdělena.

ČI. 5

Vedoucí střediska

1. Středisko řídí vedoucí, kterého jmenuje a odvolává na návrh ředitele a po projednání Radou pro probaci a mediaci ministr spravedlnosti.
2. Vedoucí řídí, organizuje a kontroluje práci střediska, metodicky vede činnost úředníků a asistentů.
3. Vedoucí navrhuje prostřednictvím regionálního vedoucího řediteli vnitřní členění střediska na oddělení.
4. Vedoucí prošetřuje stížnosti na postup střediska, nejde-li o stížnosti uvedené v ČI. 3 odst. 1 písm. d, Statutu Probační a mediační služby.
5. Vedoucí střediska se řídí pokyny příslušného regionálního vedoucího.

Oddíl III.

Vzdělávání úředníků a asistentů Probační a mediační služby

ČI. 6

Vzdělávání úředníků

1. Vzdelávání uchazečů o funkci úředníka a vzdělávání úředníků zahrnuje základní kvalifikační vzdělávání a další odborné vzdělávání.
2. Základním kvalifikačním vzděláváním je absolvování kvalifikačního vzdělávacího programu zakončeného odbornou zkouškou, který je kvalifikačním předpokladem pro výkon funkce úředníka.
3. Kvalifikační vzdělávací program v délce 12 měsíců zahrnuje teoretickou výuku a praktickou přípravu v oblasti práva, společenských disciplin, sociální práce a komunikačních dovedností.
4. Další odborné vzdělávání zahrnuje zejména účast na odborných seminářích a kurzech za účelem udržování a prohlubování znalostí.

ČI. 7

Odborná zkouška úředníka

1. Po absolvování kvalifikačního vzdělávacího kurzu je uchazeč o funkci úředníka oprávněn požádat o složení odborné zkoušky.

2. Odborná zkouška úředníka Probační a mediační služby se vykonává před zkušební komisí jmenovanou ministrem spravedlnosti na návrh Rady pro probaci a mediaci.
3. Odborná zkouška úředníka ověřuje teoretické i praktické odborné znalosti z oblasti práva, společenských disciplin, sociální práce a komunikačních dovedností.
4. O výsledku zkoušky se vydá osvědčení.
5. Zkouška může být opakována nejdříve po uplynutí 6 měsíců.

Čl.8

Vzdělávání asistentů

1. Vzdelávání asistentů zahrnuje specializační kurs a další odborné vzdělávání.
2. Specializační kurs v délce 6 měsíců se zakončuje ověřením získaných znalostí. Zahrnuje teoretickou výuku a praktickou přípravu v oblasti práva, společenských disciplin, sociální práce a komunikačních dovedností.
3. Další odborné vzdělávání zahrnuje zejména účast na odborných seminářích a kurzech.
4. Asistent může v rámci dalšího vzdělávání dosáhnout užší specializace.

Čl. 9

Rozdílová zkouška

1. Rozdílová zkouška žadatele o funkci úředníka PMS, který je občanem členského státu Evropské unie nebo jiného státu anebo osobou bez státní příslušnosti, ověřuje teoretické i praktické odborné znalosti z oblasti českého práva, zejména trestního práva hmotného i procesního se zaměřením na probaci a mediaci v trestním řízení /a ze znalostí českého jazyka/. Nedoložil-li žadatel získání potřebné kvalifikace pro celý rozsah probačních a mediačních úkonů, je součástí zkoušky i ověření takových nedoložených znalostí z oblasti sociální práce a komunikačních dovedností.
2. O výsledku rozdílové zkoušky se vydá osvědčení.
3. Zkouška může být opakována nejdříve po uplynutí 6 měsíců.

Čl. 10

Společná ustanovení o vzdělávání

1. Podrobnosti týkající se vzdělávání úředníků, asistentů, odborné zkoušky úředníků a rozdílové zkoušky stanoví Studijní program vzdělávání úředníků a asistentů Probacní a mediační služby.
2. Ředitel překládá „Studijní program vzdělávání úředníků a asistentů Probacní a mediační služby ke schválení ministru spravedlnosti.
3. Vzdělávání úředníků a asistentů organizuje a řídí ředitelství prostřednictvím resortní vzdělávací instituce.

Oddíl IV.

Čl. 11

Účinnost

1. Tímto Statutem se ruší účinnost Statutu PMS ČR ze dne 21.května 2001.
2. Tento statut nabývá účinnosti dnem 1.1.2008.

V Praze 19. prosince 2007

Ministr spravedlnosti ČR JUDr. Jiří Pospíšil

RESUMÉ

The aim of this thesis named „The tasks of Probation and Mediation Service in Serving Alternative Sentences“ is to analyze the role of the Probation and Mediation Service in Czech Republic, especially in serving alternative sentences, to describe its legal regulation in Czech Republic and problems of serving its tasks in practice.

The Probation and Mediation Service is a component of a new applying principle of restorative justice and provides support enforcement of alternative punishments. These activities have had tradition for many decades in other countries. In the Czech legal system the Probation and Mediation Service is relatively new institution. The Probation and Mediation Service is implemented into the Czech legislature by the legal act number 257/2000 Collection.

This thesis is composed of eleven chapters. Each of them is dealing with different aspects of the Probation and Mediation Service and its activities.

The role and activities of PMS are based on principles of the restorative justice. Therefore the second chapter of my thesis contains the definition of the term of the restorative justice, explains its characteristic features and differences between its conception and the conception of the retributive justice. The third and the fourth chapter explicate main activities of PMS, the probation and the mediation. Chapter five concentrates on PMS, its organization and principles, the duties of probational officers and assistants, activities of probation and mediation services and the cooperation with other institutions. Chapter six shows particular tasks of PMS. Chapter seven represents the cardinal part of this thesis. This chapter is concentrated on the development of serving alternative sentences in Czech Republic and describes the role of PMS during the serving of the compulsory work, the conditional sentence under supervision and the house arrest. This chapter is enriched with experiences and proposals of probational officers in serving alternative sentences. Chapter eight contains selected cases of serving alternative sentences by probational officers at PMS situated in Prague and Jihlava. I tried to describe main problems of serving alternative sentences in these cases and propose possible solutions there. The comparison with the French system of probation and mediation services can be found in the chapter nine. Chapter ten analyzes last five

years experiences with the PMS activities and the development of the situation of prisoners. Conclusions are drawn in chapter eleven.

At present time the Probation and Mediation Service has its particular position in the public service and in the legal system in Czech Republic and we can consider its role positive.

ABSTRAKT

V současné době hledá většina vyspělých států alternativy k potrestání pachatelů trestných činů prostřednictvím umístění odsouzených do věznic. Při využívání alternativních trestů k trestu odnětí svobody má nezastupitelnou úlohu Probační a mediační služba. Popis úlohy PMS a její činnosti v rámci zajišťování a kontroly výkonu alternativních trestu je hlavním cílem této rigorózní práce. PMS byla založena v roce 2001 zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů.

Obsah této práce tvoří výklad pojmů restorativní justice, probace a mediace, popis PMS a její činnosti se zaměřením na zajištění a kontrolu výkonu alternativních trestů. Nalezneme zde také náhled do právní úpravy PMS ve Francii a analýzu činnosti PMS v posledních 5 letech. V této práci jsem vycházela jak z teoretických poznatků, tak z poznatků a informací získaných v rámci konzultací s probačními úředníky střediska PMS v Praze a Jihlavě.

ABSTRACT

At present time the most of developed countries are seeking alternatives to unconditional sentence of imprisonment. In serving alternative sentences to unconditional sentence of imprisonment the Probation and Mediation Service has its particular role. The description of PMS and its activities in ensuring and controlling the serving alternative sentences is the central issue of this thesis. The PMS was found in 2001 by the act No. 257/2000, Collection.

The content of this work is composed of the interpretation of contents of the restorative justice, the probation and the mediation, the characterization of the PMS and its activities in focus of the ensuring and controlling the serving alternative sentences. We can find there also the view of the legislature of the probation and mediation services in France and the analyses of the PMS activities in last 5 years. This work is

based on the theoretical knowledge as well as the knowledge and informations from probational officers acquired during the consultations in the center of PMS situated in Prague and Jihlava.

KLÍČOVÁ SLOVA

Probační a mediační služba

Alternativní trest

Probace

Probation and Mediation Service

Alternative punishment

Probation